

Luceafărul

SALA
DE
LECTURĂ

Săptăminal editat de Uniunea Scriitorilor din România

Serie nouă • miercuri 20 iunie 1990

21

Ziua cea mai lungă

Se spune că noaptea e un sfetnic bun. Ceva ne face, totuși, să credem că mai bun sfetnic e ziua. Hotărârile luate la lumina zilei, sprijinite pe argumente găsite în liniștea nopții pot fi, nu ne îndoim, și drepte și adevărate, dar ele vor avea mereu un aspect de iceberg, ceea ce e de natură să genereze, la cei care le primesc, o stare de suspiciune îndestul de firească dacă ne gândim bine. Firească și, oricum, neproductivă, mai bine zis neconstructivă, fiindcă productivă într-un sens negativ nu s-ar putea zice că nu e. De aceea, pentru a o evita, ar fi de preferat, ca totul — și argumentele și hotărârile — să se petreacă la lumina zilei. Pentru că astfel argumentelor li se pot opune contra-argumente care, temeinic analizate, pot să ducă la alte hotărâri decât cele decurgând din serla argumentelor, nu spunem că mai bune, nu spunem că mai rele, cu siguranță însă mai democratice, deci mai respectabile prin chiar faptul de a fi luate, ca să zicem așa, cu cărțile pe masă, cu toate cărțile pe masă. În pofida aparențelor (gen Malta, bunăoară), avem convingerea că, în materie de politică cel puțin, tendința lumii contemporane e de reabilitare a virtuților de climat propice meditației, sfetniciei, pe care le posedă lumina zilei. A nu mai lăsa nopții calitatea de sfetnic, a sta pe gânduri în plină zi e tot mai mult un topos al acțiunii politice în Europa, inclusiv de Est, și nu vedem de ce am face tocmai noi abstracție de la această reconsiderare a locului adevărului. Fie și pentru că mâine va fi ziua cea mai lungă a anului, respectiv noaptea cea mai scurtă, ni se pare oportun să punem în discuție, din dorința de a-i sublinia semnificația morală, problema ne-ascunderii temeiurilor, argumentelor și considerențelor care stau la baza oricăror hotărâri ale puterii în condițiile vieții politice românești de azi, viață pe care o vrem cu adevărat democratică. Altminteri, dacă se va merge mai departe în virtutea sloganului apocrif, de la începutul acestui text există riscul, deloc neglijabil, să reiterăm ipocrizia și demagogia, cele două atitudini esențialmente negative care au marcat, traumatizând-o grav, nu doar viața politică autohtonă a ultimelor decenii dar și existența personală a cetățeanului. Vom spune deci că ziua e cel mai bun sfetnic pentru ale zilei, iar noaptea pentru ale nopții. Iar în materie de activitate politică, cu tot ce implică aceasta din perspectiva democrației, a libertății gândului și a bunului simț în toate, fiecare zi se cuvine să fie ziua cea mai lungă...



Cooperativa artă și precizie sau despre oboseala de a continua o anume fericire

Cunosc un calorifer posac.
Pe mine nu mă mai vizitează
decît poezia și spaima.

la 30 de ani
încă mă fascinează marile teme:
iubire. ură. singurătate.
la 30 de ani

cineva în lacrimile mele
izbește cu ciocanul
păianjenul din colțul camerei
iar mă iubește cu voce tare

sînt orașul
locuit de o pisică neagră

pe care nu mai am chef
s-o răsfaț

la 30 de ani
încă mai scot femeia din mincă
fiindcă acum știu ce e viața mea
70% apă și 30%
nevoia de a sufla în urechea
Ofeliei
o vorbă de duh.

Eugen Suciu

chenar

Groapa

fac parte dintre cei pe care lectura primului număr al „României mari” nu i-a socotit de loc, nu i-a înveninat, disperat, scirbit, dărâmat, ori încintat. Nu l-am citit nici din mazochism, nici din simplă obligație profesională, nici de amuzament și nici cu secreta atracție pe care patologicul o exercită în chip „firesc” asupra oricărui om normal — formă bizară de nostalgie a inaccesibilului. Poate că, din toate astea, cite ceva s-a amestecat în ceasul lecturii, dar eu unul am parcurs numărul exclusiv din unghiul de vedere al contextului social. Un context dominat de incertitudinea adeseori isterizată, de foamea disperată de repere morale, de impulsurile fanatice, de manieismul atroce, deabusolat etic și, ca atare, ahotnic de voluntățile amare ale frivolității. De elanul punitiv, exercitat orbește, ca și de „jemanfismul” specific sfirsitului/inceputului de lume. Nu am disprețuit niciodată efectul „Săptămînii” lui E. Barbu asupra publicului. A fi „înjurat de Săptămîna” era, pentru orice literat de bun simț, un punct decisiv al stabilirii prestigiului, egal (și complementar) comentării favorabile la „Europa liberă”. Inșă impactul la o serie destul de largă de cititori (mai largă, oricum, decît cea a „României literare”) era neîndoielnic: alina complexe intelectuale, micșora distanțele, cobora și tăvălea totul în țărîna, oferea iluzia unui rasputinism la purtător, îmbătut, adică, de savoare otrăvii. Astăzi, veninul serveste poate că mai bine, după șase luni de „rituale” morți succesive. Timp în care Puterea a lucrat masiv (și cu succes) pentru compromiterea pînă la urmă devastatoare a „intelectualilor”, pentru echivalarea culturii cu anarhia, a studenției cu huliganismul, a scriitorului cu opoziția înțeleasă ca monomanie sinucigașă, a îndoielii cu crima de leznatiune. Sase luni de fisurare sistematică, urmate acum de căscarea de-a binelea a gropii. „România mare” apare simultan cu discreditarea simbolului — Piața Universității, discreditare cum nu se poate mai utilă autorității. Exaltînd numai excesele și impuritățile (inerente) de acolo, efectul în mase e infailibil: generează alergă (benefică ocirmuirii) față de însăși ideea de opoziție. După cum se face reclamă exclusiv erzațului și nu esenței originare a NU-ului de la Universitate, la fel „România mare” survine „just in time” pentru a compromite, prin malformarea pînă la desfigurare, orice rațiune a culturalului de-a se manifesta în politic. Patronul, în orice caz, e încintat, gazeta se vinde oricum, legea de fier (în ciuda „idealurilor”) este profitul. Ce știe lumea de I. C. Drăgan? Ea știe de Rațiu. Ce știe ea de chinul rezistenței spirituale, de agonia exasperată a oamenilor de literă? Mofturi, „ia auzi ce zice Barbu, ei au fost dizidentii, domnule, jos cu ălalți! Da, dar parcă și dincolo au fost unii... Nu-i adevărat, dragă, nu vezi că mint toți? Deschide televizorul că-ncepe meciul!” — iată efectul, cam schematic, dar credibil. Și pînă acum cei mulți au fost educați de Putere, că scriitorii nu sînt altceva decît niște betivii plini de bani, bampiri care sug sudoarea poporului. De acum, nemaiînțelegînd nimic, fiind strîns cu usa între două campanii denigratoare, omul își va lua „Rebusul” și tablele și-o s-o-ntindă la iarbă verde. Asta se și dorește, nu? Răul, de felul lui prinde mai rapid și mai efice, el e adevizul universal. Dar, în plus, azi, în buimăcirea generală, adevizul intră adinc în organism și omoară de zece ori mai repede anticorpii. Oricît de apăsător mi-am spus, după lectura „României mari”: așa ceva nu există, n-am reușit s-o cred. Și, pînă să umplem groapa, vom intra binișor în sec. XXI. Cînd, probabil, Barbu își va fi cîștigat de mult lumea, iar „România mare” se va intitula „Săptămîna liberă”. Adică sapte zile de odihnă, paradis general, cînd nimenea nu va mai avea dreptul să-si plătească datoriile și cînd, desigur, se va da și lege de murături.

Dan C. Mihăilescu

Din partea conducerii Uniunii Scriitorilor

Profund tulburată de evenimentele grave care au loc în aceste zile pe străzile Bucureștiului, conducerea Uniunii Scriitorilor din România își exprimă îngrijorarea față de violența, din orice parte ar veni ea, care a luat proporții cu totul dăunătoare ideilor de democrație, cultură și civilizație.

Apelăm cu toată seriozitatea la instaurarea unui climat de înțelepciune și dialog pentru curmarea tensiunii conflictuale și a instigărilor care favorizează această stare de spirit, fiind convinși că numai echilibrul politic și social, atitudinea conciliantă și respectul libertăților individuale pot oferi o soluție pentru ieșirea din criza în care ne aflăm.

Protestăm împotriva vinătorii de inte-

lectuali care se practică pe străzile Capitalei de către persoane particulare și cerem ca măsurile de ordine, necesare în clipa de față, să fie întreprinse exclusiv de către organele competente și numai în temeiul legii.

Protestăm împotriva cenzurii tipografice care împiedică apariția publicațiilor autorizate legal și exprimarea liberei opinii și cerem restabilirea și garantarea neîntîrziată a dreptului de apariție a tuturor ziarelor și revistelor.

Protestăm împotriva violării unor instituții de cultură și învățămînt și atragem atenția că acestea reprezintă bunuri de stat și focare ale vieții noastre spirituale.

Dezavuăm prezentarea tendențioasă,

instigatoare a evenimentelor care au avut loc în aceste zile și ne exprimăm speranța că populației i se vor prezenta și evenimentele petrecute în ziua de 14 iunie, nu numai cele din 13 iunie, pentru a avea un tablou complet al stării sociale în care ne aflăm.

Acest apel al nostru vrem să fie înțeles ca o datorie de conștiință: scriitorii nu pot rămîne nepăsători în fața destabilizării echilibrului social și politic, indiferent de cine ar fi infaptuită. Ne simțim răspunzători atît de liniștea vieții noastre cit și de libera circulație a ideilor și cerem soluționarea cit mai grabnică a crizei morale și politice care amenință viitorul societății noastre civile.

prezentul continuă

Deposedarea de timp

iată că am trăit în mod direct instalarea unei bariere cronologice în viața noastră: înainte și după 22 decembrie 1989. Pînă acum, trebuia să accepți o altă barieră, căzută pe timpul istoric cu 45 de ani în urmă, ceea ce întrece vîrsta mea de acum și, poate, vîrsta unei bune jumătăți din populația de azi a țării. De aceea, pentru această jumătate — s-ar putea să nu fie riguros exact — bariera cronologică de acum 45 de ani avea pregnanța atenuată a oricărui „adevăr” primit de-a gata. Un lucru cu care nu-ți bați prea tare capul, l-ai auzit mereu repetat din copilărie și pînă în prezent. Inocența copilului a ridicat un semn de întrebare, de care maturii au rîs. Rîsul lor punea în evidență nu ridicolul întrebării, ci ridicolul avîntului dezlănțuit al afirmației cicălitoare care a provocat-o. Iată întrebarea: Oare înainte de 23 august nu existau școli, nu existau ingineri, nu existau mașini, nu existau drumuri, nu exista cuvîntul industrie etc.? Pentru că toate începușeră în zilele noastre. Iar zilele noastre începeau de la 23 august 1944. O nouă eră. O nouă numărătoare a anilor. Este chiar de mirare că nu a fost inaugurat un nou calendar, așa cum s-a întîmplat după revoluția franceză. Orice mișcare socială de oarecare anvergură își inventează o mitologie proprie. Sau, în cele mai cunoscute cazuri, doar un arsenal propagandistic. Sfîrșii și sărbătorile din calendarul bisericii sînt înlocuiri cu eroi și sărbători proprii. Numai că, în cazul din urmă, au loc numeroase modificări de conținut sau de interpretare și nu puține excomunicări. Tendința este, am văzut, ca

toate zilele din an să fie trecute cu roșu și să celebreze un singur erou. Așa încît tot anul e numai o sărbătoare, o zi roșie cit toate zilele.

În societatea totalitară comunizantă Timpul însuși este altfel considerat. Sînt preferate unitățile mari: un an singur este puțin, de aceea sînt prescise, de exemplu, unitățile de patru — patru ani constituie intervalul dintre congresele partidului — sau de cinci — cincinalele. Viitorul este promis în decenii sau, pur și simplu, cu o formulă vagă, de o interesată abstractizare: „viitorul luminos”. Preferința pentru unitățile mari de timp este, pe de o parte, expresia simetrică a colectivismului: în locul individului, colectivitatea; în locul timpului mic, individual, timpul mare, tot mai puțin concret și tot mai aproape de ficțiune. Depersonalizarea individului, inseriat în cohorte umane fără chip, are drept corespondent această laxă situație temporală. Omul trăiește într-un timp care nu-i aparține, așa cum este deposedat, progresiv, de toate ale lui. Deposedarea de timp, combinată cu ștergerea memoriei și golirea interiorității de orice (sau aproape) conținut afectiv personal trebuie să aibă ca efect imediat dependența de o „instanță” supremă, care nu este o abstracțiune, ci o ființă concretă, de o prezență coplesitoare (...în frigider am o cutie de conserve; mi-e frică s-o deschid...), iar în perspectivă (dar nu prea îndepărtată) formarea „omului nou”, cu reflexe controlate sigure, previzibile.

Pe de altă parte, preferința pentru timpul mare trebuie să satisfacă egoismul mortal al Conducătorului (neapărat însoțit de o salbă de determinante

superlative: iubitul sau mult iubitul sau mult stimatul și iubitul). Trecutul, prezentul și viitorul sînt contopite într-un prezent continuu, așa fel încît memoria și gîndirea (inteligința) anticipativă sînt spulberate, confortabil, de acest prefabricat. Trecutul este simțitor amputat și adus la un reper de unde nu mai este trecut. Borna de acum 45 de ani rămîne valabilă ca o rezervă de capital cronologic, trecută tot în beneficiul exclusiv al Conducătorului care apelează la ea în ocazii deosebite — la marile sărbători. Altfel, în viața zilnică ea este înlocuită cu ultimii 25 de ani, de cînd la cirna țării... Viitorul este și el anulat, pentru că, sîntem asigurați, am pășit deja în viitor, schimbările ce vor surveni vor fi doar în detalii, fondul rămîne același. Acest timp care se rotește în loc, nepăsător de ceasornicul lumii, este, pentru Conducător, și certitudinea eternizării sale. Pentru că este nerăbdător și vrea să fie contemporan cu propria lui eternitate. În felul acesta, el găsește că, mai convingător decît să se prezinte drept o necesitate a istoriei, este să apară drept o emanație a mentalului colectiv într-un timp stătător. Extraordinara lui nerăbdare și uriașă, nedomolită, deliranta nevoie de adulație din partea maselor (care sînt persuadate în tot ceasul și prin toate mijloacele că se prăpădesc de dragoste pentru el) se dovedesc a fi sinucigașe. Pentru că nerăbdarea de care am vorbit dezvelește ceva din viitorul abstract promis, și, ceea ce se vede nu numai că nu e atrăgător, dar e de-a dreptul înspăimîntător. Cit despre iubire, un lucru e cert: o ură compactă și devastatoare este sentimentul aproape general.

Dar lucrurile nu se opresc aici. El, Conducătorul, este încă din viață cel mai eficient demolator și groparul de loc simpatie al sistemului al cărui produs este. Și asta în chiar timpul în care este convins că l-a adus la cea mai mare înflorire și că i-a asigurat o stabilitate incomparabilă pentru o lungă perioadă de timp. O împărăție de o mie de ani. (Mereu, obsesia timpului nemăsurabil).

Petre Răileanu

momos

Cîteva observații

● Este poate util de observat că nici-un scriitor disident (și în general nici-un disident) nu a ajuns în Parlamentul țării. Unii pur și simplu nu au participat la alegeri (Blandiana, Doinaș, Deșliu) alții, care au participat totuși ca independenți (Paler, Dinescu, Liiceanu, Pleșu, Stelian Tănase, Creția), nu au obținut voturile necesare. Au candidat însă pe listele F.S.N., ca independenți sau nu, scriitorii nedisidenți Daniela (Carmen) Crăsnaru, Al. Piru (fostul profesor), Vulpescu (inde-

pendent declarat) și C. Sorescu (fost săptămînalist, fost S.L.A.S.T.-ist) și acum scriitorii sînt bine reprezentați în Parlament (Nu-l uităm desigur pe Ștefan Cazimir). Frontul a fost totuși generos cu scriitorii care nu s-au dovedit golani în penultima și ultima vreme.

● Domnul Silviu Brucan crede, într-un interviu televizat, că F.S.N. trebuie să-și înnoiască cadrele cu tineri intelectuali nepătați. Nu credeam că e cazul: mulți dintre ei sînt deja în Front, iar

liderul lor pare a fi domnul Gelu Voican (Voiculescu), dintotdeauna ex-citat de metafizică, iar în timpul liber de „zeul indic” al iubirii fizice.

● Ceea ce nu înțeleg cei mai mulți dintre noi este că schimbările produse la ordinul Moscovei în Europa de Est lasă cu totul în urmă vechile practici comuniste. Răzburările și polemicile cu cei ce au făcut lumea comunistă de pînă acum nu-și mai au rostul. O lume în schimbare trebuie să privească la lumea de mîine, iar nu la cîteva activiști și securiști deștepți care cu voce (sau nu) de la putere s-au reactivat, propunîndu-ne lumea de ieri altfel ambalată. A crede că o mină de oameni poate să mai însemne ceva în țara asta înseamnă a face un pas înapoi sau a-l bate pe loc. Primejdiiile vin de astă dată din viitorul nostru, iar nu din trecutul în care noi n-am avut aproape nici-un rost.

Ștefan Agopian

Spectacol de reviste

● Există SATRA LIBERĂ („foaie de renaștere socială a romilor români”, nr. 3). Dacă înainte SATRA era ocupată, acum, iată, am răsuflat ușurați, ea s-a eliberat, am aflat și noi, am săltat și noi și n-am mai putut de bucurie. Revista este tot astfel, bucuroasă, naivă și eliberată parcă de orice fel de complexe. Nu am dus nici în trecut lipsă de titluri ridicole, dar, în plus, în momentul de față putem citi și că: „La cele 2 spectacole de pe stadionul Dinamo, a procedat (o să vedeți

dvs. imediat cine, n.n.) precum marcele Enescu. George Enescu a cîntat rîniților în spital în timpul războiului. ION ONORIU a cîntat rîniților sufletește din timpul revoluției”. Perfect. Pînă aici similitudinile sînt frapante. Îngrijorarea, cită o fi, o provoacă însă de acum viitorul. Dar dacă va mai veni peste noi cine știe ce conflict și o vom păți ca în cel de-al doilea război mondial cînd nici marcele Enescu, nici ION ONORIU (din motive obiective) nu ne-au putut bandaja sufletește? Nu rămînem descoperiți? Nu, și aceasta o aflăm din altă pagină a revistei, că mai există și alți artiști (specrăm oameni tineri) ce, probabil, ne vor fi pentru mai mult timp disponibili: „...Hanțu, Sanda de la Curcani, Necunoscutu Neluflu, Udilă cu clarinetul, Costel cu trompeta, toți lăutarii romi care te fac

să dai bună ziua la giște”. Mulțumim. Bună ziua.

● „Mi s-a reproșat mereu că românii se poartă nedemn în occident, că nu au stil. (...) Cu salamul în geantă și cu buzunarele goale, românul pornea la drum să vadă Parisul!” (Eugen Simion — SCORPION, nr. 3/1990). Asta a fost. Acum, românul pornește la drum cu dolarii în buzunare, să viziteze cimitirele de mașini ale Europei. Paris? — Aut-trefois!

● La închiderea ediției: totul a început la Timișoara, orasul trandafirilor. „Ieri la Timișoara, miine-n toată țara!”. Si uite-așa, din vorbă-n vorbă, s-a făcut acel miine — AZI.

Au prezentat: Lucian Vasilescu și Daniel Bănuțescu

Represiunea noastră cea de toate zilele

depresiune... represiunea provine din depresiune și lasă întotdeauna o profundă impresiune. Ea se manifestă ca presiune, presiune și compresivă. Depresiunea socială — economică și politică — din timpul Republicii de la Weimar a fost, dacă nu cauza, cel puțin una din cauze și terenul propice apariției presiunii, compresivității și represiunii național socialiste în Germania.

La noi, depresiunea premergătoare represiunii a avut un caracter oarecum special. Primul Război Mondial s-a încheiat pentru noi, spre deosebire de Germania, cu o strălucită victorie pe toate planurile, încât ceea ce a urmat nu a putut fi o depresiune în sensul curent al cuvântului ci o **decompresiune**, adică o aparentă dispariție a presiunii, de natură mai mult externă decât internă, pe care națiunea, neîntregă, o trăia încă de la constituirea sa ca stat modern. Pentru un scurt moment (cîtiva ani) românii au jubilat crezînd că acele clește istoric în care fuseseră strînși secole în șir — Imperiul din Răsărit și Imperiul din Apus — a încetat să existe. Dar iluzia a fost de scurtă durată, căci clește istoric a apărut într-o formă fatală: eram îmbrățișați de seceră și ciocanul de o parte și svastica de cealaltă, îmbrățișare care, pentru oricine considera atunci cu luciditate poziția națiunii române, nu putea să nu apară mortală (și mai că a fost).

De aici adevărata depresiune, inevitabilă în circumstanțele date, o depresiune mai înfii spirituală, morală, apoi economică și politică, lăsînd în cele din urmă locul celei mai radicale și sistematice represiuni din istoria românilor, plănuită a se finaliza în dispariția noastră ca entitate națională distinctă. Dintre formele multiple ale represiunii am ales a ne referi aici numai la una: represiunea la scară socială, represiunea socialmente instituționalizată, represiunea motivată politic.

Orice formă de organizare statală trebuie să recurgă la, și deci să aibă un instrument de represiune. Nu poate exista stat fără poliție. Totuși, scopul primordial al statului nu este represiunea, aceasta fiind doar una — de regulă marginală — din funcțiile lui. Abia sistemul național socialist și cel internațional socialist au făcut din

funcția represivă a statului funcția lui esențială și rațiunea lui de a exista ca atare. Bazele filosofice ale acestei hipertrofii hibride a funcției represive a statului se găsesc încă în Platon și Hegel, înainte ca Marx să fi anunțat principiul luptei (și represiunii) de clasă, iar Lenin să fi început aplicarea sa în practică. Doctrina național socialistă, ca o variantă a ideii de supremație represivă a statului, a încercat să substituie noțiunii fictive de clasă aceea, la fel de fictivă, de rasă. Cine e un proletar, cine e un arian? Dar represiunea la scară națională sau internațională, represiunea ca scop în sine, s-a făcut în numele unor astfel de categorii vide. Nimeni neștiind ce este un arian sau un proletar, orice se poate face în numele lor, tot restul persoanelor — întreaga populație — care nu e nici proletară nici ariană, d. r. obiectul represiunii sistematice și „științifice“ (vezi experimentele din lagărele național socialiste sau din cele internaționaliste, de la Buchenwald, Pittești, Canalul Dunăre — Marea Neagră etc.).

Totuși marxism-leninismul sau componenta sa numită „socialism științific“ a fost prima doctrină politică aplicînd cu succes o teorie articulată a represiunii ca sistem social. Statul marxist leninist este o „dictatură a proletariatului“, adică represiunea instituționalizată și aplicată asupra tuturor în numele unei categorii sociale fictive. Căci dacă originea etnică poate fi totuși, într-o măsură, stabilită concret și este deci ireversibilă (nu te poți schimba dintr-un ne-arian într-un arian sau viceversa), aceea de „proletar“ este mult mai vagă și de o elasticitate practic infinită. Oricine poate fi azi proletar și mâine dictator arhimi-lionar, dar de fapt nici unul dintre apostolii „dictaturii proletariatului“ nu au fost proletari, nici Marx, nici Engels, nici Lenin, nici Stalin, iar în ce-l privește pe Ceausescu, nu se știe dacă a fost vreodată subiectul „exploatării“, adică să fi produs vreo plus-valoare de care să profite cineva.

Aplicată în numele unei categorii sociale fictive (un „proletariat“ așa cum l-a imaginat Marx, omogen, conștient de identitatea-i, condus de o „avangardă“ etc. n-a existat niciodată, și în nici un caz în Rusia sau România), represiunea comunistă a avut, spre deo-



Număr ilustrat cu reproduceri după tablouri de Theodor Pallady

sebiră de cea național socialistă, timp suficient pentru a se perfecționa și rafina pînă la un punct neatins încă în istoria sistemelor sociale. Astfel a apărut o stranie **civilizație a represiunii**, a represiunii totale și integrale, care se putea proclama incununarea și finele istoriei umane. În afară și mai presus de formele fizice, (militare și politice) violența represivă a fost extinsă la zonele moralei publice, ale tuturor activităților spirituale, și a devenit o prezență atât de ubicuă și de subînțeleasă, încît trecută cu vederea, ca faptul de

a respira. A-l observa existența devine un gest de prost gust, o încălcare a normelor morale; a-i protesta prezența — un scandal și o aberație de domeniul patologiei (de aici azilele psihiatrice pentru opozanți și disidenți).

Represiunea de zi cu zi, de clipă cu clipă, represiunea pentru totdeauna, și pentru care subiecții ei trebuie să cînte încă din fașă „mulțumim din inimă Partidului“...

Mihai Ursachi

minimax

Urmează o ideologie și ideologii?!

Afară-i vopsit gardul
Înăuntru-i leopardul
(Cimilituri de ieri și de azi)

„**d**eși conține inevitabil un dram de falsificare a realității sociale, ideologia este aceea care face pe oameni să acționeze laolaltă, să lupte cot la cot, să reziste ca grup. Fără ideologie, jucînd un rol catalizator, nu există acțiune socială de masă bine organizată“. (subl. ns.) Specificînd doar că textul citat aparține zilelor noastre făcînd referire la ce ni se întîmplă acum și aici, vom lăsa eventualul cititor al acestui minimax (n. p.) plăcerea de a completa singur numele autorului. Mănăstire-ntr-un picior, ghici ciupercă ce e!

Așadar, dacă pînă acum, orice comunist de nădejde avea conștiința împăcată că, la urma urmelor, acționează (și este acționat) în numele și pe baza adevărului științific, un text ca cel de mai sus este aducător de multe neliniști, bineînțeles cu condiția de a fi luat în serios. Cum însă în România n-ar mai exista comunisti... nici o problemă! Adică nici o problemă cît privește renunțarea la una dintre dogmele de pînă mai ieri, aceea susținînd că „teoria marxistă reprezintă o ideologie științifică (bazată, în ansamblu, pe ști-

ință), conformă sensului real al dezvoltării istorice progresiste, în care se îmbină dialectic parținitatea, obiectivitatea și valorile etice“*

Ba încă n-ar fi nici o problemă nici dacă textul cu pricina ar avea pretenția să fie mai mult decît opinia personală a unui bătrîn leninist, pentru că cinismul la fel ca și prea evidentă lui vocație comunistă condamnă imediat un asemenea punct de vedere la dezaprobare. Cum adică, coeziunea socială presupune cu necesitate falsificarea?! Cine și-ar putea permite să guverneze afirmînd deschis că proiectul teoretic a cărui traducere în practică se urmărește „conține inevitabil un dram de falsificare“?! Azi un dram, mâine încă unul...! Și în folosul cui, în numele a ce să intervină dramul de falsificare?! S-or împăca ele greu politica și morala dar nici chiar așa, ce naiba să postulezi cu zimbetul pe buze (oribil zimbet!) inevitabilitatea minciunii! Etc. etc. Iar apoi, formulări ca „să lupte cot la cot“ sau „acțiune socială de masă, bine organizată“, sînt prea evident specifice unui cu totul alt fel de socialism decît cel democratic, adică celui de **cazarmă**; asta dacă n-avem ce face și e musai să vrem socialism. Iar luptă, iar acțiuni de masă, ba încă și bine organizate?! Deci deși mai persistă în mințea unora „modele teoretice“ sau nos-

talgi comuniste nu asta ar fi îngrijorător. După cum nici faptul că puterea, cea politică, a fost, este și va fi tentată sau și „împinsă“ să falsifice. Îngrijorătoare este însă într-adevăr, dacă este, disponibilitatea ori chiar dorința de a fi mințit, de a nu accepta decît o imagine trucată a realității, de a nu socoti că una dintre cele câteva „chestii“ pentru care merită să trăiești pe lumea asta este adevărul, adevărul oricum o fi el numai adevăr să fie. Adică, mai exact, îngrijorător ar fi dacă o stare maladivă de domeniul psihopatologiei ar avea semnificație socială.

Bineînțeles, nu ne vom încumeta să formulăm un diagnostic în acest sens, chiar dacă se poartă, semnăind totuși câteva simptome ușor sesizabile de oricine. În ce măsură sînt ele relevante urmează probabil să o aflăm.

Ar fi în primul rînd vorba de ușurința cu care au fost acceptate ca „indescifrabile“ iar apoi aproape uitate evenimente deosebit de grave din perioada premergătoare alegerilor. Toată lumea a fost de acord că cei care au asediat chipurile palatul din piața Victoriei nu erau cum se zice de capu' lor, și totuși „forțele oculte“, răspunzătoare de cele întîmplate, oculte au rămas. La fel și în cazul evenimentelor din Ardeal, încă mai grave și la fel trecute cu vederea, comisia ajunsă post factum la fata locului nefăcînd altele decît să constate și să aplaneze ceea ce pare să fi liniștit multă lume.

Un alt simptom al unei posibile carențe sociale în raport cu adevărul, imbinînd parcă la falsificare, poate fi observat în încăpățînarea cu care se respectă regula de a nu lectura decît anumite ziare. Unii citesc numai și numai **Adevărul**, Azi ș.a.m.d., alții numai și numai **România liberă** ș.a.m.d., fiecare tabără ferindu-se să nu care cumva să aște de scriu și „cealaltă“. Corelată acestui fenomen pare să fie și tendința de „îmblinzire“ a televiziunii

care ca să nu mai „toarne gaz pe foc“ oferă din ce în ce mai multe emisiuni încurajatoare pline de promisiuni și succese, iar dacă totuși apar și alte fațete ale realității, acestea se întîmplă îndeosebi la ore cînd doar insomniacii rezistă în fața ecranelor.

În fine, nu lipsit de semnificație ar putea fi și faptul că „personaje“ total compromise din timpul dictaturii (cu o mențiune specială pentru coautorii genocidului cultural) au reapărut cu nonșalanță în plină zi sau sub lumina reflectoarelor. Ce să te mire (dar și neliniștească) mai mult, „România mare“, sau un afiș ca acesta: **Cenaclul Flacăra** devenit la Tr. Severin mișcarea culturală „Totuși iubirea“ sub conducerea poetului Adrian Păunescu **vă așteaptă sîmbătă 2 iunie 1990 orele 19.30 pe stadionul „Municipal“ din Tr. Severin?** Iar așteptările n-au fost zadarnice!

Să fie oare atunci zadarnice apelurile la spunerea cu orice preț a adevărului despre toate cîte s-au întîmplat de la jumătatea lui decembrie trecut înapoi? „Să vrea oare „poporul“ mai presus de orice liniște, indiferent de gravitatea celor tînuite sub ea? Adică nu cumva o fi într-adevăr nevoie de dramul acela blestemat de falsificare? O fi, dar în mod sigur nu indiferent cum, cî depinde din în ce parte privești. Și cît de departe privești, pentru că n-ar fi deloc exclus ca cei ce au intrat sau vor intra într-o nouă „horă“ a mistificărilor să fie încă mult mai aspru judecați decît mandarinii și culturnicii de ieri.

Șerban Lonescu

*) Dictionar de filozofie, Editura politică, București, 1978, p. 343

Analize eminesciene

Am impresia că antologia de texte referitoare la opera lui Eminescu, din care universitarul bucureștean Gh. Ciompec a publicat recent cel de al treilea volum* în colecția „Biblioteca critică” a Editurii Eminescu, nu s-a bucurat de tot interesul pe care îl merită din partea criticii, nici la precedentele două apariții, nici acum, când cele peste nouă sute de pagini apărute în total ne îngăduie o privire de ansamblu asupra unei inițiative demne de toată lauda și de tot respectul nostru. Valoarea acestei întreprinderi nu mai trebuie demonstrată; într-o cultură și într-o literatură în care punctul fix de referință, nemișcător de un secol încoace, este un autor de puritatea și de complexitatea lui Eminescu, în care nu numai scriitorii, ci și moralistii, și oamenii politici, și filologii tuturor generațiilor își caută teme și îndreptățire, o asemenea antologie era de mult necesară. Ea a fost alcătuită, probabil, ca un auxiliar adresat în primul rând învățămintului, de la elevul de liceu la universitarul în general lipsit de instrumentele bibliografice elementare, propunându-și să urmărească istoric și prin texte reprezentative „câteva constante ale cercetării operei eminesciene: Poetul național, Structurile operei, Raportul antume-postume etc.”, cum precizează editorul în Nota asupra ediției la primul volum. Primelor două volume, apărute în 1983 („poetul național”) și 1985 („structurile operei”), Gh. Ciompec le adaugă acum un al treilea, legat organic de cel care l-a precedat; incursiunilor în structurile de bază ale operei, în „coordonatele largi care armonizează fragmentele într-o Operă”, îi urmează în chip firesc analiza operelor în sens restrâns, investigația aplicată unor texte anumite și precis delimitate: „analize de text în sensul tradițional al termenului: cercetarea unei poezii (proze) în articulațiile ei interioare, ca organism suficient sieși” (vol. III, p. 28).

Subintitulat **Textul eminescian: analize**, acest al treilea volum optează pentru o organizare cronologică a materialului, spre deosebire de cele anterioare, în care capitolele erau grupate tematic; se distinge astfel o preistorie a analizei de text, care începe cu Titu Maiorescu și se încheie cu G. Ibrăileanu (deși „considerațiile tehnice” despre *Pe lingă plopii fără soț* mai degrabă deschid o epocă decât o închid

pe cea precedentă, așa cum chiar editorul remarcă în introducerea volumului), o altă perioadă între 1930—1945, începută cu analiza *Lucașfărului* din volumul *Poezia lui Eminescu* de Tudor Vianu și încheiată cu două pagini despre unele „versuri susceptibile să reprezinte perfecțiunea” după judecata lui T. Arghezi din 1943, și în fine perioada contemporană, de la D. Popovici la C. Ciopraga. Remarcabilă mi se pare în primul rând voința de echilibru care a guvernat alegerea, atât în ceea ce privește comentarii (filologi, stilisticieni, istorici literari, cit și scriitori a căror mărturie venită din interior este foarte prețioasă), cât și textele eminesciene comentate, care acoperă nu numai toate genurile, poezie, proză și dramaturgie, dar și toate virstele evoluției sale; din poeziile de tinerete sînt astfel reprezentate *Mortua est* (analizată de Călinescu și D. Popovici), *Floare albastră* (Vl. Streinu și Perpessicius) și *Noaptea*, din perioada 1875—1879 găsim analize la *Melancolie*, *Lacul*, *Peste virfuri*, *Afară-i toamnă și Revedere*, din ultima parte a vieții *Stelele-n cer*, *Și dacă*, *Scrisoarea I* și altele între care, bineînțeles, *Lucașfărul* cu nu mai puțin de patru interpretări: Călinescu, Vianu, N. Manolescu și Noica. Prezența a două sau mai multe comentarii la același text este justificată uneori de perspectiva diferită a analizei, în ca-

zul *Melancoliei* de pildă, unde interpretarea conceptuală a lui Călinescu este completată de aceea lingvistică a Paulei Diaconescu, care urmărește „interioritatea descrierii și perspectiva modală și temporală” a poemului, sau în cazul *Lucașfărului*, unde numeroasele încercări critice existente n-au reușit să istovească infinita varietate de sensuri ascunse în text.

Cele patru comentarii ale *Lucașfărului* pe care le reține antologia sînt o bună ilustrare a varietății practice infinite de puncte de vedere posibile în interpretarea unei opere de o asemenea profunzime, considerată de Vianu o „sinteză a categoriilor lirice mai de seamă pe care poezia lui Eminescu le-a produs” sau de Călinescu „piscul universal al poeziei lui Eminescu”; textul lui Călinescu proiectează astfel unitatea capodoperei pe fundalul îndepărtatei variante inițiale, versificarea basmului lui Kunisch intitulată *Fata-n grădina de aur*, cel al lui Vianu analizează poemul în limitele asumate ale interpretării oferite de însuși autorul său într-o însemnare foarte cunoscută („dacă geniul nu cunoaște nici moarte și numele lui scapă de simpla uitare... nu e capabil de a feri pe cineva, nici capabil de a fi fericit...”), eseul lui Manolescu — care consideră restrictiv interpretarea lui Vianu, și deci eronată — vede în toate vocile lirice ale poemului reflexe parțiale ale aceleiași personalități proteice a autorului și deci în destinul fiecăruia ipoteze ale aceleiași drame, iar fragmentul din cartea lui Noica despre „sentimentul românesc al ființei” împinge discuția spre zona metafizicului prin considerarea geniului nu numai ca o hipertrofie a eului, ci și ca simbol al aceluși general care zace ascuns în fiecare particular, „eul care și-a găsit sinele”, nefericirea lui fiind „de ordin ontologic”. Analiză de text, și mai ales în sensul limitativ și tradițional pe care-l anunță editorul, nu poate fi con-

siderată însă decât interpretarea lui Vianu și, eventual, cea a lui Călinescu (legată însă de întreaga construcție a cărții, al cărei metaforism excesiv este încă o piedică în înțelegerea corectă a unui asemenea fragment), în timp ce Manolescu și Noica propun interpretări ale simbolurilor generale, chei categoriale pentru o posibilă analiză care n-a fost însă dusă pînă la capăt și pe care ei nici nu-și propuseseră să o întreprindă (dimpotrivă, textul lui Noica este o ilustrare a tezei lui Gorgias că „ființa ar trebui să aibă un caracter de generalitate”). Nu sînt, de altfel, singurele fragmente din antologie care nu se încadrează definiției acceptate: nici comentariul lui Șerban Cioculescu la apariția ediției Crețu din publicistica lui Eminescu, nici notele lui Perpessicius extrase din aparatul ediției sale cu variante lexicale cu tot, nici cele trei pagini ale lui C. Ciopraga de considerații despre „tiparele eroticii eminesciene” nu sînt analize de text. Toate acestea, și altele încă pe care nu le mai putem aminti, s-ar fi putut mai bine justifica (pentru că prezența lor în antologie este în general utilă) printr-o împărțire a materiei în capitole modelate după dominantă lor metodologică sau din perspectiva asumată de autorul lor: analize de tip lingvistic, cum e studiul citat înainte al Paulei Diaconescu, analize stilistice de tipul celor întreprinse de G. Tohăneanu, analize istorico-literare și filozofic-existențiale, completate cu un mic dosar al scriitorilor care au atins subiectul (celor existenți aici li se pot adăuga Pillat, Galaction ș.a.). Faptul că editorul acceptă pe de o parte o categorie foarte largă și diversă de comentarii sub numele de analize de text, iar pe de altă că preferă să se limiteze la nume consacrate, intensiv utilizate (Călinescu cu patru fragmente, Perpessicius cu trei etc.), lipsește antologia și de aportul specific, în exact domeniul ales, al unor analize foarte interesante și adesea de foarte bună valoare, chiar dacă autorii lor n-au fost niciodată sau n-au devenit încă în ochii noștri mari autorități: Oswald Neuschotz în secolul trecut, I. Dumitrescu din generația ultimului război, sau Maria Cvasnii Cătănescu, M. Borcilă, D. Irimia, Șt. Badea, Dan Mihăilescu, Smaranda Vultur și mulți alții din ultimii zece-cincisprezeceani. O deschidere spre generațiile mai noi și implicit spre orientările mai noi (în volum e prezent numai S. Marcus cu o analiză a raportului dintre entropie și energia informațională în trei poezii de Eminescu, care repetă de altfel o parte din datele și ideile unui articol prezent în vol. II al antologiei) ar fi făcut și mai profitabil, și mai variat acest prețios volum, dintr-o serie pe care sperăm că și editorul, și editura o vor continua, eventual completînd-o cu o bibliografie selectivă a fiecărei teme în parte.

Mircea Angheliescu

*) Eminescu, vol. III: *Textul eminescian. Analize, selecție, studiu introductiv și note critice* de Gh. Ciompec, Ed. Eminescu, 1989, 422 p.



povestea vorbei

Cuvinte — emblemă

O simetrie spectaculoasă și paradoxală rezultă din felul în care N. Chomsky își sintetizează, la începutul cărții sale din 1986, *Knowledge of Language*, obsesiile fundamentale. Întrebările cărora a încercat să le dea un răspuns prin cercetările sale. Sînt două probleme care, pornind de la limbaj, pun în discuție chiar mecanismele cunoașterii umane: cum putem ști atât de mult avînd date atât de puține (e ceea ce Chomsky numește „problema lui Platon”) — și cum putem ști atât de puțin avînd date atât de multe („problema lui Orwell”). Prima constituie chiar punctul de pornire al teoriei chomskyene: ca să explice producerea și înțelegerea unui număr infinit de enunțuri, cercetătorul a trebuit să recurgă la numărul limitat de reguli și structuri (innăscute) din mecanismul limbajului. Un model teoretic devenit (în sensul dat de Kuhn) paradigmă științifică, detaliat, dezvoltat și cu enorm de multe aplicații — a fost produs de ideea de a răspunde la o întrebare aparent destul de simplă.

Domeniul în care se pune și se poate rezolva prima problemă e cel al structurilor cognitive, al mecanismelor limbajului și gândirii. Cea de-a doua aduce un termen nou — implicînd raportarea la realitate și mutînd discuția din planul psihologic în cel sociologic; ea se reduce, de fapt, la a indica rolul propagandei în limitarea cunoașterii prin limbaj. În cartea citată e o evidentă disproporție între spațiul foarte mare consacrat „problemei platonice” — și cele doar câteva pagini din final, de „note” asupra „problemei orwelliene”; pentru Chomsky, s-au dovedit mult mai interesante — mai incitante intelectual și mai productive ca teorie — fenomenele care țin de esența limbajului — decît cele care privesc utilizarea lui.

Dacă la apariție cele câteva pagini chomskyene despre propagandă ni se puteau părea destul de puțin relevante și chiar iritante prin deplasarea centrului de interes de la sistemele totalitare înspre cele democratice, astăzi întrebările pe care ni le stîrnește sînt mai acute și mai implicante. Lingvistul american consideră că ascunderea adevărului poate fi mai eficientă în sistemele în care doctrina și propaganda corespunzătoare nu sînt evidente și impuse prin violență, ci presupuse ca un cadru global de discuție, în general acceptat și respectat. Dictatorii, spune el,

„nu înțeleg utilitatea pentru propagandă a unei poziții critice care încorporează asumțiunile de bază ale doctrinei oficiale și care, astfel, marginalizează discuția critică autentică și rațională”. Doctrina de stat ar fi astfel respectată și impusă publicului nu în ciuda, ci chiar prin criticile care i se aduc. Principiul nu cere multe explicații; singura investigație utilă în acest domeniu a constituie descoperirea și analiza unor exemple. Din exemplele propuse de Chomsky se observă că nucleele care conservă și vehiculează „asumțiunile de bază” sînt câteva cuvinte, ale căror sens și adevărate la o situație dată nu sînt puse în discuție — de exemplu *pacificare*, *terorism* etc.

Greu de spus dacă interpretarea chomskyană ne privește sau (deocamdată) nu. Să existe oare o relativă unitate a „doctrinei de stat”, un set de presupuziții necontestate de nimeni — deși discutabile — pe care pur și simplu nu le observăm sub impresia generală a unei critici acerbe de pe poziții partizane sau independente? Și, dacă ar fi așa, faptul s-ar datora unei intenții, ar fi conștient, sau ar rezulta pur și simplu dintr-un fond comun de mentalități și prejudecăți? Tentația promptă e de a răspunde negativ la prima întrebare, anulînd astfel și implicațiile ei; totuși, în lipsa unei distanțări de evenimente, se mai pot produce modificări de perspectivă și răspunsul nu are cum fi atât de ferm.

Așadar, unul din cele mai eficiente mijloace de includere a unor presupuziții sînt chiar cuvintele, considerate în sine, devenite embleme ale unor situații: faptul de a vehicula o terminologie înseamnă acceptarea unei anumite interpretări a stărilor de lucruri. Într-un articol recent, din *Cuvintul* (nr. 19, 1990), Traian Ungureanu trecea în re-

vistă cîțiva termeni care s-au impus, au fost acceptați ca atare de (aproape) toată lumea — în ciuda obligației intelectuale de a le analiza adecvarea la situație: *teroriști*, *baricadă* etc. S-ar putea să mai existe astfel de premise acceptate pe care nu le observăm; trebuie totuși să recunoaștem prezența disputelor de fond, pe care le ilustrează chiar repartizarea *cuvintelor-lembe-mă*. Acestea și-au precizat tot mai mult sfera de circulație, astfel încît cele specifice discursului guvernamental nu mai pot apărea în cel al opoziției decît într-o utilizare indirectă — aluzivă sau ironică — și invers. Cuvintele celeilalte părți sînt imediat resimțite drept citate. Într-o astfel de situație se găsesc, pe de o parte, *consens*, *emanație*, *destabilizare*, *neautorizat*, *liniște*; pe de altă — *nomenclatură*, *dezinformare* ș.a. O serie de termeni sînt proprietate comună, chiar dacă frecvența de utilizare e considerabil diferită de la un grup la altul: *comunism*, *privatizare*, *libertate*, *dialog*. Egal folosit e, pe cît se pare, *democrație*; la *revoluție* se înregistrează unele ezitări. De fapt, tocmai cuvintele comune ascund cele mai mari diferențe, multe dintre ele fiind concepte complexe, al căror sens e departe de a fi clarificat; ceea ce pare o bază de „consens” e în realitate surșă de divergențe. Avînd în vedere că în dialogul public actual acolo unde sînt dispute nu par să fie premise acceptate intenționat, iar acolo unde se face efectiv propagandă nu e folosit mijlocul disputei interioare s-ar părea că deocamdată observațiile lui Chomsky nu ne interesează. Ele ne apar însă ca un avertisment.

Rodica Zafiu

La o răscruce a destinului

A apărut recent, la Editions Climats, în traducerea lui Daniel Pujol, cartea lui Petre Solomon, **Paul Celan, Dimensiunea românească**. În versiune franceză ea se numește **L'adolescence d'un adieu** și reproduce aproape întocmai ediția originară de la Kriterion, din 1987. Lipsesc câteva mici detalii polemice dintr-o dispută editorială cu doamna Celan și paginile din **Addenda**, cu textele literare propriuzise. Pentru că în 1937 n-am avut posibilitatea să scriu despre această carte, o voi face astăzi, păstrând foarte vie în memorie amintirea primei lecturi.

Adolescența unui adio este, înainte de toate, cartea unei prietenii. Petre Stoica l-a cunoscut pe Paul Celan (Paul Antschel, născut în 1920, în Bucovina) în 1946, la București, în birourile Editurii Cartea Rusă. Poetul venea aici de la Cernăuți, unde lăsa amintirea războiului, a lagărelor de exterminare și mai ales a morții părinților săi deportați dincolo de Bug. A rămas în capitala României timp de aproximativ 800 de zile, din toamna lui 1945, până spre sfârșitul anului 1947, când a plecat, prin Budapesta, la Viena. În redacția de pe Calea Victoriei nr. 120, unde director general era Traian Cerbu, mal lucrau, împreună cu Petre Stoica, Armand Popper (redactorul șef), pitorescul Andrei Ivanovski și o mulțime de „colaboratori externi”. În frunte cu poetul și traducătorul Alexandru Philippide. Informațiile pe care ni le oferă aici Petre Stoica sînt nu numai pitorești, dar și indispensabile pentru o viitoare istorie a culturii noastre și

e locul să observ că imaginea pe care o avem despre literatura română din ultimii 40—50 de ani e, cel puțin la acest capitol, plină de pete albe.

Din toate punctele de vedere, Bucureștii sînt pentru Paul Celan o răspundere a destinului. L-a cunoscut aici pe mai vîrstnicul Alfred-Margul Sperber, în casa căruia a și locuit un timp. Acesta i-a fixat numele literar (prin anagrama numelui de familie), l-a încurajat și, la plecarea din București, i-a înlesnit pătrunderea în mediile literare vieneze. Într-o scrisoare de recomandare către Otto Basil, directorul unei reviste su-rare „Iste” din Viena, Sperber îl prezintă pe Celan ca pe o mare speranță a poeziei moderne de limbă germană, un pandant liric al prozatorului Kafka.

Tot la București, printre prietenii apropiați ai lui Paul Celan s-au mai numărat Nina Cassian, Vladimir Colin, Ovid S. Crohmălniceanu sau Margareta Dorian, fiica medicului Emil Dorian. Pentru toți a fost vorba de o prietenie literară și, nu mai puțin, de o prietenie marcată de nuanța tragică a destinului evreilor din Europa. Preenanța cu care Petre Stoica, reușește să reinvie amintirea acestor prietenii este ieșită din comun. E același mediu descris și de Marin Preda în **Delirul** sau, până la un punct, de Paul Georgescu în **Revelionul**. În contextul acesta, Paul Celan se impune nu numai prin ascendentul aerului de nefericit singuratic, care l-a consacrat mai tîrziu, dar și printr-o reală vocație ludică, trecută în general cu vederea de biografii săi. Așa se explică de ce, în scrisorile trimise din Franța, Celan își

va aminti că în București a trăit un adevărat „sezon al calamburului” și că, pe de altă parte, adevărații prieteni i-a avut doar aici: „Am cunoscut — și tradus — un anumit număr de mari poeți francezi. (La fel cum am cunoscut și «floarea» poezilor germani.) Unii mi-au arătat, prin cărțile și dedicațiile trimise, o prietenie despre care nu voi spune decît atît: că s-a dovedit a fi foarte «literară». Dar eu am avut, cu multă vreme în urmă, niște prieteni poeți: era între 45 și 47, la București. N-am să uit niciodată.”

În al doilea rînd, **Adolescența unui adio** este cartea unor recuperări de istorie literară. Dacă faza cernăuțeană a vieții lui Celan a fost examinată pe larg de Israel Chalfen, în **Paul Celan, Eine Biographie seiner Jugend** (1979), perioada bucureșteană a fost prea puțin cercetată. În 1981, Institutul de cultură al R.F.G., împreună cu Uniunea Scriitorilor, a organizat un Colocviu poet, în România (între ei Marcel A-Celan, la care cei ce l-au cunoscut pe derca, Maria Banuș, Ion Caraion, Nina Cassian, Horia Defeanu sau Ovid S. Crohmălniceanu) au oferit numeroase detalii importante. Însă imaginea de ansamblu lipsea. O refăce Petre Stoica, recurgînd la propria memorie afectuoasă, dar și la un mare efort de minuțiozitate. Este fixat mai întîi cadrul general — Bucureștii în primii ani de după încheierea celui de al doilea război mondial. Sintem în epoca inflației (un număr din **Contemporanul** costa 10 000 de lei), a „economatelor” cu cartele de la cantelelor de întreprinderi. La cinematografe rulează **Scurtă întîlnire** sau **Casablanca** lui Michael Curtiz, cu Ingrid Bergman și Humphrey Bogart, iar în sălile de concerte mai pot fi ascultați George Enescu, David Oistrach și Yehudi Menuhin. Cînd a apărut, în 1987, versiunea românească a acestei cărți, am citit capitolul despre București și ca pe un recurs patetic la procesul de asasinare fizică și spirituală a orașului.

Dar partea cea mai importantă a recuperării documentare o reprezintă examinarea contextului literar (în care mișcarea suprarealistă pare să fi jucat un rol important în cariera lui Celan) și, mai ales, investigarea amănunțită a tuturor textelor pe care poetul le-a scris sau le-a publicat în București.

De fapt, „debutul mondial” al poetului Celan s-a petrecut în România, în mai 1947, cînd **Contemporanul** i-a publicat **Tangoul morții** (viitoarea **Todesfuje**), în traducerea lui Petre Solomon. Au urmat trei poezii în limba germană, publicate de Ion Caraion în unicul număr al revistei **Agora**, tot în 1947. Se mai adaugă la aceste patru texte un număr de traduceri din Cehov sau din Lermontov (**Un erou al timpului său**, Cartea Rusă 1946), o recenzie și câteva poeme în proză, originale sau traduceri din Kafka. După cum se vede, o activitate literară suficient de întinsă pentru a se putea vorbi, pe bună dreptate, de o adevărată perioadă bucureșteană în creația lui Paul Celan. Petre Stoica a examinat cu atenție ceea ce alți cercetători s-au încapăținat să ignore. Teza lui e că spre deosebire de perioada franceză, în care poezia lui Celan s-a „contractat” (expresia îi aparține lui Harald Weinrich), în faza bucureșteană se poate vorbi, dimpotrivă, de o „dilatare” a lirismului, datorată și ambianței lingvistice și afective în care poetul a trăit.

Aș mai adăuga că **Adolescența unui adio** e și cartea unor regrete. În primul rînd a regretului de a nu fi putut vorbi mai pe larg despre destinul tragic al unui poet blestemat prin origine, dezrădăcinat și silit să-și poarte moștenirea lingvistică și culturală de la un capăt la altul al Europei, ca altădată Heine sau, mai aproape de noi, Elias Canetti.

Ca mărturie a unei prietenii, cartea lui Petre Stoica e impresionantă. Ca activitate de recuperare istorico-literară ea se dovedește a fi indispensabilă, pentru că umple un gol din biografia lui Paul Celan și pentru că face posibilă înțelegerea mai nuanțată a poeziei sale germane. Viitoarea monografie a vieții lui Celan nu va putea face abstracție de cartea lui Petre Stoica. În fine, ca mărturie a unui regret, **Adolescența unui adio** se deschide brusc spre lumea tuturor celor pe care i-a năpăstuit soarta, aruncîndu-i spre toate zările, în căutarea unui liman. E dimensiunea cea mai adîncă a cărții lui Petre Stoica, aceea în care ne regăsim cu toții, indiferent de unde am pornit.

Florin Manolescu

folclor

Religie și cultură populară

A sumarea cu adevărat liberă a tradiției înseamnă și înțelegerea sa realistă, echilibrată, care trebuie să refuze interpretările globaliste, dar și pe cele parțializante în favoarea explicării unor trăsături complexe, uneori aparent contradictorii. Altfel de îndelungat și de draconic prohibită, discutarea, de pildă, a raporturilor dintre religie și alte forme ale vieții spirituale, poate acum, în continuarea unor preocupări mai vechi, să lumineze adevăruri care, chiar dacă nu par conforme unor idei oarecum consacrate, nu pot fi decît în avantajul unei mai drepte înțelegeri a trăsăturilor intrinseci ale fenomenului cultural românesc.

În mod firesc, s-a vorbit mult, în ultima vreme, despre rolul major al creștinismului în istoria culturală, sufletească, chiar politică a românilor, relevîndu-se faptul că, în perioadele cele mai grele, cum a fost aceea a celor patru decenii de opresiune comunistă, a existat o adevărată rezistență prin religie. A fost evocată tenacitatea cu care românii și-au apărât credința, rolul de liant social și cultural, iar acum de factor de renaștere al acesteia. S-a demonstrat că, la poporul nostru, creștinismul nu a fost introdus, ci a cunoscut o răspîndire treptată și omogenă, fiind asimilat și păstrat în păturile cele mai largi. Adesea invocată este ideea lui Mircea Eliade, după care creștinismul românesc are un specific original, popular, cu toate implicațiile ce decurg de aici, ajungîndu-se astfel și la constatarea cu privire la religiozitatea intrinsecă, organică a păturilor țărănești.

Fără îndoială, ideea are o încălcare de adevăr istoric și cultural precumpănitoare, dar se mai cere (re)discuțată în termenii concreți nu numai ai istoriei religiilor, ci și ai antropologiei culturale și al etnologiei, căci altfel riscăm să expediem sau, ceea ce este și mai grav, să ignorăm, fie și involuntar, unele realități specifice, demonstrabile chiar documentar, care, la prima vedere, nu se suprapun cu totul ideilor de mai sus.

Este vorba de faptul că o bună parte a fondului credințelor, obiceiurilor și folclorului românesc a conservat, pînă în perioade destul de apropiate, o componentă

pagină, de mare arhaicitate, care, chiar atunci cînd și-a integrat motive religioase, a manifestat o mare libertate de interpretare ce se îndepărtează, în bună măsură, cel puțin de unele elemente ale ritului creștin. Desigur, această constatare, avută în vedere de competenți cercetători, nu numai ai culturii populare, are un aspect cu totul general, căci, în același timp, poate fi stabilită și existența unor forme de simbioză organică, mai ales la nivelul folclorului, între elementele creștine și cele păgine, dar chiar această întreprindere probează consacrarea și persistența celor din urmă.

De altfel, persistența elementelor non-religioase nu a putut, încă de timpuriu, să scape nici virfurilor ierarhiei religioase, care condamnă toleranța manifestată de clerul de rînd față de o asemenea coexistență.

Încă de la începuturile sale, cercetarea a trebuit să remarce cu realism o aseme-

nea stare de lucruri: „Bate la ochi, întîi de toate, ștearsa față creștinească ce au toate sărbătorile noastre... Aceste producțiuni populare copleșesc textele și învățăturile religioase creștine...”, scria, în 1910, Tudor Pamfile, autorul unuia din cele dintîi corpusuri ale obiceiurilor și sărbătorilor populare. Un alt deschizător de drumuri în acest domeniu, S. F. Marian, nuanțează constatarea, dar și el remarcă cel puțin un paralelism: „Afară de sărbătorile creștinești sau legate de biserică, cum le numește poporul, mai au românii și o mulțime altele, păstrate din moștrămoși”.

Cercetarea modernă a adîncit unele domenii ale relațiilor dintre creștinism și fondul păgîn (Al. Rosetti despre colinde, M. Pop despre motivul „bătrînului Crăciun”...) fără însă să ajungă la un punct de vedere unitar, iar, în ultimele decenii, imixtiunea ideologică a interzis discuția sau a deturnat-o pe terenul fals al „misticismului” sau al „laicității” *).

Încercîndu-se concilierea aparentei contradicții dintre spiritul creștin, fără îndoială specific țăranelui, și persistența unor elemente arhaice, s-a mai avansat ipoteza după care și acestea din urmă aparțin, în esența lor, unei prereligiozități genuine, dacă nu chiar unei (para)religii populare. Extrapolarea, oricît de bine intenționată ar fi, nu rezistă, căci celor mai multe din obiceiurile populare autentice le lipsește tocmai trăsătura de bază a religiei, transcendențialismul. Pornind de la necesități concrete, legate de necesitatea de „a rezolva” unele dificultăți ale existenței și muncii, pe care omul nu avea (încă) posibilitatea să le anihileze direct, cele mai multe dintre obiceiuri au o finalitate practică, aparținînd mai mult nevoilor trupului decît celor ale sufletului. De altfel, aceste rituri, avînd evident un substrat magic, deci pre-religios, se săvîrșesc, de cele mai multe ori, într-un alt loc și într-un alt rîstimp decît cele ale ritului slujbei creștine, căci o eventuală supra-punere ar fi un păcat de neiertat.

Ar rezulta de aici realitatea, constituită istoricește, dacă nu a unei polarizări nete, atunci a unei stratificări difuze, în care se face trecerea de la nucleul arhaic al culturii populare, cu filioanele sale evolutive, la cel religios, fiecare avîndu-și coerența și structura specifică. Dar fenomenul cel mai caracteristic și mai interesant al acestei geologii culturale, este acela al interferențelor, al existenței unei mulțimi de straturi intermediare, în care elementele religioase se interferează cu cele ale culturii populare, nu în forme amalgamate, ci organic structurate, ceea ce le-a asigurat și lor coerență și persistență. În acest strat intermediar, se întîlnesc concretizări de tipul colindelor populare cu sfinți cu înfățișare și indeletniciri țărănești, astfel zugrăviți și pe icoanele pe sticlă, ca și obiceiuri care, fără a-și

modifica scenariul, s-au concentrat în preajma unor sărbători creștine și alte forme folclorice și îndătinate în care religia și mentalitatea tradițională coexistă în forme organice, firești.

Desigur, nu am voit acum să aducem în discuție toate formele și implicațiile acestui fenomen de simbioză culturală și sufletească, care merită încă un studiu aprofundat, ci încercăm să abragem atenția asupra necesității unei înțelegeri echilibrate, organice a sa. Este cît se poate de firesc ca, în condițiile în care, atîta vreme viața religioasă s-a aflat sub cenzura unei despiritualizări ideologice, ea să reintre, în toată plenitudinea și cu o intensitate sporită, nu numai în spiritele noastre, de unde, de fapt, nu a putut fi extirpată niciodată, ci și în sfera interpretărilor și cercetării. Dar tocmai pentru a recunoaște-aceea structură specifică, nu eterogenă, ci osmotică a spiritualității românești, tradițională, credem că nu trebuie pierdut din vedere sau subestimat nici rolul, cu adevărat creator, ucat de cultura populară în constituirea identității noastre etno-culturale și istorice. Cu atît mai mult cu cît și asupra folclorului, obiceiurilor autentice s-a exercitat aceeași cenzură, care a vizat marginalizarea, falsificarea și chiar suprimarea lor, tocmai pentru că reprezentau puncte de referință și rezistență ale unei sovritualități neaoșe, pămîntene, ce trebuia anihilată, demolată, pentru a crea terenul pe care să fie edificat „omul nou”, care trebuia să fie cît mai instrăinat atît de religie, cît și de tradiție.

(Re)descoperirea, consolidarea acestor îndoite temelii a sovritului și culturii românești se cere făcută cu respectul și competența pe care le datorăm unor asemenea componente esențiale, cu valoare de liant ale sale, religia și cultura populară.

*) Într-o vădită intenție de diversivune, s-a pendulat între incriminarea caracterului eminent „supersticios”, „mistic” al culturii populare și necesitatea „laicizării” sale prin proiectarea unor acțiuni irresponsabile de concepere a unor „scenarii” de „sărbători noi”, patronate de însăși secția de propagandă a c.c. al p.c.r., la dispoziția directă a celor două „cabine”. Temporizarea și stoparea acestor intenții irresponsabile, care, dacă ar fi fost aplicate, ar fi avut consecințe dezastruoase, s-a făcut în împrejurări cel puțin tensionate ce ar merita odată să fie rememorate.

Alexandru Popescu



Iviu ioan stoiciu

Marți, 15 septembrie 1981

Colcăie în depărtări

inima

colcăie în depărtări inima
neînfricată : tu
nu ești stăpînul
meu... paranteză : făcut, tușind, inecat
de praf, cu
un toiag în mină și
cu bucurie în suflet, el...
el, nimicind conștiința și intrînd în
animalitate, deznădăjduit ?
tu ești un demon rău... cu abcese pe
obraji, frunte, spate,
piept, tot
cît se vede, pînă la orizont, cu
o iolă de foliculină în palmă,
injectabilă
pe bază de sulf, ținută
strîns, astenic, aplecat peste un zid,
ingreșoșat de propriul
miros, stai în grădină să auzi un glas,
și citește... și să pătrunzi
pînă în adîncul omului...

Aici

aici : un motan, cafeniu, vîrsînd un
ulcior mic, de lut, cu ulei, se tirie
o pasăre din tufișul de mirt
scuturînd un picior... — în voi nu se
cuvîntul?... am pierdut
paradisul, tragem de vicieșuguri
dragostei, a
dreptății ei, mocnînd,
și viermele își vede în continuare de
rădăcină, de ros... și focul
familiar, arrogant, mai alege între
noua societate?... ce ironie : el singur,
prin puterea
proprietăților lui
cicatrizante, își conduce
aerul
către plămîni... fără ajutorul nimănui :
nepotolit ! Plus
nervii, scoși în evidență la
lecția de anatomie, lecție
ținută sieși, cu vrăbiile care, ah, ridică
praful și îl
ineacă în conturul hexagonului de
nimfei divine

Duminică, 11 octombrie 1981

Învinși, învinși

Învinși, învinși : cu obrajii prea
pictați, în abur de smirnă și
cîntare de cor... o, conștiință
umilă : mă trec sudorile, stați, cu
decolorate, pe o rină, impuții și
tot vă îngimfează ? Vă iubesc,
care își urcă, își urcă, dă
dovadă de prea multă cunoaștere a
fiziologiei, ce
nu mișcați
cu fața ațintită spre răsărit ?
imbătriniți :
cu noduli inflamatori, nedureroși, apa,
lui dumnezeu, „care
coboară“, duce la
acea înșelăciune a vederii, plină de
înțelegeți... că păcatul
strămoșesc innoiește
cele dinlăuntru, ale mele : origine
a sublimului

Ești un supus

ești un supus și tu, azi, al
vremii de restrînte : și tu și tu... Nu
ii auziți
răgetul ? Îi scapă vremii, unul
cite unul, din cuști, animalele
mai zaceți în mizerie și căutați la
cereri ? Pe corp, erupțiile
pruriginoase
cu bule, vă mîncă de vii, nici
cîinii de acasă, prieteni o
dată, nu se apropie să vă lingă miinile,
întinse, nici
nu vă mai interesează, vă
scărpinați
pînă la singe și căutați, căutați cu
ochii pierduți, pe
acolo, pe sus, unde găsiți de toate : și
și băutură fină, țigări kent, sarmale
și pirjoale de cămile și femei ușoare...
e sătulă, dar
voi mă întrebați, prosteste, pe
mine, bunul de gură, „că
tu ești acela care are să vină sau
altul ?“ Sunteți surzi ?



Fotografie de Florin Iaru

Luni, 12 octombrie 1981

Îmi umezesc buzele

îmi umezesc buzele : tu ești aceea
ce cauți înșelăciunea, imi
stai în gînd să mă sâruiți, dar cînd să
nu sorb decît un abur din
crăpătura pămîntului... din iad ?
noi înșine suntem
necredincioși în fața bibliotecii
a regimului
actual
Că eu sunt gustul în apă
că eu sunt gustul în apă, spui... astfel
strîns, cît
să traversăm parcul (din centru, plin
împiedicăm de țigani, țigănci
întinse
pe jos, care visează, le
pășim, să vă ghicim
norocul, această
naivitate a mea... „bine ai lucrat,
cirtită“ : citez, cu glas tare, așa,
încrunți, în
foisor face repetiție corul
veteranilor, le privim din mers
pline de vinătăi, nu
au medalii...

simt cum
mi se comprimă creierul : „ceea ce are
picior este înfinit“, el și ? Am
usturimi : cu degetul întîns imi arăți
zilei înăbușite, nu
mă închin ei, o
să mă închin ție, din silă, silă de
cu mine sub ghilotină, iubită, să
imi cînți aroma
virstei...

Joi, 15 octombrie 1981

Ridicat în slăvi

ridicat în slăvi, trupul roșu al
ispitit de fală, iți
stîrnește azi groaza : ai
fost furată de cîntec, plîngi, îl
aveai în fiecare por al tău, „trupul
bărbatului“... ah, această senzație, nu
mai scapi, nu mai scapi, că
prima
capcană a
fost precurvia... te uși în sus,
al uscătoriei de smochine : așa, buboiul
coace, în
numele pămîntului să fii vrăjit

Pentru cîrtire

pentru cîrtire, tu : fericii cei
ce nu au văzut și au crezut, zici iar și
scuipi, țigănește,
scirbită de el, „dumnezeiescul“...
vis (în
care o pasăre ciugulea din pom o
ciugulea „o criză de conștiință“... ce
creatoare a
nămolului te trage le fund : „cei
ieșiți !“... priviți :
ies
unul cite unul bătauși, jochei,
muzicanți de stradă, femei
paralitice,
lunații... în mijlocul
imensului
incendiu
ceresc unde
numai ingerul nearzător ar putea face
trîmbița sa, vechiul
cîntec... (vech'ul cîntec, în
care te mirai de iuțea
timpului...)

CĂRȚILE SĂPTĂMÎNII

Cînd toți literații vor căpăta cite
o poziție privilegiată, undeva în avant-
posturile societății, literatura va cădea
mai jos decît genunchii învingătorilor.
Nu este sigur că popoarele care mî-
năncă mult gîndesc puțin dar reciproca
pare să fie valabilă. Foamea de putere
odată astimpărată, prin mijloace pî-
mîntești la îndemină, o dulce lince-
zeală îi va cuprinde pe toți patricienii
noii așezări. Aceasta nu înseamnă că
este bine să stai în frig și ploaie pen-
tru ca privațiunile să ascuțe mintea.
Adevărul despre „cum e mai bine“
nu-l vom putea ști. Și-atunci nu ne rî-
mine decît să scriem (sau nu) înainte.

Horia Gârbea

PETRE STOICA
Tango și alte dansuri
Editura Albatros

● Pe ultima copertă scriitorii obiș-
nuiesc să treacă numele cărților care,
prin hărnicie și bunăvoință editorilor,
le-au apărut de-a lungul anilor așa
cum, pe aripa avioanelor piloții în-
seamnă inamicii doborîți. Lui Petre
Stoica nu i-ar ajunge desigur o co-

pertă pentru a înscrie toate victoriile
asupra... (asupra cui ?) dobîndite în ul-
timei vreo treizeci de ani.
Anticipînd parcă, printr-o intuiție
poetică infailibilă, amara înfrîngere a
Argentinei, Petre Stoica își trece în re-
pertoriu și alte dansuri „gingaș cumpă-
nite“ în afara tangoului. Toate sînt
precedate de un Ex libris de patru ver-
suri, marca (înregistrată) a autorului.
Și alte anticipații din acest volum
s-au împlinit miraculos între data
scrierii sale și cea a prezentei cronici,
făcînd din artistul nostru un adevărat
Nostradamus autohton. Iată : „atîtea și
atîtea presupuneri / poate că sunt eu
însumi în tot ce-mi imaginez // des-
chid ochii / constat că trandafirul meu
japonez a înflorit“. Ce să mai zici !
Altfel, răscolînd printre amintiri ca
printre vechile ziare cu concursuri de
dans antebelice, Petre Stoica va găsi
mereu un nou portativ pentru un nou
cîntec.
Astfel Petre Stoica rămîne în primă-
vara facultăților sale poetice cîntînd-o
fără de reținere, deschis auditiv către
toate zvonurile tematice și tehnice :
„placenta timpului se dilată enorm //
este un du-te-vino festiv / este o fer-
voare verde / este o epifanie albastră //
miine intră-n tablou și argintul rîndu-
nelor“.
Alte culori ale epifaniei pe care poe-
tul este apt s-o trăiască rămîn implicite.

VARTAN ARACHELIAN
Ediție specială
Cartea Românească

● Romanul lui Vartan Arachelian
este „de epocă“ și are toate garanțiile
de seriozitate : documentare, personaje
reale și puternice, acțiune împletind
realitatea probabilă cu irealitatea po-

sibilă. Cam gros, bătînd spre patru sute
îndesate de pagini, volumul este totuși
ușor de parcurs fiind foarte simplu ca
schemă narativă și tehnică, deși com-
plicat ca intrigă.
Impletitura strînsă a firului istoric
cu acela al ficțiunii dă un frison de
autenticitate și, mai puțin, naște bă-
nuiala unei pătrunderi în „misterele“
epocii pline de evenimente, izvor nesecat
pentru romane, filme, piese, din-
tre incendierea Reichstag-ului (în Ger-
mania) și asasinarea lui I.C. Duca (în
România).
Mai mult decît atît, eroul principal,
ca să mă exprim cinematografic, este
un anume Tudor Ștefănescu, ziarist, ca
și Paul Stefan al lui Preda. El trăiește
perioada pre-„Delirului“ cu toată in-
tensitatea. În plus, meseria personaju-
lui coincidînd cu aceea a autorului
cărții, avem ocazia să ne deslășim cu
reflecțiile acestuia din urmă puse pe
seama primului, ceea ce este cit se
poate de autentic și pasionant.
Calitatea principală a cărții lui Var-
tan Arachelian este și principalul său
defect : este scrisă jurnalistic, cu miza
pe fapte. Este cit se poate de intere-
sant la prima lectură, mai ales dacă
lectorul este un neinițiat în „culisele“
(totuși deschise) ale epocii. Numai că
faptele țin de istorie iar literatura tre-
buie să le întrecă prin ceva. Altfel
rămîne o „romanțare“.
Prozatorul cunoaște rețeta romanului
ca gen clasic și-și asumă inclusiv ris-
cul de a fi demodat, asta este pînă la
urmă chiar o miză, „simptomul retro“,
să zicem. Insuficiența cărții vine însă
de la modul relatării care excelează
prin corectitudine și nu prin exacti-
tate psihologică.
Una peste alta, ca să încheiem, Ediție
specială semnalează mai curînd o epocă
decît un caz, este o mini-frescă istorico-
jurnalistică și nu tocmai un roman în

sensul obișnuit al termenului. Lectura
ei este însă mai mult decît agreabilă
îndată ce se acceptă de la început miza
autorului.

ANA-MARIA BOARIU
Orele condeierului
Editura Junimea

● S-ar putea să mă înșel, dar cred
că este cartea de debut a prozatoarei
care o dedică, foarte frumos, părinților
săi. Optsprezece povestiri în numai o
sută șazeci de pagini, iată un record
de concentrare la care toți autorii ar
trebui să reflecteze. Unele texte sînt
epistole, unul este o scurtă piesă fără
nici o noimă în care „se aude risul mai
mult interior“ al unui personaj.
Povestirile Anei-Maria Boariu sînt
destul de simple și nespectaculoase,
mai mult scene „din viața cotidiană“
petrecute în locuri publice și de prefe-
rință în tren sau tramvai. Totuși duhul
lui Caragiale nu se află în preajmă și
ca urmare ironia, cînd apare, este lip-
sită de incisivitate.
Cartea nu-i nici rea, nici bună, la
urma urmei citiți-o și singuri, costă
doar 11.50. Pe mine m-a cam plictisit,
așa e cu autorii aștia contemporani, îi
iei din librărie și nu știi la ce să te aș-
tepți. Prima povestire mi-a plăcut mai
mult. E o scrisoare semnată chiar
Ana-Maria, credeți că este o scrisoare
autentică ?
Da, așa aș spune eu în tren, fleca-
rînd între Fetești și Ciulnița dacă un
călător la fel de plictisit s-ar interesa
ce mai citesc. Dar eu n-am mai fost de
multă vreme cu trenul pe ruta respec-
tivă. Am citit cartea singur, n-am
schimbat impresii cu nimeni. Vă spun
doar dumneavoastră, stimați cititori,
între patru ochi : e slăbuță, domnilor.

Ortografie și actualitate

Problema opțiunii între „noua” și „vechea” ortografie a devenit, în cadrul emigratiei românești, o problemă ideologică intens colorată de afectivitate. Exprimată cu lipsa de nuanță a formulărilor rapide, punctele de vedere ale celor care susțin vechea ortografie sînt următoarele: 1. vechea ortografie (mai exact scrierea cu „ă din a”), face vizibilă originea latină a unor cuvinte care, scrise cu „i din i” nu mai seamănă cu etimonul (pâine amintește de lat. panem, dar nu și piine); 2. noua ortografie a fost impusă de regimul comunist tocmai pentru a încerca îndepărtarea limbii române de celelalte limbi și culturi romanice și plasarea definitivă a culturii românești în orbita culturii sovietice; 3. în lumea liberă avem și libertatea de a reveni la adevărata ortografie românească — și anume ortografia veche. Acestea, celor care susțin noua ortografie, le răspund în esență că: 1. a folosi în 1983 normele ortografice formulate de Academia Română în 1932, după ce, de 30 de ani, în România se tipărește conform normelor noii ortografii înseamnă a accepta să scriem altfel decît scriu cei de acasă; 2. distanței în spațiu îi adăugăm astfel o distanță în timp, acceptînd să utilizăm grafiile care reprezintă pentru românul din România forme învechite; 3. în felul acesta marginalizăm cultura emigrației românești în raport cu cultura din țară, fără a percepe că o asemenea marginalizare servește regimul comunist totalitar, pentru care orice distanță care se instituie în raport cu cultura exilului este binevenită.

Este perfect adevărat că normele ortografice din aprilie 1954 s-au încadrat — în intenția regimului comunist din România — într-un proces de rusificare a culturii românești. În „Introducere” la *Mic dicționar ortografie* (Buc.: Academia R.P.R., 1953) lucrurile sînt spuse cum nu se poate mai explicit: „În general, fonetica românească are multe trăsături comune cu fonetica limbilor slave. De aceea, pentru notarea acestor particularități, ortografiile slave, de exemplu cea rusă, ne pot sugera soluții mult mai bune decît ortografia limbilor romanice. Vom vedea aceasta, de exemplu, în legătură cu scrierea vocalelor *ă, i* și a diftongului *ea* după *s, j*” (p. 17). „Îmbunătățirea” în 1960 a normelor din 1954 prin reintroducerea în alfabetul limbii române a literei *ă* (A) care „se va folosi în scrierea numelui propriu *România* și a tuturor cuvintelor din aceeași familie (român, românesc, etc.)” (cf. *Indreptar ortografie, ortoepie și de punctuație*, Buc.: Academia R.P.R., 1960, 1965, p. 3) precum și eliminarea unor pasaje ca cel citat mai sus marchează neesențiale modificări de inflexiune a politicii culturale comuniste.

În fapt, ortografia din 1954 nu conține însă nici o soluție care să nu fi fost avansată în discuțiile pe această temă ale Academiei Române cu mult înainte de instaurarea regimului comunist. În sesiunea generală din 1926 Academia Română a pus în dezbatere simplificarea ortografiei din 1904 prin scrierea exclusiv cu *i*. Problema a fost reluată în ședințele din 20 februarie și 8 martie 1931, în raportul asupra ortografiei prezentat de

I. Bianu, Gen. Gr. Crăiniceanu, C. Rădulescu-Motru și S. Pușcariu la 23 mai al aceluiași an, în proiectul de ortografie alcătuit de cei sus-numiți împreună cu I. Brătescu-Voinești, M. Sadoveanu și G. Adamescu. Iată ce scrie pe această temă Ovid Densusianu în articolul „Noua ortografie” publicat în *Grăi și suflet* V (1931—1932), nr. 2, la pp. 214—215: „Sîntem deci tot la o ortografie cu multe deficiențe pentru că bascula hotărîrilor s-a inclinat ori prea mult ori prea puțin într-o parte. Tot așa s-a întimplat în 1926, cînd a fost vorba de scrierea lui *i*. Era totuși prilejul atunci să nu se mai lase nimic din echivocul ortografiei din 1904, să se renunțe la orice concesione pentru *ă*. Că se va continua să se scrie singur român astfel, intrucît ne afirmăm mai mult romanitatea? Să se fi întimplat chiar să ne zicem altfel, tot nu putea fi umbră latinitatea noastră și dacă am păstrat numele nostru de la origine, de ce am sărui să credem că *ă* mai bine decît *i* îl pune în lumină? Din ce este al sufletului nostru, din felul cum vorbim ne arătam destul latinitatea — nu cîștigăm nimic cu o literă salvată dintr-un naufragiu ortografic.” Iar în articolul „Ortografia Academiei tot nehotărîtă” (*idem*, p. 362), O. Densusianu adăuga: „Într-o ședință (de la 25 mai) a sesiunii generale — pentru că 14 membri ai Academiei care au găsit ușor acordata adeziune a lui S. Pușcariu, s-au ridicat «cu mare vehemență», așa se va ceti în procesele ei verbale, împotriva scrierii cu *i* peste tot, păstrîndu-se *ă* numai în român, așa cum a fost admis în 1926 — s-a decis să se revie la sistemul din 1904. [...] După

discuții în comisii, în plenul academic și după ce se ajunseseră la o aproximativ mai practicabilă ortografie, se face acum semnul rămînerii la dezorientări, la absurdități din 1904 și ni se spune că va mai trece vreme pînă să se știe ce va fi ortografia nouă. Bate sîroco, cercbrul pe la Academie.” Mai puțin pățimas, în *Gramatica limbii române* tipărită la „Cartea românească” în 1937, Iorgu Iordan spunea: „Argumentul că, dacă am întrebuința un singur semn și anume pe *i* (ca să nu se confunde cu *ă*), numele nostru etnic, român, n-ar mai fi simțit ca provenind din lat. romanus, este valabil, cel mult, pentru străini. Dar și ei știu cum stau lucrurile, dacă posed oarecare cultură. Afară de asta, numai în scris nu și în vorbire, *ă* amintește de a din romanus” (pp. 8—9).

Ca în atîtea alte cazuri, referințele din 1954 la exemplul sovietic par a fi funcționat mai degrabă post factu, pentru legitimarea „noului produs” în raport cu autoritățile, decît pentru a consemna sursa reală de inspirație folosită de autorii nemijlociți ai normelor.

Admitînd însă că dintr-un motiv sau din altul decidem să întrebuițăm vechea ortografie, ceea ce mi se pare esențial de subliniat este că **va fi imposibil să facem acest lucru cu consecvență**. Iată de ce. Este relativ simplu să folosim apostroful alături de liniuța de unire. Putem învăța să scriem cu majuscule numele lunilor, dar cu literă mică numele zilelor săptămîinii: să scriem Nord, Sud, Est, Vest dar răsărit, apus, miezăzi, mieznoapte. Nu sînt greu de aplicat regulile de scriere cu *ă* sau *i* (deși, deschizînd la întimplare o revistă românească de mare tiraj care apare în Statele Unite, găsesc forme „hiper-vechi-ortografice” de tipul hotărîre care nu au fost niciodată recomandate de vreo ortografie românească). Există însă în vechea ortografie forme care corespund unor pronunțări lesite din uzul literar pe care cel care se angajează să respecte normele din 1932 sînt automat obligați să le utilizeze. Spicuiesc la întimplare cîteva exemple. Conform vechii ortografii trebuie scrise cu *u* final unele substantive cum ar fi călcăiu, traiu, biciu, cuiu, căștiu, sațiu, paiu etc. (dar nu și Vaslui, Mai etc.) unele verbe la persoana întii a indicativului și conjunctivului prezent (atribuiv, moiu, tăiu, voiu, (dar nu și formele — fonetic

similare — de perfect simplu ale unor verbe, cum ar fi căntai, tăcui, bolărîi), adjectivul masculin singular întiiu (dar nu și adverbele întai, dintăi). Trebuie scris vițiu și priceșă; egemonie și enragie; Septemvrie, Octomvrie, Noemvrie, Decemvrie; scrinți și întițula; piersecă, piersecă; eutropi, ridicul, vieată, stătea, sîreag, ecvator, hordă, senzație, furnisa, spese, regisor, cismă, glesnă, hasna, rezolvi, stampilă, stafetă, viceprezidenți etc. Există apoi fluctuații care se datorează faptului că în perioada respectivă româna literară nu optase încă pentru una sau alta din formele dialectale ale aceluiași cuvînt ori pentru una sau alta din posibilitățile de adaptare fonetică a unor neologisme. Conform ortografiei din 1932 sînt deopotrivă posibile forme ca părăte și perete, spăria și speria, ghiți și gâci, nimeri și nimeri, căne și căine, mance și mâine, mări și mării (plurului lui mări), pâne și pâine, Franțuji și Francezi, anticar și antievar, linguistică și lingvistică, sanguin și sanguin, brusci și bruști, brusce și brusce etc.

Majoritatea celor care scriu astăzi conform vechii ortografii se abat de la normele enumerate mai sus. Ei sînt în fapt creatori de sisteme ortografice personale în care se amestecă inevitabil și pe neobservate elemente ale ortografiei noi. Și aceasta nu din lipsă de acribie ci pentru simplul motiv că limba română literară a evoluat în intervalul cuprins între 1932 și 1983.

Ortografia românească este și a fost, încă înainte de introducerea alfabetului latin, o ortografie fonetică. Momentul etimologizant al Școlii ardelenice, uti la vremea lui, a fost treptat depășit prin abandonarea semnelor latinizante de tipul *d* pentru *z*, *e* și *o* pentru *ă*, *e* și *u* pentru *i* în cuvinte de origine latină.

Există o deosebire importantă între atitudinea de conservatism cultural pe care o impune o ortografie etimologică (cea a limbilor franceză sau engleză de exemplu) și atitudinea realistă care se cere adoptată în raport cu o ortografie fonetică (ortografia noastră, cea a limbilor italiană, spaniolă etc.). O ortografie fonetică nu poate rămîne neschimbată; ea trebuie permanent sincronizată cu realitatea vorbită a limbii prin revizuirii sistematice. Cei care își exprimă dragostea pentru limba română scriînd conform normelor din 1932 adoptă în fapt, în raport cu o ortografie fonetică, atitudinea pe care ar îndreptăți-o o ortografie etimologică.

Toate sistemele ortografice au fost regretate în momentul abandonării lor. În perioada de tranziție care a precedat adoptarea alfabetului latin, cînd o serie de litere chirilice fuseseră eliminate pentru simplificarea scrierii, grija cărturarilor nu a fost mai mică decît acum. Ne-o arată cu umor Ion Heliade-Rădulescu în prefata la *Gramatica* din 1928 închipuînd o discuție în care răsună ici și colo accente cunoscute: „Ait! s-a stricat!! s-aaduusu acum și limba! ei au lepădat și oesile! și psilli! și! dasia!!! o drăgutuie, ca de ele de nimic nu-mi pare așa de rău, că parcă era niște floricele! Oamenilor fără gust, fără leac de ortografie! Dar cine v-a pus pe voi să vă arătați mai iscusiți decît atîția întelepți bătrîni? voi v-ați găsit să stricați mai iscusiți decît atîția întelepți bătrîni? voi v-ați găsit să stricați aceea ce au găsit cu cale atîția înși, și nu ca voi, ci altfel de învățați?! și apoi nu știți voi că obiceiul este bătrîn și că trebuie să purtați cînte și sfială către dînsul?”. Nimic nu este nou sub soare.

Providence, R. I., S.U.A.

Sanda Golopenția



fragmente dintr-o etică a autorului

Portocala lui Caragiale

Există un personaj Nenea Iancu în viața de zi cu zi a lui Caragiale și/sau un personaj Nenea Iancu în opera acestuia. Actor ratat, provenit dintr-o familie de actori, Caragiale scrie o fabuloasă operă dramatică și dă spectacole zilnice în Teatrul Lumii. Nenea Iancu e și în viață și în carte: suflor, berar, gazetar, „om politic”, meloman, ipohondru, aiemeiat, moștenitor, scriitor etc. Imensa majoritate a amintirilor despre omul-Caragiale ni-l prezintă într-o continuă scenă improvizată în funcție de loc, timp și „spectatorii” aferenți. Unele din aceste momente cotidiene sînt chiar monumente și pot fi înțelese ca parabole, ca pilde întru mai buna cunoaștere a acestui Magnat al carnavalului. (Dar să nu uităm nici

o clipă că tot Nenea Iancu, unchiul nostru din Ploiești, amenință oricînd, prin apariția sa neașteptată, să „spargă” voluptuoasa petrecere cu muzici, cu chiote, cu de-astea, d-ale carnavalului nostru balcanic, „bulgaro-tigănesc”).

În niște „Amintiri...” publicate în 1938 Paul Bujor ne povestește cum se plimba odată cu Nenea Iancu și cu Vlahuță prin Sinaia, „pe bulevardul acela ce duce înspre parc”. „Mai toată ziua” Caragiale se plînsese de neajunsurile materiale ale vieții. — Ce voiți, strigase el cu fața îndurerată, eu totdeauna am fost un om fără de noroc! Pe ce am pus mina tot rău mi-a ieșit”. Din direcția opusă, spre cei trei, tocmai venea un băiat cu un coș de portocale. Și ca să dovedească prietenilor

săi cele spuse, Caragiale îi asigură că portocala pe care o va alege din coș va fi stricată. „În adevăr, ja o portocală și ne-o arată... Coincidență neașteptată de noi. Portocala era, cum se zice, seacă, cu miezul cam uscat”.

Cred în povestea lui Bujor pentru că-mi amintesc titluri de-ale lui Caragiale: „OM CU NOROC”, „FĂRĂ NOROC”, „NOROCUL CULEGĂTORULUI”. Și pentru că în finalul relatării sale, cel ce-și amintește, se arată conștient de faptul că a avut în față un personaj vesel-trist, un personaj de carnaval pe care mai că-l iei, mai că nu-l iei în serios.

Lui Nenea Iancu i se pare (sau doar vrea să arate celorlalți că i se pare) că portocala e stricată doar pentru că a spus el că este. Caragiale conștientizează bolnăvicios „puterea” cuvintelor de a da realitate. Suferă, ca orice scriitor (însă enorm și monstruos), de acea tristețe paradoxală a lui Adam căzut din rai (decî conștient de sine și de păcat) dar păstrînd limba magică, edenică, limba ce dă ființă prin simpla rostire. Ca orice scriitor, Caragiale trăiește pe undeva între Eden și Turnul Babel, înainte de acesta din urmă.

La Caragiale concepția clasică nu e doar o problemă de stil literar. Credința în motivarea cuvîntului devine la nivelul existenței o modalitate de a trăi profund realistă. Celebrele sale

superstiții își au tot aici substratul. Ele sînt reflexele carnavalului ale unui anumit tip de relație cu soarta. Norocul în viață nu-i decît posibilitatea de a adevca niște fapte la un continut al lor autentic. Norocul este opus, de fapt, unei vieți „goale”, în care ce faci nu corespunde cu ceea ce ești sau calitățile și meritele pe care le ai nu sînt recunoscute și răsplătite adecvat. Omul „fără noroc” este acela căruia totul i se-ntîmplă pe dos, viceversa.

Tipograful din „NOROCUL CULEGĂTORULUI”, se-mbogățește pentru că primește atîția bani cîte greșeli de tipar există prin ziare. Decî adecvarea la obiect a unor cuvinte greșite se face prin „inventarea” unui continut palpabil, material al acestora.

Iar „NOROCUL CULEGĂTORULUI” este scris de un anumit Caragiale: cel care, pentru a schimba ghinionul vieții sale în norocul vieții băiatului său, își inversează numele mici în numele acestuia: din Ion Luca în Luca Ion. Că, poate, ies, așa, lozurile-cîștigătoare. Se pare că situația a fost exact viceversa.

Cristian Popescu

Criticul literar Dan Cristea, fost redactor al revistei „Luceafărul”, a plecat în America în anul 1984. Reîntâlnirea cu el a avut loc în preajma lui 20 mai, duminică orbului, ajunul Sfinților Constantin și Elena, în etape. Întâi s-a întâlnit cu Ștefan Agopian, care i-a pus câteva întrebări, ca-nre prieteni de la Iowa City, la care prietenul nostru de București a răspuns în scris. Iar mai pe urmă a trebuit, totuși, să completăm acele scurte confesiuni ale lui Dan Cristea cu o discuție înregistrată pe casetă audio. Și iată, mai jos, rezultatul:

AMERICA NEIMAGINARĂ

— Cum ai ajuns la Iowa City, Dan Cristea?

— Când sunt întrebat cum am ajuns, român fiind, în Iowa City — ceva exotic, neobișnuit într-un oraș cu numai 3 sau 4 familii de alți români — răspund îndobâște printr-un „it's a long story”, ceea ce e și purul adevăr și mă scutește, în plus, să-mi povestesc cinci ani și jumătate de existență oricui. Să încerc s-o fac acum, cu tine, Șt. A., care-ai fost acolo și știi multe din lucruri, cum sunt și cum mi s-au întâmplat.

Am plecat pe 19 dec. 1984 cu un autobuz plin de studenți greci în vacanță de Crăciun în Grecia, unde mă aștepta soția mea, Ioanna Deligiorgis, venită din America pentru această întâlnire, întârziată și aminată în multe feluri de autorități. Ioanna, de pildă, nu putea intra în România fiind pe „lista neagră”, eu plecam după încercări repetate și, bănuiesc, datorită faptului că anunțasem că în cazul unui nou refuz voi face cerere de plecare definitivă din țară. În fine, la 42 de ani, era prima mea călătorie într-o țară a „infernului” capitalist. Mi-am luat la revedere de la mama pentru ceea ce în mintea și în sufletul meu urma să fie doar o excursie de una-două luni, fără să știu că nu aveam s-o mai revăd niciodată. La autobuz m-au condus tata și Dorin Tudoran. Pe Dorin aveam să-l revăd, încă puternic marcat de urmele grevei foamei, la Hartford, Connecticut, pe tata de-abia acum, în mai 1990. De altfel, Ștefane, știi gustul amar al despărțirilor fără speranță de întâlnire apropiată, ca atunci când ne-am dat mina în Iowa City, în toamna lui '89, gândindu-ne amândoi că numai un miracol și voia lui Dumnezeu ar putea face posibilă o nouă întâlnire între noi.

— Din Grecia în America...

— Odată ajuns în America, „excursia” proiectată inițial pentru rezolvarea unor chestiuni de ordin personal, avea să se transforme, spre consternarea mea, în cu totul altceva. În ciuda telefoanelor date de acolo lui D.R. Popescu că vreau să mă întorc, că nu se pune problema rămânerii mele în S.U.A., aveam să mă trezesc, rind pe rind și la foarte scurt timp de la plecare, dat afară din serviciu de la „Luceafărul”, cu apartamentul — proprietate personală — luat sau rechiziționat, cum vrei s-o iei, exclus din Uniunea Scriitorilor, pus în imposibilitate, conform unor reguli extrem de caraghioase, de a mă căsători cu o cetățeană americană, aflată, în plus, pe „lista neagră”. La 42 de ani, așadar, trebuia să iau viața de la capăt, într-o țară străină, fără voia mea și neștiind să fac nimic altceva decât să „scriu”, dacă știi și asta cu adevărat. Așa am ajuns student în programul de doctorat (PhD) al departamentului de „Literatură comparată” al Universității din Iowa City (The University of Iowa), fără nici un act care să ateste faptul că terminasem Facultatea de Filologie, ci doar pe baza certificatelor lui Matei Călinescu, Marcel Pop Corniş, Dorin Tudoran și... rindurilor din dicționarul lui Marian Popa, găsit întâmplător în biblioteca lui International Writing Program din Iowa.

— Când și cum ai început?

— Am început școala în toamna lui '86 ca graduate student, cei 5 ani de Filologie fiind echivalați cu un BA (Bachelor of Arts) — primul stadiu în învățământul universitar american — și am terminat-o pe 1 mai '90, odată cu ultimele examene de doctorat. Când mă reintorc am de scris teza (dizertația) de doctorat — subiectul ei e legat de raportul dintre istorie și confesiune biografică în autobiografie, iar pe urmă vom vedea. În noile condiții, un eventual post de profesor la Universitatea din București poate exista printre proiectele mele.

— Vorbește-ne despre orașul unde trăiești, despre statul Iowa, pe unde am trecut și eu o vreme, dar poate că nu toți cei ce te vor citi știu cum e acolo.

— Societatea americană este una departe de a fi lipsită de curbură, iar contactul meu cu ea este, într-un sens, unul privilegiat. Trăiesc într-un oraș universitar cu 80 000 de locuitori, dintre care 30 000 sunt studenți, deci, raportat la scara americană, e vorba de o oază de intelectualitate, de liniște, de siguranță, unde casele și mașinile, după cum am văzut, se lasă deschise. Nu e pretutindeni așa, după cum imaginea unei Americi unde gangsterul, mafiotul sau drogatul te așteaptă după fiecare colț e o imagine de filme „tari”, la fel de neadevărată.

ARCADIA IMAGINARĂ

— În 1977 îți apărea o carte despre clasic intitulată „ARCADIA IMAGINARĂ”. Erau acolo și Ion Ghica și E. Lovinescu, și Slavici și Tudor Arghezi, și H. Papa-

DAN CRISTEA

VĂD ÎN SCRIS

O REZOLVARE FERTILĂ A EXISTENȚEI



dat-Bengescu și Marin Preda. Cum mai arată astăzi, după alți ani și atâtea întâmplări ale vieții, Arcadia ta imaginată?

— Îmi pare bine că-mi pui această întrebare pentru că Arcadia imaginată este o carte la care țin și acum, după alți ani. O carte pe care n-am avut-o în biblioteca mea din America, de abia acum mi-o duc înapoi, am avut o singură carte, ultima mea carte apărută în România, **Faptul de a scrie**, pe care o dădusem cu dedicație soției mele. Revenind la Arcadia imaginată, atunci când ea a apărut s-a spus „ce-i asta, Arcadia imaginată, când de fapt Arcadia e presupusă a fi un ținut imaginar, un ținut fabulos”, ținând de domeniul imaginarului și al imaginației. Chiar asta a fost intenția mea, de a sublinia, prin titlu, că actul de a scrie ține de domeniul imaginarului, a fost una dintre intențiile mele, dar, de fapt, cum prea bine știi și tu, există o Arcadie geografică.

— Va fi fost o premoniție, pentru că, mai târziu, tot prin Grecia ai ieșit în lumea liberă. Deci o Arcadie foarte reală.

— Exact. Atunci, în afară de faptul că vedeam literatura ca pe un domeniu al imaginarului, de asemenea eram preocupat de a sublinia un spirit arcadian în literatura română, un spirit ținând de rigorile clasice, cu sugestii din Călinescu și la acea vreme eram foarte tare influențat de Jean-Pierre Richard, văzând în scris — cred că și acum văd în el — o emanație, o conjuncție a unei relații fericite... O relație fericită, sau o expresie fericită chiar, a unui spirit care, în viața de toate zilele, în biografia lui, poate fi chinuit, tulburat, tragic și așa mai departe. Am primit o foarte-foarte frumoasă scrisoare de la regretatul Constantin Noica, care-mi aprecia cartea și în același timp mi-ar fi sugerat un titlu. El și-a dat seama de influența lui Richard în acel moment și mi-a sugerat că ar fi fost poate mai potrivit titlul de **Arcadia reală**. Am avut nesimțirea de a nu răspunde acelei scrisori admirabil-încurajatoare și care m-a onorat profund, nici eu nu știu de ce, e unul dintre gesturile pe care le regretăm mult timp în viață. Am mai făcut asemenea gesturi, de pildă nu am răspuns la o altă scrisoare extrem de caldă și de onorantă pentru mine, a lui Emil Botta. Sint gesturi pe care le regret, inexplicabile, datorate lenei... nici nu știu ce s-a spus.

— Te consolez spunând că probabil fiecare dintre noi are astfel de motive de regret. Să ne întorcem la acea Arcadie, dacă s-a modificat sau nu, datorită fap-

tului că ai trăit, totuși, departe de literatura română, geografic vorbind.

— Cred că și acum văd în scris o rezolvare fericită a existenței, o expresie a noastră care poate atenua multe dintre lucrurile care ne deranjează în existență, deci scrisul ca acea parte alinătoare — să spunem — a existenței. Ca scară de valori, imaginea mea asupra literaturii române nu s-a modificat în mod substanțial, ea s-a îmbogățit, prin contactul cu alte literaturi, într-un mod chiar remarcabil; aș scrie altfel acum acea carte, dar în orice moment există dorința noastră de a ne rescrie cărțile și dacă vrei să-ți spun despre scrisul meu... scriind într-o altă limbă, chiar scrisul meu în românește s-a modificat în bună măsură, în urma celui în limba engleză și mai cu seamă la nivel academic.

— Dorin Tudoran îmi spunea chiar acest lucru, în discuția pe care am avut-o pe la începutul anului.

— Deci acest scris la nivel academic trebuie să țină seama de anumite rigori stilistice, trebuie să fie foarte concis, foarte precis, aproape deloc colorat, un stil transparent, incolor, care să redea foarte puternic ideile. La acest nivel al scrisului academic infloriturile stilistice nu sînt permise.

— Ai scris totuși...

— Totuși am scris, în limba engleză, un articol despre Gellu Naum și acest eseu a fost o comunicare la una dintre convențiile M.L.A., Modern Language Association, iar ca să răspund mai concret la întrebarea ta, cred că la ora actuală, datorită preocupărilor mele de citiva timp încoace, sînt mai apt de a relua ideea Arcadiei imaginare, pentru că preocupările mele la ora actuală vizează stilul autobiografic, stilul confesiv, relația dintre biografie și istorie. Deci teza mea de dizertație este legată de autobiografie și, cum intenționez să o transform într-un volum care să apară și în România, sînt convins că-i voi adăuga, în versiunea română, câteva capitole care să privească autobiografia sau jurnalele lui Iorga, Titu Maiorescu, Blaga.

— Aici erai, și mai ești, cunoscut ca un excelent critic de poezie. Ai intrerupt de mult, totuși, contactul cu poezia română. Ce îți mai spune ea astăzi?

— Mi-am continuat într-un fel preocupările pentru poezie în cadrul universității, am fost, pot să spun chiar, cu min-drie, elevul unui excelent critic de poezie, unul dintre cei mai cunoscuți critici de poezie din America, la Universitatea din Iowa, Sherman Powel, am urmat un curs

al său despre „long poems” în literatura americană, un curs mergînd de la Walt Whitman pînă la poezii ce mai recent apărute și mi-am dat seama de bogăția tradiției poemului lung în literatura americană și în cea engleză, nu prea se întimplă la noi, în literatura română, să avem poeme de asemenea dimensiuni, poeme lungi. Cred că și necitind prea multă poezie română, decît pe aceea din jurnale, am urmărit firește numele pe care le știam și pe care le apreciez, am urmărit cu multă plăcere aceste nume, care apăreau poate prea sporadic în revistele literare, m-am uitat cu înfrigurare, trebuie să-ți spun, după poeme de Ileana Malancu sau Elena Ștefci, în „România literară”...

— Deci ai idee și despre ultima generație de poeți venită în literatura română și care modifică într-un fel poezia română.

— Sigur că am idee, cred că am și scris despre mulți dintre poezii generației tinere...

— La o fază mai de început a lor...

— Dacă e să numesc generația '80, eu am scris despre ei pînă în 1984, despre Elena Ștefci, Traian T. Coșovei, despre Magdalena Ghica, mai poți să-mi sugerezi nume. Despre I. Bogdan Lefter.

— În revista Agora, a lui Dorin Tudoran, am citit poezii semnate de Dan Cristea. Erau niște fructe coapte în America sau scriai poezii dinainte și noi nu știam nimic?

— De fapt am debutat ca poet, într-o foarte nostimă manieră în timpul studenției mele la Universitatea din București cînd revista de poezie a universității era o mare tablă neagră în holul universității, pe care versurile erau scrise cu cretă galbenă. Am dus un poem și el a apărut pe această tablă.

— Ți-l scriai singur sau ți-l scria altcineva?

— Nu, nu, ți-l scria altcineva, așa că pentru vreo săptămînă am avut un poem pe acea tablă neagră, scris cu cretă galbenă, de fiecare dată cînd intram la universitate trăgeam cu ochiul spre versurile mele, trăgeam și cu ochiul dacă cineva e pe alături.

— N-am auzit niciodată pînă acum despre această tablă, de pe care cititorul poate șterge singur cuvîntul care nu-i place, e o idee ultrarevolutionară această „revistă” de perete, ea duce cu gîndul la statuile care se autodistrug, la reliefurile japoneze construite din nisip pe o plajă atît de departe de noi...

— Pe urmă am mai publicat versuri, cred că prin '88, la revista „Amfiteatru”, la care lucram. Am continuat să scriu versuri, iar nou fiind în America, pescuind, am simțit nevoia să scriu versuri, multe din cele pe care le-am scris sînt legate de Iowa River, de lacul McBride, chiar de pescuit.

CU VISE ȘI BAGAJE

— Asta se leagă de ceea ce ai spus înainte despre scris, în conexiune cu ARCADIA IMAGINARĂ. Să ne întorcem la „viață” ca să-mi spui ce ai simțit cînd, după o atît de lungă absență, ai pus, în sfîrșit și din nou, piciorul pe pămînt românesc. Și cum îți apare viața aici, acum, în mai 1990, în comparație desigur cu ceea ce știai, cu ceea ce era pînă în 1984?

— Prietene Nae, n-am crezut că voi mai pune piciorul în România într-un timp util, ca să spun așa. În visurile mele, care au rămas visuri în limba română — se spune că momentul în care începi să visezi în altă limbă, este momentul desprinderii de țară, de limba ta, deci momentul totalei schimbări într-o altă cultură și altă limbă...

— Deci, cînd te muți cu vise și bagaje în altă limbă și deci în altă țară...

— Exact. Deci în visele mele se mai contura perspectiva unui Dan Cristea so-sind într-un baston în România; am văsat această clipă tot timpul, în special după decembrie. Imediat am decis să vin în România, n-am putut să o fac mai devreme pentru că semestrul s-a încheiat pe 7 mai, eu am predat situația studenților mei la 1 mai, zi în care am și terminat examenul... Iar în toată această perioadă și pus în fața unor examene foarte grele, trăind acest moment al schimbărilor petrecute în România, nici nu știu cum am reușit... Să-ți mai spun că am stat trei zile la Atena, din care n-am înțeles absolut nimic, pentru că gîndul meu era la România, să-ți mai spun că în momentul cînd am trecut vama de la Giurgiu și am ajuns în România, cred că nu se mai putea vorbi cu mine, Ioanna a cerut voie să stau în față, lingă șofer...

— Ai venit cu autobuzul, așa cum plecaseși?

— Am vrut acest lucru, tata mă aștepta în același loc de unde plecasem, în momentul în care s-a deschis ușa autobuzului am fost primul care a sărit pe ușă. Cum mi s-a părut România? S-au schimbat atîtea, știam firește despre noua libertate religioasă, dar una este să știi și alta este să vezi de pildă, o slujbă religioasă pe ecranul televizorului român, cum am văzut eu slujba de înălțare. Trebuie să-ți spun că viața religioasă în America este un element de primă importanță, ceea ce nu a prea putut să apară pînă acum în jurnalele de călătorie publicate de scriitorii români care au avut prilejul de a o vedea. America nu poate fi înțeleasă fără religie. În felul ăsta aș înțelege libertatea religioasă în România, nu doar cu slujbe la televizor, dar aș vrea ca biserica să participe în mod efectiv la viața României, ca biserica să aibă rolul de educator, să participe la acea asanare morală pe care o dorim cu toții și cred că asta e prima problemă a României.

PIAȚA UNIVERSITĂȚII

— ...Și, în același timp, accesul liber la informație. Deci responsabilitatea, raționalitatea și accesul liber la informație sînt trei piloni ai democrației. Voi continua cu impresiile bune: am fost extraordinar de uimit și de impresionat de ceea ce se întîmplă în Piața Universității și nu numai de ponderea politică a acestui fenomen, care este foarte importantă, pentru că într-o democrație strada, în sensul bun al cuvîntului, trebuie să și-l spună pe al ei, dar am regăsit acolo ceva de care noi ne plîngeam tot timpul... ne-a durut acea mitocănie, acea agresivitate a vieții, care se implantase în România, iar în Piața Universității oamenii și-au găsit acel limbaj al civilizației, acel limbaj al omului vorbind cu alt om respectuos, am auzit încă o dată „mulțumesc”, „te rog”...

— Știi ce mai este acolo? Este un început de sentiment creștin, de dragoste creștinească față de toți cei care sînt aproape, nu în sensul strict, ci în cel biblic.

— Nu biserică, nu acea exterioritate a bisericii, ci una sădită în sufletul fiecăruia, acele valori creștine, de apropiere față de semenul tău. Dar acum, hai să-ți spun și aspectele neplăcute, nici nu știu de unde să încep — ele nu sînt puține, am fost uimit de faptul că un guvern care se dovedește destul de aspru cu manifestanții pentru idei este extrem de tolerant cu bișnițarii, este ceva de neimaginat ceea ce se întîmplă în același spațiu. Este de neimaginat ca pe trotuarele Universității bișnițarii de tot soiul să-și aibă paradisul și nu înțeleg cum guvernul nu a luat nici o măsură împotriva acestora.

— Ei sînt foarte utili pentru a-i compromite și pe ceilalți în opinia multor tovarăși.

— Probabil că da. Pe urmă, îmi pun problema cum trăiește omul de rînd în aceste zile cînd moneda curentă a României a devenit, cum spunea regretatul Teodor Mazilu, faimoasa sută de lei.

— Suta a devenit unitate. Iar Marius Robescu spunea și el, îi plăcea să repete o vorbă curentă: a devenit suta mai mică decît polul.

— Sfînta sută de lei! Tot întreb oamenii de diverse categorii cum se descurcă zi de zi cînd pentru orice trebuie să deschizi portofelul și să scoți o sută de lei. Aș mai vrea să-ți spun multe. Un lucru care mă doare și mă atinge personal: sentimentele, am impresia, sădite într-un mod special și exprimate acum cîteva zile într-o conferință de presă a domnului Iliescu față de emigrația românească.

— Tu, se pare, l-ai cunoscut cîndva pe domnul Iliescu... L-ai întîlnit vreun să spun...

— L-am întîlnit prima și, sper, ultima oară, în 1968, după cîteva manifestații studentești, dacă-ți amintești, cîntece de Crăciun în Piața Universității...

— Tot acolo?

— Pe care le cîntau studenții de la cîmine. Care au fost măsurile luate? Înlocuirea redactorului șef de la revista „Amfiteatru”, Ion Băieșu, cu esteticianul Șh. Achitei. Și mai vinovat decît Băieșu era regretatul Ion Bănuță, care a fost dat în acel moment afară de la ESPLA, lovitură care cred că l-a marcat pînă la sfîrșitul vieții pe Ion Bănuță. Am fost chemați de dl. Iliescu, pe acea vreme ministrul tineretului și prim-secretar al U.T.C.-ului, la biroul dînsului, noi, redacția „Amfiteatru”, erau alături de mine Ana Blandiana, Coman Șova, Ștefan Iureș, dintre cei pe care mi-i amintesc; țin minte că am încercat să-i luăm apărarea lui Băieșu într-un mod foarte delicat, am încercat să-i spunem că revista „Amfiteatru” așa cum o scosese Băieșu „era o revistă foarte bună...”

— Și chiar era.

— Acea înlocuire a însemnat moartea revistei „Amfiteatru”... Iar la argumentele noastre foarte decente și exprimate pe tonul — hai să spun — obișnuit al Anei Blandiana, dl. Iliescu ne-a replicat pe acel ton al activistului, pe care-l știu... Tonul obișnuit al activistului... tovarăși să vă între bine mințile în cap, asta este o hotărîre de partid și unde vă treziți să discutați dvs. hotărîrile de partid! Aș spera să nu-l mai revăd. Iar acum să-ți spun ce vroiam despre atitudinea față de emigrația română. Nu mă simt nici o clipă emigrant, sînt cetățean român. Fenomenul emigrației române este generat de comunism în principal, deci este, prin forța lucrurilor, o emigrație anticomunistă, iar acest lucru am impresia că dl. Iliescu nu vrea să-l înțeleagă, acuzînd și chiar notînd emigrația română ca inferioară altor emigrații. Cred că modul în care a vorbit despre emigrația română ca despre una care nu slujește poporul român este totalmente fals. Pot să spun măcar despre cunoștințele mele din orașul Iowa City, unde sînt cîteva familii de români, despre colegii noștri, că emigrația română, așa cum o cunosc eu, nu o cunosc în întregime, dar vorbesc și prin prisma ziarelor scoase de emigrația română, că ea este din poporul român, nu este diferită de poporul român. Nu este o categorie abstractă. Este chiar poporul român, cu valorile lui, cu calitățile lui, dar și cu defectele lui, ca orice popor. Aș aduce un alt exemplu. Noii conducători maghiari nu s-au adresat emigrației maghiare ci maghiarilor de pretutîndeni. Este o diferență foarte importantă. Nu cu această diferență făcută de dl. Iliescu între poporul român și emigrația română. Colegii noștri, acele familii române care trăiesc în Iowa City, gîndesc și fac foarte bine pentru țară. Sînt oameni excepțional realizați pe plan profesional, oameni cu care într-adevăr România se poate mindri. Trebuie făcut totul...

— Trebuie făcut mult.

— Trebuie făcut mult ca să atragem specialiști români stabiliți în străinătate; e o durere a mea — să fii în Statele U-

nite și să vezi că aproape întreaga școală matematică românească e stabilită în afara granițelor țării și în America sînt foarte mulți. E o durere în care se amestecă și o mîndrie să vezi că acești oameni sînt cotași printre cei mai buni specialiști în acest domeniu, a spune că ești matematician roman este ca un pasport, toate porțile universităților și se deschid, dar ei ramîn acolo și nimeni nu-i cheamă înapoi.

VOTURI ȘI SLOGANURI

— La 20 mai, acum o săptămîină, ca tot românul care „pînsu-mi-s-a”, ori dimpotrivă, ai votat și tu. Las la o parte rezultatele aut de „opuniște”, feucitările pentru victorie le-am înregistrat înainte dar uite ca le-am lasat acolo, pe bandă, ca să te întreb cum ți s-a părut acea clipă.

— Una dintre treburile pe care le-am avut, venind în România, a fost aceea de a vota. Am venit special pentru acest lucru. Atmosfera de dinainte de votare mi s-a părut extrem de rea, dușmănoasă, m-am certat, sau aproape, cu cîteva amici foarte bine indoctrinați că partidele istorice vor să vindă țara, vor să cumpere țara...

— N-or fi încă hotărîte ce să facă: să o cumpere, să o vindă.

— Aceste sloganuri jalnice care sînt foarte bine manipulate, știu bine că în manevrarea comunismului e genial, e imbatibil, în răspîndirea de zvonuri false... Eu consider că toate acestea au influențat într-un mod extrem de serios rezultatul alegerilor. Personal am niște convingeri politice care nu merg neapărat cu partidul național-liberal sau cu partidul național-tărănesc creștin și democrat, dar cred că simplul fapt că în fruntea acestor partide sînt oameni care au stat ani grei în închisorile din România ar fi prezentat o garanție pentru poporul român și, în același timp, un soi de recunoaștere a meritelor acestor oameni. Să ne gîndim că ne-am fi întîlnit, în noiembrie 1989, cu un om care a stat 17 ani în închisorile comuniste. Cum ne-am fi uitat noi la acest om? Un asemenea om ar fi fost, în noiembrie '89, un erou pentru noi, l-am fi privit cu admirație, cu recunoștință, am fi avut încredere în el. Iar dintr-o dată acești oameni care au suferit au fost batjocoriți, improșcați cu noroi în toate felurile. Este o tragedie. Sper că acești oameni care au suferit prin închisori vor avea puterea să recupereze această primire de neexplicat a multora dintre români. Altă impresie pe care aș vrea să ți-o spun este faptul că, după cîte am auzit, după februarie 1990, hai să spunem între ghilimele, oamenii de bine, oamenii de treabă par atît de dezbrinați, într-o dușmănie nerecuperabilă, nevindecabilă. Este o tristețe și mi-aduc aminte că, dîndu-l telefon, din America, lui Ștefan Agopian, pur și simplu strigam la el: de ce nu faceți voi asta și asta, iar el îmi răspundea că nu se poate. Acuma înțeleg mai bine lucrurile și văd cu o mare tristețe că în loc ca noi să ne coalizăm, încă o dată, cum am făcut-o, ții minte, împotriva trădătorilor cauzei scriitoricești, ca Eugen Barbu, Vadim și așa mai departe, în loc să ne coalizăm împotriva lor, să arătăm cît rău au făcut acești oameni nu numai breslei scriitoricești, dar poporului în genere, informîndu-l greșit, denaturînd și așa mai departe, colaborînd cu fosta putere — eu i-aș numi colaboraționiști, ești de acord cu termenul?

— Sînt perfect de acord.

— ...deci, în loc să ne coalizăm împotriva lor, ne dezbinăm acum între noi. Înțeleg-mă bine că nu vreau capul nimănui și cred că nimeni nu vrea capul nimănui, dar cred că acești colaboraționiști ar trebui să ispășească pentru ceea ce au făcut.

REDACȚIILE DE ALTĂDATĂ

— Ne-a mai rămas puțină bandă și poate și mai puțin spațiu tipografic, dar asta vom vedea mai tîrziu. În încheiere vroiam să te întreb despre redacțiile prin care ai trecut, ca să aflu și tinerii redactori ai „Lucafărului”, care poate nu știu, că — peste timp — ești colegul lor.

— Am cunoscut, hai să spun, destul de multe redacții, în afară de „Lucafărul” am trecut prin redacțiile „României libere”, „Argeșului”, „Amfiteatru” și înainte de „Amfiteatru” am fost la revistele pentru străinătate. La „Lucafărul”, ca să mă leg de ultima perioadă, aveam cîteva prieteni, cîteva oameni cu care puteam să vorbesc, iar în momentul în care ei au plecat, cum a fost dat afară de pildă Dorin, m-am simțit foarte singur. În acel moment mai puteam comunica doar cu cîteva oameni, știam că mă pot baza pe ei la acea revistă, unde exista o luptă pentru a nu o lăsa să alunece total, cum a alunecat, pe panta ceaușismului. Și m-am simțit și singur, de unde publicam destul de mult înainte de '84, de pildă, colaboram săptămînal, dintr-o dată m-am trezit că articolele mele apăreau la trei luni o dată, dacă apăreau...

— De altfel toți erați marginalizați, Marius Robescu, Dan Laurențiu și Mircea Dinescu.

— Aștia erau oamenii cu care puteam să comunic cel mai bine la revistă. La un moment dat făcusem, să spun așa, un trio, cu Dorin și cu Mircea, făceam și noi ce se putea face, luam cuvîntul la sesiunile de redacție, criticam revista, pe conducătorii revistei, ne certam cu ei, dar efectele nu s-au văzut. Eu cred că acum cînd apar foarte mulți dizidenți, nici o clipă nu vreau să mă numesc astfel, nu am făcut nimic care să-mi dea dreptul să mă numesc dizident, dar cred că toți oamenii de treabă, care s-au opus, într-un fel sau altul, mai mult sau mai puțin spectaculos, escaladării comuniste, trebuie să fie și azi, după cădere, alături.

Interviu realizat (și de) Nicolae Prelipceanu



mihail oprea

Universuri aproape paralele

Uită-te, uită-te aici,
nu așa, cu mai multă atenție,
încearcă să vezi, încearcă să înțelegi,
n-a mai rămas nici un pic

de curiozitate în tine?
seamănă cu iarba
care crește liberă și sălbatică
lingă cărare.

Dacă se va deschide o ușă în spatele tău
simți cum pătrunde lumina peste capetele
noastre?

dar uită-te, repede, măcar acum,
nu se poate să nu vezi,
în același loc,
urma bocancului.

Răsucind

arcul memoriei

lui Mircea Dinescu, poetul

Îți aduci aminte stavrizii,
dis-de-dimineață,
în cele cîteva minute înainte, în timpul
și după

răsăritul de soare,
orbiți, beți, cu o vioiciune misterioasă,
cum se năpusteau cu gurile lor parcă
prea mari

către tot ceea ce li se părușe
că strălucește,
în vreme ce triumfător, tu, omul,
în picioare pe stabilopod
ca pe un soclu,

cu vorbe meșteșugite
descinți
micilor pene de sub aripa biblicilor,
pînă cînd ei, cite doi, proștii, cite patru,
vor veni la mal ca pe un fir invizibil;

la ce bun atîtea cozi argintii,
înțeleptule?

Istorie

Anul acesta
păsările
s-au întors mai devreme
în piața mare a orașului;
nici primăria
nu poate da o explicație logică:
se vorbește despre curenți de aer cald
sau despre o defecțiune a simțului
de orientare.

Pînă și televiziunea
a făcut cîteva emisiuni în direct,
însă nimeni
nu pare să audă
mugurii de sub coajă și semintele
din asfalt, aiurînd:
prea curînd! prea curînd!

Întîlnire de gradul doi

Sînt aceiași,
bărbați și femei,
departe de casă, pe marginea drumului,
imaginîndu-și dezastrul
ca pe o apoteoză.
Scena e liniștită și totuși
peisajul pare schimbat:
bărbați și femei,
copii chiar, stînd foarte cuminți și
neînțelegînd mare lucru,
dar
își vor aduce aminte?!

Privirea poetului
e de-a dreptul obscenă
cînd încearcă
să le pătrundă în suflet
chiar dacă
toți, dar absolut toți
își țin sufletul, uite-l, în palme
ca pe o pasăre.

Scrisoare

E o zi atît de frumoasă, incit
aș fi vrut să-ți trimit cîteva rînduri
care să te liniștească:
am rămas aceiași oameni cuminți,
nu facem zgomot nici măcar
cît gîndacii cînd

ies din pereți și avem nevoie
chiar de mai puțin aer decît înainte;
au fost o mulțime de zvonuri, aproape
începusem să credem și noi,
însă nu,
ecoul pe care l-ai auzit
era doar pocnetul mugurilor
la gîndul că
s-ar putea să vină
primăvara.

nichita danilov

SPĂLAREA RUFELOR

Rufe erau spălate direct în familie. Simbătă seara, Tatăl, un bărbat înalt, corpulent, îmbrăcat într-un frac negru și pantaloni dungați, încălțat în pantofi cu toc italian și pînteni aurii, își vîra mîinile simbolice în balie și cu ochii săi severi, încadrați în sprincene stufoase, îi trecea în „revisită” pe toți ai casei, cercetîndu-i atent, pe fiecare în parte și măsurîndu-i cu privirea sa ascuțită, preț de cîteva minute, prin aburii tulburi și ușor gălbui ce se degajau de acolo, în timp ce ei, bărbați și femei, își lăsau capul în pămînt, ferindu-și fața de privirea sa, privire ce părea să cunoască în amănunt toată viața lor lăuntrică, gîndurile și faptele, ca și greșelile lor făptuite zi de zi, în decursul acelei săptămîni.

Erau aduși aici bătrîni și copii: bătrîni neputincioși în brațele unor tineri imberbi, cu umeri musculoși și picioare pline de neastîmpăr sau de tinere suple în cărucioare de invalizi, iar copiii mici coborîți pe scări de mamele lor, cu tot cu pătuc sau în leagăne.

Mai întîi, erau pedepsiți cei mici, în ordinea vîrstei. Un bărbat cu pieptul tatuat plin de insigne le scootea pantalonășii din pinză de în sau îi desfășura din scutece, îi așeza cu fața în jos pe o scîndură de stejar negeluită, îi lega cu sîrmă de niște inele de alamă ce atîrnau de tavan, și Tatăl, ridicîndu-și mina dreaptă în aer, dădea semnalul. Un alt bărbat, ce stătea în stînga Tatălui, desprindea din perete un mănunchi de nuiele de mesteacăn și le întindea celui aflat în dreapta sa. Acesta, după ce însemna cu creta pe tablă numărul de lovituri pe care urma să le primească cel impricinat, își sufleca mînele și învîrtînd nuiaua în aer de cîteva ori, o înmîna la rîndul său, fratelui mai mare și supraveghea, foarte atent, aplicarea pedepsei de la început pînă la sfîrșit, dirijînd cu brațele sale scheletice ritmul și greutatea fiecărei lovituri. Erau bătuti la tălpi cei vinovați dar, mai ales, cei nevinoavați, ca să se învețe minte și să nu greșească pe viitor.

După ce-și reveneau din leșin, copiii erau ridicați de jos de urechi și obligați să stea cu mîinile în sus, apoi erau rași în cap, legați cu mîinile la spate și aruncați într-un beci adînc, umed, unde timp de patruzeci și opt de ore

stăteau flămînzi și fără apă, cu gurile virite în rumeguș.

Bătrînilor li se aplica aproximativ aceeași pedeapsă, doar că nula de mesteacăn era înlocuită cu una de prun, iar beciul de beton cu o baie de aburi încinsă, unde bătrîni erau îmbrăcați în niște șube groase și forțați să bea apă clocotită, ca să transpire din plin.

Femeile erau despuiate de față cu toată lumea și li se cerceta centura de castitate. Dacă se constata că umblase cineva la ea, erau pe loc tunse zero și li se aplica o pecete cu fier roșu, cu însemnele Tatălui, pe virful capului și o alta pe sînul drept. Ca să constate culpa, Tatăl se folosea de un fel de cască de miner prevăzută cu o lanternă puternică și de un carnetel cu co-perți verzi unde se aflau înscrise cifrele secrete cu care se deschideau lacătele tuturor femeilor din familia sa. Cu mîini tremurătoare, Tatăl rotea cadranele cifrate în sensul acelor de ceas, murmurînd în același timp în barba sa roșcată o rugăciune obscură al cărei înțeles părea să-l înțeleagă numai el. Ceilalți îl înginau cu ochii pierduți în gol și clătînd din cap. Cu ajutorul unei lupe și a aceluiași descintec, se cercetau amprentele lăsate pe lacăt și altele de acest fel.

Bărbații în schimb erau pedepsiți pentru fidelitatea lor prostescă și slăbiciunile lor omenești și trebuiau să aducă dovezi, în fața întregii familii, că avuseseră în cursul săptămîinii „ieșiri” în afara Casei de cel puțin șapte ori. Familia trebuia perpetuată și sămînța semănată pretutindeni, indiferent de brazdă și anotimp.

Dacă nu aduceau probe palpabile ca să dovedească acest fapt, bărbații, indiferent de vîrstă și locul ocupat în clan, trebuiau să scrie zilnic într-un caiet dictando, timp de un an, de o sută ori o sută de ori cuvintele: **tim-pit, idiot!**

La sfîrșitul procesiunii, cînd toată treaba era terminată și fiecare își primea pedeapsa sau răsplata cuvenite, Tatăl umplea o cupă mare de vin și o trecea întregii familii. Fiecare bea trei înghițituri în cinstea strămoșilor și se posta în dreapta Tatălui, dacă era bărbat sau în stînga sa, dacă era femeie, închinîndu-se în fața lui pînă la pămînt. Cînd cupa revenea la Tatăl, el o vărsa pe podea și învîluit în aburii grei ce continuau să se înalțe din balie și dispărea, pentru o săptămînă-n văzduh.



CASA

Orașele își schimbau numele, camera mea rămînea mereu aceeași. Stăteam pe alte străzi, în alte locuri, dar mereu în aceeași casă. Aceeași ușă vopsită cărămiziu, culoare care-mi repugnă, vopsea scorojită, clanță de alamă, soneria de la intrare ce n-a funcționat niciodată și înăuntru eu, ca o mumie îngropată-n nisip.

Citiseam cîndva că în epoca veche, egiptenii își mumificau cadavrele îngropîndu-le în desert. Nisipul conserva corpul la o adîncime de 2-3 metri, umezeala lui era suficientă pentru a păstra intact cadavrul cîteva sute de veacuri. Mie îmi era suficientă o casă, o cameră. Trupul meu părea neschimbat. Doar sufletul se mumifica încet înăuntru și nervii deveneau parcă de bazalt.

Oriunde aș fi fost plecat, oricît de departe aș fi rătăcit de casă, știam că sînt acolo, încremenit pe scaunul meu vechi cu lemnul putred. Mă clătinau încet, bătut parcă de un vînt lăuntric. Imaginea aceasta rămînea acolo, împietrită pe scaun, nu părea niciodată scaunul înalt, masa de mahon, geamul strălucit de grații.

Cînd ieșeam pe ușă, mă simțeam privit din spate. O privire scurtă, lugu-bră și mînia își relua tranșa. Doi ochi înfigeau un singur cutiț în grumaz, în ceafă. Fiorul luneca pe șira spinării, chiar după ce ieșeam din casă, fiorul din spate rămînea ca de gheață. Tipătul unei păsări, mereu același tipăt, sfișia liniștea; mă dezmeticeam greu, eram afară, în stradă.

Mulțimea de ochi mă cerceta ca pe-un obiect vechi, din alt secol.

Cine eram, ce vroiam în fond? De cît timp viețuiam așa, fără durere, fără bucurie, fără senzații? Nici un fel de întîmplări nu aveau loc în preajma mea: trăiam un timp otova, fără repere. Eram ca în mijlocul unei ape liniștite și nicăieri nu se vedea malul. Sau în mijlocul unei cimpii nesfirșite, fără un dîmb, fără vreun arbore. Ori-zont gol, strălucitor, rece. Aripile fulgerau pe cer fără urme; conștiința mea amorțise cu totul. Ce întîmplări trăisem pînă atunci? Nu țineam minte. Intram și ieșeam mereu pe aceeași ușă, memoria mea mă părea odată cu lumina zilei și doar cîte un vis tulbure îmi mai răscolea uneori somnul. Cîmpie dintr-o realitate oribilă ajungeau din cînd în cînd pînă la mine, ca niște bule într-o apă stătută se ridicau la suprafață, apoi din nou nimic. Mina înecatului fusese mișcată de curent sau de altceva, se afundase în mîl mai profund și acum se ridicau la supra-

față aceste bule de aer, spre conștiința mea. Se desprindeau dintr-o realitate pe care o trăisem cîndva: un cutremur lăuntric făcea să se zguduie blocul de piatră, fisuri apăreau în pereți, de pe tavan curgea nisip amestecat cu var și piatră. Mereu vedeam o mină plutind încet spre mine, o mină albă, un braț desprins de umăr, învîluit într-un vîl de ceață putredă și mă străduiam să văd și bustul. Odată am simțit că în întunericul căruia îi căzusem pradă se conturează un chip cu fruntea palidă. Doar o singură dată. Atît.

Mergeam pe străzi, necunoscute, simțeam în spate cei doi ochi morți înfiți adînc în vertebre. Senzația aceasta mă părea niciodată. Vedeam imaginea mîinii mele stînd la masă, privind în gol. Viziunea ei mă urmărea pretutindeni.

„Doamne, spuneam, dacă există într-adevăr, scapă-mă de acest infern și redă-mă timpului meu, redă-mi memoria mea. Viața pe care nu am trăit-o”.

Creierul meu fusese năpădit de nouri grei, apăsători, de moarte. „Trimitte o lumină, spuneam, luminează-mă pentru o clipă, să văd ce am fost, cine sînt...”

Abulia mă stăpînea pe de-a-ntregul. Rugina amorțise încheieturile și nervii mei. Eram ca o ușă pe care n-o deschidea nimeni. Secole întregi zburau pe lingă mine.

Viețuisem într-o liniște halucinantă și teama de-a nu fi singur. Teamă care mă ținuse în loc. Totul era împăienjenit, prins, sudat de rugină; mă țineam doar într-o balama, ațîrnăm agățat de golul meu lăuntric. Ar fi fost de ajuns o privire străină ca să mă spulbere cu totul.

Cum puteam să mă plimb pe străzi printre ceilalți, un om cu desăvîrșire gol, fără memorie, cu viața încă netrăită? Cine îmi dădea acest drept, puterea de a ieși din mine și de-a mă alătura celorlalți? Dacă eram gol, de ce nu mă alungau din mijlocul lor? De ce mă acceptau printre ei?

Un om gol, cu desăvîrșire gol lăuntric cum putea fi primit printre semenii lui? De ce nu mă alungau, de ce nu mă izgoneau departe de ei? Eram trecutul lor fără chip, memoria lor pierdută. De ce nu legau o piatră de gîtul meu și nu mă aruncau în rîul tulbure ce traversa orașul?

De ce nu mă aruncau într-o gură de canal odată cu gunoiul, odată cu ierburile? Într-o zi, pe lingă o rigolă deschisă, o mină ieșea de acolo. M-am aplecat peste gura de canal, bănuind un trup căzut înăuntru. Nu era nimeni: o mină se întindea spre mine spre fața mea și apa clipea, clipea groaznic, iar degetele vinete se înclătau de margini.

M-am tras în lături: orice atingere de un trup străin îmi repugnă și-mi provoacă spaimă. Cînd mă apropiam de un alt corp, de trupul unei femei, simțeam de fiecare dată un gol în viscere, în plex, ca atunci cînd te apleci peste o prăpastie cumplită. Am spus: îmi eram eu suficient mie însumi, și acesta a fost păcatul pentru care urma să primesc pedeapsa. În timp ce mă îndreptam spre casă, am auzit un glas străin cîntînd în noapte: „Ca unghiile unui mort, stelele cresc pe cer, pe cine voi îmbrățișa în noaptea asta?”

În mijlocul camerei pustii, imaginea trupului meu se contura în crepuscul.



Tablouri de Florentina Marinescu din expoziția deschisă la Galeria Galateea



fevronia novac

Muzica

Cu săpunul mov alunecos
frumos mirositor
spălăm ciinele de vinătoare târcat
am aflat
că pentru broaștele țestoase
putem folosi peria de vase
însă cu ce spălăm
penelul canarului celui nou ?
Facem curățenie în casă
punem perdele cu căței
față de masă cu clopoței
dăm tare de tot drumul la muzică
eu șterg cât pot
geamul colorat din dreptul ușii
tu speli și usuci
rochiile păpușii
ne ștergem apoi miinile
și începem și uscăm ciinele
muzica pătrunde cu putere
în toate apartamentele
pe scara blocului
trezește vecinii
nu stă locului
lovește trecătorii
se învîrtește pe stradă
strănută tușește se grăbește
pină în sala de concerte
unde alungă ascultătorii
rămîne singură
după ce-l izbește de zid
il azvirle în tavanul pictat
pe directorul orchestrei
care privește speriat
și nu-și mai revine
totul e bine pină cînd
se-ntoarce acasă
și ne face vraiste
paravanul ferestrelor
ne smulge fața de masă cu clopoței
ne doboară păpușa și toaletele ei
ne-adună biblioteca grămădă
în mijlocul camerei.

Stăm pe canapeaua din colț
înghesuți unul în altul
noi ciinele târcat broaștele țestoase
canarul
privim afară pe geam
cum pîlpîie de teamă felinarul
cînd se termină discul
trece coșmarul
înghițim cafeaua ne stropim cu apă
viteji
coborîm scările trecem de paravan
și iesim cum nu se poate mai treji
în prima dimineață a primei zile
a primului an.

Poezia care trebuie să deschidă volumul

Cartea mea de poezie
aș vrea să fie pictată
cu scene din suprarealiști
cînd o atingi, cititorule,
să se audă dintr-o dată
o melodie deșteaptă
adaptată după muzica de cameră

Fie ca această carte a mea
să se citească numai în apartamente
luxoase
în casele bibliofililor colecționarilor

● Vă amintiți de fetița Samantha? Dacă, făcîndu-se mare, aceasta simțea chemarea să scrie versuri, probabil că ele ar fi arătat ca poeziile Fevroniei Novac. Semnul descendenței dintr-o familie de vrăjitoare, emblematica mătură, apare chiar de cîteva ori în cuprinsul lor. Dar mai grăitoare e starea de imponderabilitate și telecINETICĂ, la care fiica Samantha supune obiectele aflate în universul ei poetic, o veritabilă cameră cu jucării animate prin forțe magice. Nici o dulcegărie nu se întîlnește însă aici. Ba transpar și multe din duritățile lumii reale, exorcizate cu humor și distorsiune amuzantă, după capriciile fanteziei. Darul de a umbla printre mizerii zilnice și minuni, pe muzică rock și fără a face niciodată vreun pas greșit, se cheamă grație. Fevronia Novac o posedă. Aceasta spune totul.

Senzația e că o însoțim, dincolo de oglindă, pe o Alice precoce, care a aflat multe, foarte multe, fără a-și fi pierdut, totuși, candoarea infantilă. Dacă poezii sînt oamenii care n-au ucis copilul din ei, și atunci cînd au ajuns persoane mature, Fevronia Novac aparține sigur acestei tagme.

Ov. S. Crohmălniceanu



de artă de icoane-originale
s-o atingă cu grijă
s-o îmbrace în cea mai scumpă piele

Fie această carte a mea de poezie
o cutie muzicală
o expoziție de artă urmărită atent
pusă cumva cu grijă într-o bibliotecă
savantă

zilnic curățită de praf
de valeți frumoși eleganți
printre volume la fel de bine-ngrijite...
așa...
Sărîntocule, nu te atinge de cartea mea!

Ars poetica

De azi-dimineață
îmi spăl dinții
mi-i ascut
cu o cremă dulce
dau și pe virful limbii puțin
și pe virful degetelor de la mina dreaptă
să poată scrie o poemă subțire
pe care să o iubească
și fetele de pe palier
și umilul șofer
care-și poartă taxiul noaptea
de colo-colo stingher
o poemă mică
să cuprindă și ea din lume
cite ceva
un negru mestecînd
o gumă roz
pe Marianne Moore
scriind fraze elegante despre
Ana Pavlova pe Patricia Willis
despre Marianne Moore
poema să nu fie gravă adîncă viscoasă
nici ca o pîlîță de lavă
să fie elegantă
puțin cosmopolită
să se citească ușor
să nu supere pe nimeni peste zi
condiție sine-qua-non
ca să se poată așeza seara pe canapea
liniștită la televizor
picior peste picior.

Destin

Fericire leneșă și vicleană
precum o ființă aeriană
cu vocea ca de ciocolată topită
vino tu astăzi seară la mine
cu trupul tău de carne care trăiește
care colcăie și amestecă încetîșor
sucuri și pastă
vino tu astăzi și cu binecunoscutele
trucuri
apa blindă și dulce a cărnii tale
amestec-o cu carnea mea arsă
du carnea mea păcătoasă

de-a valma cu sosurile cărnii tale
unde va înfățișa străine, unde să caute
să-și facă un rost ca flașnetar
fă-o maimuță
îmbrac-o ca pe păpușă
după care
ambalez-o în hirtle colorată
așaz-o pe raft să nu stea locului
dă-i o șansă să joace o dată
la roata norocului
noaptea las-o singură în camera îngustă
uită s-o-nchizi

Fericire nebună,
cămară rece lingă lună,
Ține tu-n burtă carnea bună
abandonată pe nedrept
zemoasă flască moale pină
o gustă viermele-nțelept.

Metamorfoză

Al naibii ce mai bătea vîntul
în seara aia zvirîndu-mi inima
dintr-o parte în alta
sau în locul ficatului
schimbîndu-mi rinichii între ei
făcînd rocada cu plămîinii mei
amestecîndu-mi ochii nasul gura
urît chip căpătase
din toată-neurcătura
oribil arăta fața mea
însă răspîndea atîta strălucire
încît lumina puternic casele din jur

Fixam cu ochii puși în dezordine
conturul unei femei foarte înalte
norul care vibra
precum o cutie metalică
pe care se odihnea un șarpe
așteptînd să picure în chip de inele
deasupra mutrei mele
care lumina cîrțile
săpînd tuneluri de argint
prin săli întunecoase
lilialul singerind din orbitele
vreunui craniu

Fără durere organele mele se dilatau
se mișcau se amestecau între ele
se retrăgeau apoi sub carapacea de piele
precum labele moi ale țestoasei
ușor mă transformam într-un
băiat de frunză deveneam util —
suportul privirii unui călugăr budist —
cădeam lent pe suprafața iazului
pluteam leneș mă risipeam în riu
în ocean în marea revărsare a lumii
lăsînd în urmă orașul
cu costisitoarele lui case
de un frumos mortuar
și femeia înaltă
încheindu-și mînușile pe trotuar

Jazzul păpușilor mecanice

Era o vreme cînd profesorul de dans
venea acasă
aveam o cameră cu un perete plin de
oglinzi
puse una lingă alta aranjate frumos
era dat cu palux alunecăcios pe jos
(cînd profesorul meu număra
mă gîndeam cum să rezolv repede
exercițiile la matematică
să cumpăr piine repede
și să las un timp lung
pentru liniște).

Cădeam de fiecare dată în cot
mă juleam și mă ustura
pe vremea aia coafeza venea acasă
și mă tunde frumos
mă suiam pe un căluț albastru de os
ca la Ciufulici
îmi vorbea cum vorbești copiilor mici.

Nici o milă n-am simțit vrădată
pentru țînțari
ori pentru muște
cînd îmi făcea baie luam cu mine
doi pești o broască mică și niște răuște.

Aveam o cameră cu pereții roz
pe care desenam case cu scări și cu uși
de pereți atirna mama păpuși
cînd nu avea unde să le mai pună
mai era un raft deasupra patului
cu obiecte dreptunghiulare aproape
egale

de care mereu mi-a fost frică
să nu se răstoarne
și un tablou cu fazan
și o icoană
pe vremea aia toată ziua desenam
aveam o dată pe an
licăriri entoptice
păpușilor li se defecta mecanismul
și încep au să-mi țipe în omni
se scurgeau apoi galbene verzi pe
pereți

pină pe pernă
pină mă trezeam
trăgeam cu furie de întrerupătorul
elastic
mă priveam toată noaptea a-n oglindă
atingîndu-mi ușor cu degetele
fără să-mi mișce
genele obraji de plastic.



Burgul baladesc

dacă, pentru majoritatea romanțicilor, „depășirea finitudinii în scopul resorbirii prăpastiei dintre subiect și obiect” se putea traduce și prin „exotism istoric sau geografic”, pentru Radu Stanca, un neo-romantic de factură originală, toposul exotic predilect îl constituie Sibiul baladesc, adică un construct livresc ce permite evaziunea într-o epocă istorică adoptivă. Poetul își construiește un cadru istoric ideal, perfect adaptat stării sale de spirit („Într-un Sibiul domol ca-ntr-o poveste” — *Nocturnă*), un burg (fie el baroc sau gotic, medieval) dominat de ficțiunea artistică și nu un decupaj socio-istoric precis. **Cneazul valah la porțile Sibiului** pleacă, să zicem, de la un detaliu arhitectural (acoperișul, turnul, zidul etc.) — aparent, simplu element de decor — pentru a-și reconstrui Cetatea Artei, adăvănd-o la disponibilitățile lirice sale și nu invers. (El nu obține „dinozaurul” databil prin metoda C-14, ci un model, am zis, ideal, corespunzător tendințelor umorale ale artistului). Textul fundamental pentru această atitudine este mult citatul **Mic ghid literar pentru un călător imaginar** (deci, construit!) — **Sibiul, cetatea umbrelor**. Exotismul lui Radu Stanca este unul de natură istorică („intrând în Sibiul, intri realmente într-un alt moment istoric”), nutrit metaforic de aspirația „ătre geniuul auroral și, totodată, misterios. Cimitirele sale (devenite „grădinile orașului”, într-o subtilă reluare a temei **hortus clausus** :

„Prăvălii liliputane se înșiră, la fiecare treaptă una — iar respirația ei finală este una într-un portal pe muchia căruia bate exact pe portalul donquichotesco al străzii — astfel încât decorul pe care îl îmbrățișează, cu fragmentul catedralei evanghelice în el, e ireal (subl. mea). Din vârful scării arunci o privire în urma ta. Cineva te-a însoțit tot timpul. Să fi fost duhul Sibiului?”

(Sibiul, cetatea umbrelor, ed. cit.)

Urcând treptele străzii Flingerling, timpul este reversibil, observă Ion Vartic. Treptele sînt etape ale unei devenirii contradictorii. Pentru studentul alchimist din **Balada studentescă** („urcînd încet spre casă”, „cotînd tăcut pe străzi „pe sub crenele”) ele pot fi momente de încălzire de taină de dinaintea experienței absolute cînd, distilînd „albastrul fum cu vis” („un fum cu forma unei fete”) în retortele athanorului magic, va fi pentru o clipă, în posesia esenței, pentru a o pierde imediat, consecință tragică a pactului faustic. Pentru neștorul, din „orașul de jos”, ele pot să nu aibă nici o semnificație și rolul lor este de a stabili o demarcație clară în ambele sensuri.

Traseul inițiat este accesibil aleșilor Poeziei, ei înșiși umbre sortite a popula un oraș fictiv, în care Moartea se înfruntă cu Timpul dincolo de puțința de înțelegere a muritorului, prins într-un mecanism din care se poate abstrage doar prin ignoranță, cunoașterea reprezentînd, întotdeauna, o ispită tragică, singura, însă, ce poate indica drumul spre Artă. Aceasta „respiră din durere și prin ea este oficiu orfic” așa cum remarcă, subtil, același Ion Vartic. Poezia este **ars doloris** (poetul și-a intitulat astfel un ciclu semnificativ), suferința fiind o condiție **sine qua non** a acestei devenirii „ireale”. Ireală pentru că, intrînd în domeniul Artei, muritorul intră sub incidența unui domeniu paralel la cotidian, paralogic și incontrollabil. Vama simbolică pe care trebuie s-o plătească este „aidoma eroului lui Chamisso, pierderea propriului său contur temporal, a umbrei sale metafizice.

Drama artistului este tocmai conștiința scindării sale între personajul uman aflat sub imperiul limitei și aspirația, aproape sinucigașă, a i-limitării prin, poezie. Limitat de propria-i condiție umană, artistul năzuiește, firesc, spre des-mărginire. Noul Peter Schlemihl se va trezi însă, dintr-o dată, alienat, incapabil să se orienteze în a-temporalitatea către care a năzuit cu ferocitate. Pactul nu înseamnă numai realizarea promisiunii mefistofelice ci și ultimele sale consecințe. Des-limitat de uman artistul este, pentru a doua oară, limitat prin alienare. Mirajul implinirii artistice își conține propria sa limită, cea a Timpului incontrollabil, concept supraordonat și care scapă determinărilor umanului transfigurat. Cum spune chiar Radu Stanca, „cînd intri în cetate, (...) deși elementul coercitiv al peisajului este grădina, totuși elementul cel mai impresionant este zidul”! Să încercăm să deslușim această „imagine ascunsă”: **cetatea**, care conține **grădina** (=devenirea unui cimitir, așa cum am văzut!) și care este dominată de **zid**. Este chiar ecuația fundamentală a **burgului baladesc**, a celui construit livresc specific poeziei lui Radu Stanca.

Cetatea (în realizarea ei particulară, Sibiul) reprezintă o „ficțiune perfectă”, echivalentă Artei. Extinzînd puțin proporțiile volajului lui Xavier de Maistre poetul călătorește în (jurul) Sibiului (lui) în căutarea esenței artistice depersonalizate („Într-un Sibiul domol ca într-o poveste / În care **port viziera peste față**” — subl. mea.). Lirica sa va fi, cu necesitate, una a **măștilor**, dar nu din nevoia unei în-scenări histronice, ci în căutarea individualității (a **umbrei!**) pierdute. Dedublările sale succesive nu sînt efectele unei viziuni prolixă asupra sinelui, ci zborul Proteului — pasăre către unicitatea sa intimă. În peisajul cetății, **grădina** (sau **poezia**) pare a fi un „element coercitiv”. Ea ordonează



Zidurile acestea ciudate, / Biserica asta prelungă. // Privește la miinile mele: / Din două acuma am patru. / (...) // Pe cer două luni rid cu hohot / Și stelele se dau de-a dura” ș.a.m.d. (**Hebrietas Cibiniensis**). Ea atestă dedublarea cadrului de joc și, deci, incapacitatea actantului de a mai controla spațiul scenic. Colapsul este fulgerător („Și nu zăresc cum, tainic, pe la spate, / Se-apropie de mine un dușman. // Acesta, folosind a mea-ncîntare, / Îmi viră între coaste un pumnal / Ce cînd îl simt scrișnînd, deși nu doare, / E prea tîrziu — din șes eu mă prăvăl”), iar sensul acestei inexorabile evoluții este ascuns în capacitatea unică a Morții de a media, în și prin Timp, calea spre Artă :

„Dar nu blestem. De clipa libertății / E la un pas acum ostirea mea. / Și de-am căzut la porțile cetății / Întîns pe scut, ca miune, intru-n ea.”

(Un cneaz valah la porțile Sibiului).

★

Într-un articol intitulat **Despărțirea de Sibiul**, din numărul triplu final (6—8, (1945) al Revistei Cercului Literar, un **Anonim** (mai mult ca sigur, Radu Stanca) afirma despre burgul baladesc („colaborator intim”, „auxiliarul cel mai de preț”) : „îl vom chema în nostalgice ecouri interioare, ca pe o nălucă îndepărtată, ca pe o fantomă a timpului pierdut”.

Așa cum **balada** însăși este o „forma mentis și de sensibilitate” (Cornel Regman) burgul baladesc reprezintă o sinecdochă expresivă pentru opera lui Radu Stanca, în care partea și întregul se intervertesc pe rînd, burgul devenind, finalmente, o altă **forma mentis**, a creativității artistice. Am accentuat înadins caracterul său de **construct**, participarea conștientă a poetului la elaborarea unui model cu valoare exponențială, în al cărui mecanism se va integra cu bună știință. Aidoma lui Empedocle, artistul se subjugă artistului, lăsîndu-se devorat de acesta din urmă, cu care se contopește într-o unică ardere.

Artificialitatea care i se reproșează, îndeobște lui Radu Stanca, este tocmai aflulxul manierismului în opera sa. A-l respinge înseamnă a nega implicit una din formele posibile de realizare poetică, față de care apetența noastră umorală funcționează în gol. Trebuie să ni-l asumăm pe acest **ex(ot)(op)ic** și **ex(o)centric** Radu Stanca nu din nevoia de a recupera o direcție culturală (care există oricum, în spiritualitatea românească, de la un Cantemir, să zicem, pînă la contemporanii Dimov, Emil Brumaru și chiar, Gheorghe Azap sau Dorin Liviu Zaharia, direcție fecundată în ambele sensuri de puternica personalitate a lui Mateiu Caragiale), ci din necesitatea de a păstra, în fața viitorului, oricare din deschiderile posibile ale unei culturi în mișcare. (Același demers constructiv-recuperator va constitui axul capitolului următor din *exegeza*).

Radu Stanca nu este un **izolat** al culturii noastre : „aparții societății prin ceea ce e rău sau bun în tine; ceea ce nu e nici rău, nici bun, te deosebește de ea”.

Dan Silviu Boerescu

(fragment dintr-o monografie)

doina cetea

Aștept

Aștept cu răbdare
Să se termine războiul din mine
Doamne cite înfringeri!
Victoriile le va număra
Genele pămîntului
Mă ating
Adormite-mi sînt ariplle
Și cailor le cresc din copite
Spaime și moarte.
Bat în urechile mele
Tobe amintirilor
Și nu pot schimba ritmul
Cuvintele cirpesc și se ridică
Pregătindu-mi bucuria.

Despre

Michelangelo

Despre Michelangelo și despre Moise
Ar putea să-mi povestească



Genele lungi ale mărilor
Și dealurile inverzite
Pe fruntea lui Dumnezeu.
Noaptea de mai înflorită
Mîneacă peste brațul morții
Aud că acolo un pustiul ar cădea
Și ierburi uscate
Și fructe uscate

Măslinii închiși în ulciori
Se-ntînd pe străzi
Distrugînd orice zbor
Frunzăresc paginile unei cărți
Și mă aplec în cuvinte
Ca și inima ta
Și miroase a marmoră albă
Michelangelo, minunații mei prieteni
Ca și viața
Mă îngroapă-n iubire.

Cînd pierzi

Cînd pierzi îl faci și pe alții să piardă
Ca într-o natură moartă
În care perspectiva odăil
Din cauza unei linii în negru
A pierdut strălucirea.
Sînt mereu obligată
Să trasez gînduri și neliniști
Și pot să compar florile
Cu alte izbucniri pămîntestii.
Trezită prematur
Transpirația nopții
Depune-n urechile mele
Valuri grele, cuvintele,
Și placa de patefon.
Învîrte, învîrte suferința.

O nouă înfățișare

Mă plimbă tristețea
Prin gîtul ei acrit
Și sub aceeași privire-mi văd
Umerii și dacă iubirea nu m-a pierdut

Poate-i doar o nălucire
Sau o posibilă obsesie.
Mă grăbesc să prind forma

schimbătoare

Să-mi dovedesc
Dragii mei prieteni
Cît de ușor mă descurc
Cît de ușor pot fi toamnă
Și freamăt și necontentire
Zbateri de val
Și altceva și altceva
Iubirea mai poate vorbi
În inima mea?

Tunele

Nu-mi amintesc de șoaptele
Agățate în fiecare par al cărămizii
Prin tunele seufundate
În inima casei și inima copacilor
Prin ochii tăi mirați
De incendiul izbucnit
Sub pleoapele mele
Prin umbra minii ce mă strînge

ca un arc

Cu grabă trec
Deasupra rotirea păsărilor
Și a vîntului
Și ierburile mă împart
Ca pe un trunchi amorțit
Și mă cîntărește ora
Și scufundarea în acest
Spațiu ordonat.
Gîndurile nedezlegate mă plîng
Și ard și ard,
În flăcările macilor.

Europenitatea lui Pallady

Primul pictor european, în sensul culturii burgheze, poate fi considerat la noi Theodor Pallady. Un artist fără o platformă estetică bine precizată, ce și-a dezis, în unele instanțe polemice, până și vocația artistică. Face parte din speța diletanților superiori, deplin conștient de valoarea și consistența perceptivă a ochiului său lăuntric. Cel puțin, asta lăsa să se înțeleagă din nebuloasa confruntare de opinii ce anima atmosfera cafencelor artistice ale vremii.

Mai mult ca sigur, însă, că pictorul, aplecat către umorile experiențelor epicureice rafinat regizate în interioare retrase și pedant somptuoase, să-și fi creat cu bună știință o anumită vogă mondenă, condimentată cu bravada unei gestici vitaliste, de om căruia toate îi merg din plin. Reacție de introvertit, tipică, pe care pictorul și-a cultivat-o nu o dată ostentativ. Dincolo de aparențe, artistul și-a urmărit în bogia atelierului său împlinirea, înainte de toate, a unui crez moral de o mare puritate, în care arta slujea drept ferment capital al vieții.

Fără îndoie, nu e nici primul, nici ultimul care subscrie unul asemenea principiu existențial, dar maniera în care a înțeles să o facă, ne explică în bună măsură contingentul spiritual căruia îi aparține. Pallady este tipul de creator valabil oriunde și oriunde, pentru această patrie fără granițe a ființei sale artistice stînd măturie lucrările lui, care cu greu își pot revendica, tipologic vorbind, apartenența la un anume loc sau spațiu spiritual. Pallady a pictat în tempo-ul și cu amplexarea respirației sale de component al civilizației, al modelului de civilizație, mai exact spus, care l-a secretat. Nu-i ceea ce îndobțește numim un pictor de geniu, dar este autorul unei picturi ce ne este indubitabil necesară. Probabil că tocmai această necesitate, emanată dinlăuntrul societății care l-a asimilat, să fi decis des-

tinul său artistic. Și el a răspuns exemplar acestei oferte sociale, aidoma slujbaşului corect și întreprinzător. Cine supralicitează datele spirituale ale picturii lui Pallady riscă să navigheze în neant, de vreme ce artistul însuși nu s-a îngemantat nici unei tentative de reformă estetică, deși, în epocă, asemenea mișcări și tentații abundau. În acest sens, el face figura unui donquijotism de bulevard, similar crailor mateini, sfidînd, parcă, cu demnitate și superioară înțelegere toate aceste zbateri, care, într-un fel, îi sporeau individualitatea artistică. Nu a fost izolat, dar și-a clădit cu cerbicie unicitatea. O chestiune de stil și de consecvență în a-și urmări crezurile artistice.

Ce a reușit să facă acest artist, ce ocupă un loc cu totul aparte în galeria picturii naționale? Pallady nu s-a lăsat furat de problemele specificității, de autohtonizarea marilor curente europene la modă în vremea sa. El s-a simțit în acord perfect cu acestea, filiera franceză fiindu-i mai afină, cu toate că inducțiile elenistico-orientale îi marcau încă nativitatea artistică. El a creat din interiorul acestui flux stilistic, adaptîndu-l permanent propriei sale conduite, propriei sale structuri artistice. A ales pentru această experiență unică a vieții lui un „pattern” stilistic neutru, care angaja prea puțin culorile locale: natura statică. Peisajul, pentru Pallady, nu există decît ca element de fundal, dacă, întâmplător, în cadrul cercetării sale artistice se află o fereastră deschisă sau balconul cu balustradă de fier forjat al salonului parizian care îl găzduiește! Ca portretist, după cum este cunoscut, nu s-a manifestat decît sporadic, singurele probe evidente de virtuozitate în domeniul fiind cele câteva autoportrete, remarcabile cu adevărat prin densitatea mijloacelor plastice, pe care le cuprind și prin tenta lor de opere temeinic elaborate în spiritul unei alese școli de pictură, resimțită atît în compoziția cit



și în cromatica lor. Dar nota forte a creației sale o dau, totuși, naturile statice și compozițiile de interior, centrate, de regulă, în jurul unui personaj feminin.

Este, dacă vreți, genul de pictură agreeabilă, foarte aproape de gustul mediu, pe care Pallady îl servește fără a face nici o concesie aspectelor de ordin pictural, meșteșugului în sine.

La prima vedere, Pallady practică o pictură obiectivă, axată pe un pretext real recongnoscibil, studiat, „aranjat” cu rafinament într-o ambianță populată mereu de aceleași elemente de decor. Dar, dincolo de această aparență, pictorul dispune această recuzită mereu altfel și o conjugă cromatic după reguli modulare, ce țin de poezia sa compozițională și după atașamentul de moment, pe care-l probează față de obiectul cercetării lui artistice.

Cadrul pictural propriu zis este dens populat cu repere obiective de o semnificativă varietate formală. Nimic nu e întâmplător într-o lucrare de Pallady, fie că motivația intimă a prezentei cutărui sau cutărui obiect ține de echilibrul compoziției, ori de acordurile cromatice. Pictorul introduce în atmosfera tablourilor lui ceva din ritualul prețios al intimității burgheze, în care bucuriile estetice sînt

declanșate de evidența materială, mai întii, și apoi de bogăția formelor care intră în incidența privirilor și a interesului individual, mai mult sau mai puțin cultural. Este un aspect specific artei burgheze, înconjurată în occidental european al finului de secol 19 și pe de-a-ulterior pînă în zilele noastre. Este o realitate căreia nu i ne putem sustrage, mai cu seamă că ea a determinat, în tot acest răstimp, nașterea unei culturi cu o identitate distinctă, ce contribuă în felul ei, la progresul civilizației și, nu în ultimul rînd, la educarea gustului artistic comun.

Pallady nu și-a făcut din aceasta un scop, dar creația sa este circumscrisă unui asemenea areal de manifestări și preferințe artistice. Echilibrul și armonia calmă, tonifiantă a construcției plastice și mai ales lejeritatea, dezinvoltura elegantă a liniei care îmbracă obiectele în contururi clare, rafinamentul culorilor care umplu cu o lumină deopotrivă distinsă și voluptuoasă pinzele sale, fac din creația acestui pictor un produs neîngnorat al artei românești și un demn ambasadur al picturii, pentru care Europa reprezintă cuprinsul esențial și firesc al validării și dăinuirii ei.

Corneliu Antim

muzică

Zece compozitori în căutarea unui public

dacă prin anii '72, referindu-ne la creația muzicală a secolului XX, se putea spune că un public mai găsești, dar o formație ba, astăzi situația se prezintă invers. Așa cum nu există un film mare fără un actor mare, tot astfel compozitorii nu există fără acei interpreți specializați, capabili, așa cum o cere de multe ori partitura contemporană, să improvizeze, să facă „regia”, să „prelungescă” semnul, uneori abia schițat de către autor. Voci bune am avut întotdeauna, dar nu m-aș fi îndreptat, poate, niciodată spre lied dacă nu exista un anume glas, cel al Steliane Calos, cum nici Călin Ioachimescu nu și-ar fi scris admirabila sa Cellifonia dacă nu ar fi avut posibilitatea prelucrării electronice a sunetului. Azi există, deci, „instrumentele” — implicit compozitorii. Mai mult de atît. Aridele experiențe post-seriale au fost abandonate de majoritatea compozitorilor în favoarea unor muzici, așa spune, mai „sensibile”. Și totuși public e foarte puțin. Concertul excepționalului trio timișorean Contrast, format din pianistul Sorin Petrescu, clarinetistul și saxofonistul Emil Sein și percuționistul Dan Suciu, ar fi meritat o prezență mai numeroasă. În cele zece lucrări prezentate (cam multe, totuși), cei trei instrumentiști au dovedit din nou că sînt printre primele (dacă nu cea dintîi formație de muzică contemporană) pe care le avem la ora actuală. Ca grup omogen, ca imaginație, inventivitate și „mobilitate” — fiecare a evoluat la mai multe instrumente.

Dacă în Fragment dintr-un proces sonor de Aurel Stroe — o mai veche partitură a sa, sau delicat — ironica Piesă în formă de mozaic de Anatol Vieru am redescoperit fațete cunoscute ale personalității lor, dacă în Zenith, Iancu Dumitrescu și în Derivații III, Fred Popovici par a fi ca de obicei mai mult „analisti” ai fenomenului sonor și mai puțin constructori — în sensul căutării acelei „forme binevoitoare” despre care vorbeam în alt articol, dacă Aksax (aksak = ritm șchiop + saxofon) de Costin Micreanu ne amuză cu titlul ca în rest să ne

cam întristeze, dacă promițătorul talent al Anei Maria Avram e mai puțin convingător în piesa pentru pian (relația taste-corzi este aproape întotdeauna previzibilă), Metal music de Ioan Dobrinescu, cel mai tînăr compozitor al seriei, mi s-a părut de o prospețime remarcabilă. Nu e ușor — și lui îi reușește — să construiești din timbruri (foarte bine alese) o muzică „strînsă” aproape „minimală”. Se conturează, deci, și în muzică (în poezie fenomenul e mai clar) o interesantă „generație '90”. Am lăsat la sfîrșit autori care, riscînd o afirmație inevitabil subiectivă, mi-au plăcut cel mai mult. Doina Rotaru, Călin Ioachimescu și Corneliu Cezar. De la „poeticul” de data asta, mai viguros, mai „realist” dramatic al Troitelor de Doina Rotaru, trecînd prin frumoasa utopie a căutării „paradisului pierdut” — tonalitatea — de către Corneliu Cezar și pînă la expresivitatea „dură” a Muzicii spectrale pentru bandă și saxofoane, aceste trei tendințe, stiluri, mi s-au părut a fi definitorii pentru peisajul muzical românesc actual.

Dacă mă întorc la cei cărora le-am datorat această cuprinzătoare panoramă sonoră, o fac pentru a spune că avem în saxofonistul Emil Sein un Daniel Kientzy al nostru, iar în formația Contrast un bun impuls pentru a scrie muzică. Alegerea mea a fost făcută. Așteptăm publicul.

Valentin Petculescu



t.v.

Un minut de adevăr (și destule minute de confuzie)

de fapt, pentru mine marile probleme sînt rezolvate: mi-am cumpărat ghețe de baschet Adidas, o cămașă Adidas, blugi Adidas, mi-am făcut rost de o inteligentă și de o voință Adidas, știu acum că nu trebuie să fiu vizitat decît de un singur gînd („Dacă vreau să cîștig, dacă vreau cu adevărat, pot!”), nu-mi mai rămîne decît să mă închin înger-îngerășului meu cu aripi „torsion”, confecționate de Adidas, să obțin victoria totală și, după ce voi striga „Ura, să trăiască-n vece chiloții Adidas!”, să semnez (pentru conformitate) aceste rînduri, cu numele meu întreg și adevărat: ADIDAS.

Dar ADIDAS e treaz și observă — cu o privire (fără ochelari), cum numai un ins cu acest nume poate avea — că în aceste zile (9-13 iunie) se perindă pe micul ecran și bune și rele (între care momentele de plietiseală apărute unde ne așteptam mai puțin, la campionatul mondial de fotbal: vezi meciul Egipt — Olanda, prima repriză; dar de data asta nu e meritul televiziunii...) și apar unele întîmplări pe lîngă care nu se poate trece. Mă opresc la două dintre ele.

Unul dintre aceste minute (să le spunem așa) are un creator ce poate fi numit. (Firma Adidas, nu? Ei bine, n-ați ghicit!). Acest creator se numește Cristian Topescu — și e vorba de un minut de adevăr, ba chiar de adevăr incomod, fapt rarism pe micile ecrane. Ni-l amintim cu toții. Cel de-al doilea gol al echipei noastre, în frumosul său meci cu echipa U.R.S.S., a fost inserat dintr-o lovitură de pedeapsă, pe care — arată Topescu — arbitrul ne-a acordat-o pe nedrept. Un comentator excelent respectă spiritul fair-play-ului și remarcă (într-o fază de joc nu foarte clară, deci nici măcar într-o situație-limită) că am fost nedreptățiți acordîndu-ni-se ocazia de a înscrie încă un gol, ocazie pe care nu o meritam în acel moment. Așa pur și simplu. Normal, nu? Dar mă întorc și zic: de multe asemenea afirmații normale am avut noi parte pînă acum cîteva luni? De multe asemenea afirmații normale, în defavoarea celui ce vorbește reprezentant al unei echipe (politice, dacă vrem) și nu al adversarilor, ne-am bucurat în ultimele luni? S-a întîmplat de multe ori ca o persoană să recunoască onest că și adversarul său de idei are dreptate în anumite privințe? Cu cît ADEVĂR ne-am întîlnit, ca telespectatori, să zicem, din februarie încoace? Cu tare puțin, în orice caz, și asta o spun pentru că optimismul meu rămîne întreg.

„Măcar nu minți, mă ruga cel mai bun prieten al meu, de curînd. Nu știi adevărul întreg, n-ai de unde să-l știi, sau, uneori, îl știi și n-ai curaj să-l rostești. Nu e nici o nenorocire. Trei. Dar atunci cînd spui (scrii) ceva, măcar atunci, fii sigur că scrii (spui) adevărul. Nu e o cerință maximă, ci una minimă, la care pot răspunde și oamenii fără un mare cura cetățenesc. Dar, dacă nu respecti această cerință minimă, nici un pas înainte nu vom face...”

Să-i mulțumesc, ca între amici care nu au făcut niciodată cunoștință, lui Cristian Topescu, și să spun cu adîncă tristețe că am văzut pe micul ecran și imaginile manifestanților din Piața Universității, veniți, cu doleanțele lor, cu durerile lor, cu nedumeririle și poate cu buna, și poate cu mai puțin buna lor credință, la porțile televiziunii. Am fost și eu în Piață, cu vreo lună în urmă, și am văzut uriașele contradicții dintre cei ce, din balcon, afirmau cu umăr și în mod civilizat că nu fac politică și accia care, răspunzînd, strigau: „Nu nu la adresa politiciii, cum ar fi fost normal, ci la adresa unui șef de partid; am văzut acolo oameni admirabili și oameni cărora nu le-aș deschide usa casei; m-am gîndit o clipă cît de apropiate sînt de ei și în clipa următoare că nu există „ei”, ci multe și diferite categorii de persoane, situate din punct de vedere moral pe o scară ce duce de la minus infinit la plus infinit. Confuzia s-a adîncit mereu — și nu sînt numai manifestanții de vină, în nici un caz! — iar tulburările de la porțile televiziunii mi-au întărit sentimentul de adîncă amărăciune. Simplu spus: mă uitam și nu mai aveam încredere în (aproape) nimeni: nici în mărturisirile celui ce, se pare, a primit bani și îmbrăcăminte ca să strige lozinci, nici în cei ce le strigau, nici în reprezentanții politici ai televiziunii. Confuză situație și jalnic rezultat! Oricum, e bine ca reprezentanții oficialității să știe că majoritatea intelectualității se va afla totdeauna de partea celor slabi și că, pentru moment, cei slabi sînt cei ce fac greva foamei. Exagerînd poate cu încrederea mea naivă în oameni, eu cred că și reprezentanții autorității lor — intelectuali și ei — se află cu sufletul alături de cei care-și riscă viața. Cu sufletul, da. Dar cu inteligența și cu caritatea de a găsi soluții (cele două sînt confundate) încă în stare de pasivitate. Sigur că sînt oameni ce renunță la conștințe diverse (acolo, în Piață) sigur că discuția nu va multumi pe toți (s-a și văzut), dar ceva trebuie făcut pentru binele tuturor. Ceva, și încă ceva, și încă ceva. Fără contenire. Pînă ce majoritatea camerilor cu bun-simț va fi, cît de cît, multumită. Fanatici și proștii (de fapt, fanatismul e o formă de furie a prostiei) nu vor putea să se declare multumiti niciodată, indiferent de ce parte a baricadei se află. Dar măcar ceilalți, măcar, totuși, majoritatea minorității...

Florin Mugar

Ce mai spun stalinistii ?

Într-un volum foarte gros (ONI — Stalinistii polonezi se explică), apărut la Flammarion în 1986, Teresa Toranska a grupat cinci conversații, cinci lungi interviuri cu notorii stalinisti din țara sa de baștină. Editura pariziană a preluat „din motive tehnice” numai aceste convorbiri dintr-un număr total de șapte care au circulat în Polonia sub forma unei ediții clandestine.

Intervievații sînt cinci bărbați și o femeie, patru evrei și un polonez neaoș. Cu o răbdare și o lipsă de repulsie capabile să umple de invidie orice călugăr, Teresa Toranska, ziaristă, născută în 1946, emigrată în 1985, a ascultat spovedaniile acestor scelerăți, că altfel n-ai cum le zice. Dar nu! Spovedania implică remușcarea celui în cauză. Ori personajele noastre nu dau nici un semn că i-ar mustra conștiința. Ei sînt, cum s-a constatat și în cazul criminalilor naziști, persoane relativ inteligente și stăpîne pe faptele lor. În ordinea din volum se numesc Julia Minc — redactor șef la agenția de știri poloneză GAP, Edward Ochab, ministru-adjunct al apărării și apoi prim-secretar al partidului comunist polonez, Roman Werfel, ideolog al aceluiași partid, Ștefan Staszewski, prim-secretar în Varșovia, Jakub Berman, șeful politiei politice. De precizat că toți au activat în perioada 1946—1956, deceniu cum se vede, obsedant, nu glumă, și prin alte părți. Toți au fost puși pe liber nu din motive de vîrstă la vremea respectivă.

Ei nu s-au dat în lături de la nimic (printre altele J. Berman a dansat un vals cu Molotov, la propriu) și, deși înlăturați de regimul pe care l-au edi-

ficat, mă rog frumos, cu deosebită aplicație, au rămas fideli ideilor respective, s-au atașat de ele îndrăgindu-le, încît a fost posibil următorul dialog între autoarea cărții și Julia Minc :

— Doamnă, domnul Berman mi-a spus...

— Cum ? Ce-ați zis ?

— Am zis ceva jignitor ?

— Da. Să vorbești de un **tovarăș** numindu-l **domn** este jignitor.

— Dar domnul Berman nu mai este membru de partid.

— Nu mai este membru, dar este un **tovarăș**. Înainte de război, chiar cînd un om nu era membru de partid, îndată ce plătea cotizația la sindicatul muncitoresc internațional devenea un alt om și era numit **tovarăș**. Dacă-l treceai de la **tovarăș** la **domn** însemna că-l învinuiești pentru ceva.

— Dar, doamnă, eu...

— Iarăși ?!

Deci cu asemenea oameni a avut de vorbit Teresa Toranska. N-a obligat-o nimeni, a făcut-o de bunăvoie și a stors de la ei, stors e un fel de-a spune, pentru că bătrînii, chiar ticăloși, sînt înclinați către confesiune, lucruri dintre cele mai interesante. La data interviului, doamna... pardon, tovarășa Minc avea 84 de ani. Dacă între timp Cel pe care-l neagă n-a catadicsit s-o cheme la el, Julia Minc este încă o fosilă vie a stalinismului.

La 90 de ani Hokusai a pretins că abia începe să-și dea seama de ceea ce înseamnă desenul. Jakub Berman a murit la 83 de ani, dar poate că nu de asta n-a reușit să înțeleagă ceea ce înseamnă stalinismul. Mai mult de jumătate din cartea Teresei Toranska este consacrată acestui personaj scăpat din cine știe ce iad imaginar, haluci-

nantul șef al securității. A fost dat afară din comitetul central în 1956 și din partid în 1957 pentru „devieri” și „greșeli” de către noii lideri, care au aruncat peste bord echipajul pentru a salva barca. Și barca a plutit fără Berman pînă în 1980 și nici după ce a început să ia apă nu s-a scufundat pînă în ziua de azi.

Practic, Berman n-a avut „decît” 31 de ani activi în partid, dar a făcut cite pentru un secol. Și-a încetat cariera și a devenit redactor la o editură. Volumul dă și o poză. Poza unui bătrîn apatic. A crăpat în '84.

Să-l ascultăm puțin pe Jakub Berman :

„Pentru mine, Stalin era întruchiparea victoriei. Avea pe umeri întreaga răspundere a luptei contra lui Hitler și reprezenta speranța polonezilor. Pentru mine era cel al cărui nume se găsea pe buzele tuturor celor care plecau să lupte, să-și verse singele. Existau neînțelegeri, dar dincolo de incapacitatea de a le rezolva, lucrul cel mai important era că Stalin era învingătorul. În situația foarte grea în care se afla Uniunea Sovietică, era nevoie de cineva care să aibă forța de a-l zdrobi pe Hitler. Stalin a fost artizanul acestei victorii. Istoria va judeca. Era un mare tactician. Este incontestabil că era stăpîn pe sine, avea scilipiri de geniu...”

Văzut de cineva care-i accepta premisele, Stalin era așadar un „geniu”. Berman nu s-a îndoit de asta. Și ceilalți lideri intervievați sînt la fel de fermi în a susține principiile care i-au condus în cariera politică, spre dezas-trul Poloniei. Berman nu discută despre faptul că Hitler și Stalin au împărțit Polonia și s-au încăierat mai tîrziu. Această chestiune nu-i tulbură nici pe ceilalți. Toți au acționat cu multă pricepere în felul lor, dovedindu-se competenți în materie de conducere comunistă așa cum Himmler, să zicem, era un perfect organizator în ordinea fascistă a lucrurilor. Încă o dată, asemănarea între răspunsurile celor cu care a conversat Teresa Toranska și cele ale comandantilor din preajma lui Hitler este izbutoare.

Iată o scenă de un grotesc nemărginit pe care Berman o povestește ri-

zînd. În 1948, după o masă bine stropită, Stalin pune plăci cu muzică georgiană, învîrte manivela patefonului și Berman dansează cu Molotov iar „tă-tucul” se amuză teribil. Evident, Molotov conduce dansul iar Berman „își mișcă doar picioarele în ritm”.

În același „ritm” își mișcă membrele și Staszewski, fost șef al uniunii tineretului comunist și al agenției de știri poloneze, exclus din partid „abia” în 1968. Acum este simpatizant al „Solidarității”. Păi nu ? Staszewski e lucid. Definește comunismul ca o formă de dictatură a unei minorități asupra majorității și un mod de a impune o doctrină drept singura valabilă și obligatorie. După el, comunismul e modelul intoleranței. Totuși „gînditorul” polonez e de părere că Stalin a dezvoltat teoria comunistă, că a scris lucrări „excelente” ceea ce a făcut sistemul său „atît de durabil”. Ideologul stalinist vede lucrurile „dialectic” : comunismul a avut și momente mai bune și crize, așa e pe lumea asta... Dimensiunea morală a afacerii îi scapă cu desăvîrsire... Admite că e vorba de o dictatură, dar nu prea știe ce-i rău într-o dictatură. Dar e un profesionist ! Cînd este interog, recent (1980), de miliție, ghicește gîndurile anchetatorului și-i spune asta direct. În Polonia, acest tartor al stalinismului a devenit incomed pentru noul regim (cel din anii '70) și ca atare a fost trecut automat, de împerejurări, în rîndul disidenților. În toate cafeenele Varșoviei se repetă vorbele de duh pe care, după ce le adresa anchetatorilor, bătrînul ticălos avea grijă să le răspîndească în vederea circulației orale.

Toți interlocutorii Teresei Toranska sînt pe același calapod. În afară de informațiile foarte interesante din domeniul istoriei comunismului, cartea sa face un portret-robot al „moralei” comuniste. Este un lucru remarcabil pentru autor, terifiant pentru cititor.

Spre deosebire de nazism care și-a avut, de bine de rău, un Nurenberg, pentru acești oameni și pentru alții, foarte numeroși, care s-au hrănit din ideile lor, singura noastră speranță rămîne Judecata de Apoi.

Horia Gârbea

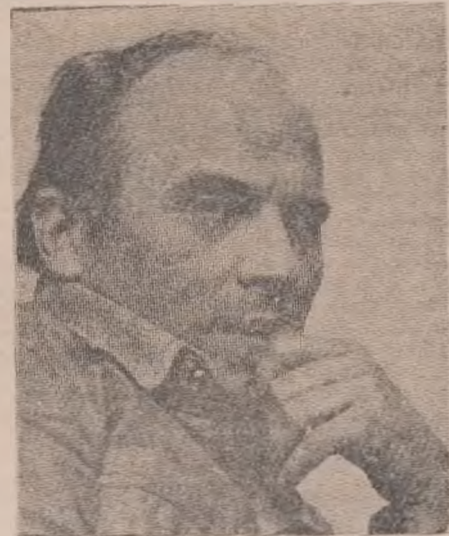
RYSZARD KAPUSCINSKI

TRONUL (2)

Y. M. :

Împăratul își începea ziua prin ascultarea denunțurilor. Noaptea e timpul cel mai propice pentru complotare, iar Haile Sellasie știa că tot ce se petrece noaptea este mai important decît ceea ce se întîmplă în cursul zilei. Ziua îi avea pe toți sub ochii săi, ceea ce noaptea era imposibil. Din această cauză dădea o mare importanță denunțurilor primite dimineața. Aș vrea să precizez un lucru : înălțimea sa nu avea obiceiul de a citi. Pentru el nu exista cuvînt scris și tipărit, totul trebuia să i se prezinte verbal. Stăpînul nostru nu era școlit, singurul lui învățător — și acesta numai în copilărie — a fost iezuitul francez monseniorul Jerome, viitorul episcop de Harare și prietenul poetului Arthur Rimbaud. Preotul acesta n-a reușit să însuflească împăratului obiceiul de a citi, lucru care a devenit cu atît mai dificil cu cit Haile Sellasie, încît din copilărie, a ocupat posturi de răspundere și nu a avut timp pentru lecturi sistematice. Dar mi se pare că nu era vorba numai de lipsă de timp și de obișnuință. Obiceiul prezentării verbale avea calitatea că, la nevoie, împăratul, putea declara că demnitarul X sau Y i-a relatat cu totul altceva decît ceea ce îi spusese în realitate, iar aceștia n-aveau cum să se apere, căci n-aveau nici o dovadă scrisă. Așadar, împăratul recenta de la subalternii săi nu ceea ce i se spunea, ci ceea ce, după părerea lui, ar fi trebuit să i se spună. Înălțimea sa avea o concepție proprie la care adapta toate semnălele ce-i veneau din afară. La fel era și cu scrisul, căci monarhul nostru nu numai că nu se folosea de capacitatea de a citi, dar nici nu scria și nu semna nimic cu propria mîină. Cu toate că a guvernat o jumătate de veac, nici cei mai apropiați de el nu știau cum arăta semnătura lui. În orele de guvernare, pe lângă împărat se afla întotdeauna prezent ministrul penei, care nota toate ordinele și indicațiile sale. Subliniez că în timpul audiențelor de lucru înălțimea sa vorbea foarte încet, dînd numai din buze. Ministrul penei, aflîndu-se la o distanță de jumătate de pas de tron, era

obligat să-și apropie urechea de buzele împăratului, pentru a auzi și nota hotărîrea acestuia. În plus, vorbele stăpînului erau de obicei neclare și ambigue, mai ales atunci cînd nu dorea să exprime o poziție certă, iar situația cerea să-și spună nădărea. Abilitatea monarhului era de invidiat. Întrebat de un demnitar în legătura cu hotărîrea imperială, nu răspundea direct, dar rostea cuvintele atît de încet că ajungeau doar la urechea ministrului penei, aflată cel mai aproape, ca un microfon. El nota biibiala scurtă și cețoasă a stăpînului. Restul era numai o chestiune de interpretare, adică o problemă a ministrului, care dădea hotărîri o formă scrisă și o transmitea în jos. Cel care conducea ministrul penei era individul cel mai de încredere și apropiat al împăratului, deținînd o mare putere. Din cabala secretă a vorbelor monarhului el putea alcătui o decizie arbitrară. Dacă hotărîrea împăratului îi uluia pe toți prin justetea și înțelepciunea ei, aceasta era o dovadă în plus a infailibilității alesului lui Dumnezeu. În schimb, dacă de pe undeva, de prin aer, de pe la colțuri, ajungeau la monarh șoapte de nemulțumire, înălțimea sa putea să arunce totul în spatele prostiei ministrului. Cel din urmă era personalitatea cea mai detestată de la curte ; lumea, fiind convinsă de înțelepciunea și bunătatea stăpînului, îl învinuia pe ministrul de hotărîrile proaste și negîndite ce erau adoptate cu nemiluita. E drept că printre slujbași se puneau în șoaptă problema de ce Haile Sellasie nu-l schimbă pe ministrul, dar la palat întrebările puteau fi puse numai de sus în jos, niciodată invers. De aceea, cînd întrebarea s-a pus pentru prima dată din direcția opusă celei de pînă atunci, acesta a fost semnalul că a izbucnit revoluția. Dar anticipez chestiuni de viitor. Trebuie să revin la zorii zilei, cînd pe scările palatului apare împăratul și iese la plimbarea de dimineață. Intră în parc. Acesta este momentul în care se apropie de el șeful de informații al palatului — SOLOMON KEDIR — și îi comunică denunțurile sale. Împăratul merge pe alce, iar la un pas în urmă Kedir toarnă și toarnă. Cine cu cine s-a înfîlțit, unde a fost, despre ce au vorbit, împotriva cui se pactizează. Poate fi considerată această drept un atenat ? Kedir informează și despre activitatea departamentului de cifru militar. Departamentul acesta, care intră în subordinea lui Kedir, urmărește convorbirile cifrate care au loc între divizii — meritînd să se știe dacă nu se naște cumva acolo vreă idee subversivă. Înălțimea sa nu-l întrebă nimic, nu comentează nimic, merge și ascultă. Uneori monarhul se oprește în fața custii cu lei



pentru a le arunca halci din carne de vițel pregătite de slugi. Se uită la ferocitatea leilor și zîmbește. După aceea se apropie de leopardii prinși în lanțuri și le dă coaste de viță. Aici stăpînul trebuie să fie atent, să nu se apropie prea mult de sălbăticiunile pe care nu poți conta. Pleacă mai departe, iar după el Kedir cu turnările lui. La un anumit moment, stăpînul dă din cap, semn pentru Kedir că poate pleca. Acesta se înclină și dispăre pe alce, fără să-i întoarcă spatele monarhului. Chiar în momentul respectiv, iese de sub copaci ministrul industriei și comerțului care asteaptă — MAKONEN HABTE-WALD. Se apropie de împăratul care se plimbă mai departe și, mergînd la un pas în urma lui, îi transmite informațiile sale. Habte-Wald are delateri proprii pe care îi plătește din banii lui, avînd pasiunea intrigărilor de care e ros, dar și pentru a-i face plăcere înălțimii sale. Acum, pe baza rapoartelor de care dispune, povestește împăratului ce s-a întîmplat în cursul nopții. Stăpînul nostru din nou nu pune întrebări, nu comentează nimic, merge doar și ascultă cu minile duse la spate. Uneori se apropie de un grup de flămîngi, dar păsările spertoase își iau zborul imediat și împăratul zîmbește uitîndu-se la aceste ființe care refuză să-l asculte. Mergînd mai departe, face un semn cu capul, iar Habte-Wald tace și se retrage ca și predecesorul său, disoarănd pe o alce. Acum, ca din pămînt, apare figura cocirjată a slugii devotate — ASHY WALDE-MIKABEL. Demnitarul acesta are în subordine poziția politică guvernamentală, care rivalizează cu spionajul de la palat, condus de Solomon Kedir, desfășurînd o puternică luptă de concurență cu rețelele particulare de denunțări de felul celei de care dispune Makonen Habte-Wald, Meseria practică de oameni aceștia era grea și periculoasă. Trăiau cu frica în sin că nu denunțau ceva la timp și cad în dizgrație sau că unul din concurenții denunță mai bine și atunci împăratul își spune : de ce Solomon mi-a transmis chestii atît de interesante astăzi,

iar Makonen mi-a spus numai baliverne ? N-a spus, căci n-a știut, sau a tăcut fiindcă e amestecat în vreun atentat ? Se știe doar că înălțimea sa a simțit pe propria piele trădarea din partea celor mai apropiați și mai demni de încredere. Tocmai de aceea împăratul pedepsea și pentru tăcere. Pe de altă parte, avalanșa cuvintelor neplăcute plictisea și zgîria urechea imperială, de aceea sporovăiala nervoasă nu era nici ea o ieseire bună. Chipurile acestor oameni spuneau ce viață plină de pericole duceau. Nedormiți, obosiți, trăiau într-o continuă încordare, ca pe jar, în goană după victime, într-o atmosferă de ură și frică ce îi inconjura de pretutindeni. Singurul lor scut era împăratul, dar acesta îi putea termina cu un gest al mîinii. Și așa, milostivul nostru stăpîn nu le făcea viața ușoară.

După cum spuneam, în timpul plimbării de dimineață, Haile Sellasie, ascultînd denunțurile despre atentatele ce aveau loc în împărăția sa, niciodată nu pune întrebări și nu comenta informațiile primite. Vă spun acum că știa el ce face. Stăpînul dorea să primească un denunț în stare pură, ceea ce însemna un denunț adevărat. Dacă ar fi adresat întrebări sau și-ar fi dat cu părerea, raportorul ar fi început, din supuseție, să schimbe faptele, ca să corespundă imaginației împăratului, și atunci tot denunțul ar fi căpătat o asemenea amploare și subiectivism că monarhul n-ar fi putut afla ce se întîmpla cu adevărat în țară și la palat. Terminîndu-și plimbarea, monarhul ascultă despre ceea ce au aflat oamenii lui Asha în timpul nopții. Între timp îi hrănește pe cîini și pe pantera neagră, apoi admiră roșul de furnici primit în dar de la președintele Ugandei. Dă din cap și Asha pleacă, îndepărtîndu-se cocirjat, nesigur dacă a spus mai mult sau mai puțin decît au denunțat azi dușmanii săi cei mai inversunați — Solomon, dușmanul lui Makonen și Asha, și Makonen, dușmanul lui Asha și Solomon.

Ultima parte a plimbării, Haile Sellasie o face singur. În parc se face lumină, ceața se împrăstie, iar în iarbă se scaldă razele soarelui. Împăratul reflectează. E timpul de a concepe tactica și strategia, de a rezolva unele epurări și de a pregăti următoarele mișcări pe tabla de șah a puterii. Aprofundează conținutul rapoartelor transmise de denunțatori. Puține lucruri importante. Descori ei se toarnă unui pe alții. Stăpînul nostru bagă totul în cap. Creierul lui e un computer care immagazinează orice amănunt. Și cel mai insignifiant fapt e reținut. La palat nu era nici un birou de cadre, de dosare sau anchete. Împăratul avea totul în cap, cel mai secret fișier al oamenilor din elită. Îl văd acum cum vine, se oprește, ridică fața în sus, de parcă s-ar ruga. O, doamnă ! Apără-mă de cei care, trîndu-se în genunchi, își ascund cutitul pe care vor să mi-l înfigă în spate ! Dar cum să te apere Dumnezeu ? Toți oamenii care îl inconjoară pe împărat sînt din ăștia : în genunchi și cu cutit. Pe culmi niciodată nu e cald. Bat vînturi reci ca gheața, ficcare stă ghebosat și atent ca vecinul să nu-l împingă în prăpastie.

În românește de Nicolae Măreș

● Poet de limbă franceză născut în 1941 la Anvers, trăind actualmente la Paris. Autor a numeroase volume de versuri, dintre care amintim: **Silenciaire**, 1971; **Moments d'êtres**, 1972; **Protocole d'une rencontre**, 1975; **Paysage avec homme nu dans la neige**, 1982; **Noes noires**, 1987; **Cantus obscurior**, 1989. Am ales grupaje de poeme din două volume diferite, apărute la o distanță de un deceniu. Primul grupaj face parte din **Maitres et maîtres de tén**, 1979 (Maeștri și case de mașini), volum care în ansamblul creației poetului reprezintă o etapă majoră și a cunoscut un considerabil succes, fiind tradus în mai multe limbi și pus în scenă într-un spectacol sincretic. Cartea e con-

cepută ca o ceremonie străbătând cele patru spații imprumutate din arhitectura japoneză tradițională: „porticul — prag al transgresiunii — deschiderea unei cărți sau întilnirea cu o persoană; aleea, penetrare ce poate fi înțeleasă la mai multe niveluri; anticamera, care-i locul unde visezi la ce se va petrece în cameră; și camera, unde va avea loc întilnirea cu absolutul, oricare-ar fi numele pe care fiecare dintre noi i-l dăm”. (Vincent Engel). Discretă și precisă ca un mic manual de fericiere paradoxală (astfel, maestrul ceremoniei va fi întotdeauna cel ce trebuie să moară), această carte are naturalitatea unui lung traseu de ecluze, alcătuit din porți imprezibile și suprafețe

reflectante, din izvoare și mări închipuite, amintite, sau doar ascunse în umbra unui val intimplător.

La rindul lui, **Cantus obscurior**, 1989 (din care extragem cel de al doilea fragment) e un alt gen de construcție dedalică, zenitală, în care viața lumii și-a individulul se văd supuse unor probe inițiale pentru a extrage — așa cum metalul prețios din gangă — iubirea, singurul element ce iluminează stratificarea opacă a timpului.

Maestru al formelor și spațiilor, al fluxurilor de suprafață și, deopotrivă al coagulărilor subterane, Werner Lambersy e un poet la care simplitatea înregistrărilor perceptuale merge mină-n mină cu subtilitatea rezonanțelor afectiv-morale, edificiul fiecărei cărți propuse de el fiind concomitent real și imaginar, adinc infipt în pământ și evanescent ca umbra unei comete.

hyde-park

La coadă pentru un suris

Toți sîntem stresați. Mai ieri, cerindu-i o listă, chelnerul mi-a adus lista informatorilor localului, așa că am plecat nemincat, de teamă să nu dau de un „Tudor Vasiliu la la russe”.

Cele mai bulversate sînt reprezentanțele sexului slab, pe care revoluția, cutremurul și avalanșa de obsenități din presă le-au transformat în niște scinduri de călcat cu palma.

În timp ce noi, reprezentanții sexului adeseori tare, am devenit mult mai disponibili. Alergăm toată ziua cu limba scoasă după bani — de parcă limba ar fi o hîrtie de prins muste de-o sută — nu pentru a ne îmbogăți, ci pentru a-i cumpăra iubitei un costum de baie pe care să-l probeze în fața noastră sau pentru a pendula cu taxiul între restaurant și vreun hotel de mina a doua, insoțiți.

Ca și cum aceste nevoi, să le zicem financiare, n-ar fi de ajuns ca să ne rentabilizăm, provizorii care ne manipulează ne-au oferit un nou stimulent pentru scris: grațioasa casierită de la publicațiile Uniunii. Cred că această idee economică îi aparține lui Dinescu. Trebuie să știi, cititorule, că, înainte de a deveni brusc un patriarh, a fost și el un puști ca mine și ca tine.

Așa că toți am început să scriem, nu pentru a ne vedea numele tipărit, ci pentru a ne așeza la coadă la zimbet. Amețită, cu degete muiate în miere, fata asta care abia acum învață să numere e, pentru orice bărbat, un spectacol de s-ar putea nesfirșit. Am văzut oameni serioși suspinînd și semnînd pe tăblia mesei. Un bun prieten, corioat și sculptor, a început să colaboreze la „Contra-Punct” doar pentru a juca și el în micul show de pe ecranul ghișeului improvizat. Pînă și pe secretarul secției de proză, cu figura lui de tocilar căruia părinții îi dau voie să facă yoga, l-am văzut luminîndu-se.

Nu știu alții cum sînt, dar eu, cînd îmi scriu rubrica, mă gîndesc nu la glorie, nici la bani, ci la casierita cu pricina. Ultima dată, hotărît să rup vraja, mi-am trimis soția să-mi ridice banii. S-a întors încîntată: „Ai remarcat-o pe fata de la casierie? Cit de drăguț își ronțăie sandvișul! Sărăcuța — ce-ar fi s-o invităm într-o zi la masă?”

Tudor Vasiliu

Cantus obscurior

Vertiginoasele ființe brăzdate de-azur și cicatrici, arzînd de-o zgură originară, jumătății zenitale, acestei naturi comuniantă și canibale, sumbrei devorări de sineși care-o definește, îl e dedicat hexametru dactilic pură vilvâtaie prelungind înfinit libațiile nopții

Să se ridice, de-i beată ca mine, ea ce-ndrăgește cititul cu voce tare la căpătîiul morților, oprindu-le-n gît nodul denennmit ce și pornise cu-o incredibilă forță de erupție

La acest apel, ea care-l precedată de cruzimi și plăceri necrezute, să se ridice ca să cunoască geniul, isterica matrice căreia-i slujiră tenebrele, poemul, risul blind căruia-i răspunde dureros rumoarea buzelor

Chiar dacă pe dată, sub pensele operatorii ale cuvîntului, prin anume amputări și fără vreo anestezie, începu truda pe mine insumi, somind în ajutor, o iubirea mea, întreaga-ți pasiune fără milă intermediară

a serie nu-l suficient, trebuie un cîntec în cuvinte, da, prietene cititor, ascultă această carte livrată din intimplare, ca un ostatec ce ignoră că sentințele-l privește, ascult-o și adună, exorbitantă răscurpărare, rumegușul de unghii al științei tale, suvițele de păr, fărimele de piele ale iubirii și sufletul batistă în care-ți suflă nasul într-o doară

Voi interveni pentru tine, căci pentru mine-am și vorbit fermecătorului, propu-

nindu-i ca schimb, lucruri scumpe mie: citeva boabe de-orez ce-mi slujiră să cîntăresc cuvîntul și ciinele ce mă nrmează fără să știu de ce

Acum lasă-mă singur și retrage-te în tine însuși, eu vreau să știu ce am uitat să fac, ce n-am făcut, sau ce-am greșit ca să-mi fie atît de ostilă cea care mă stringea ca o vulvă, extrăgînd din mine laptele ce-l smintineau zeii

Camera

maestre și apa ?

ce ne-nvață pierzîndu-se-n bulboane

totul să fie oare doar dans

femeie te iubese

cunosc da
tipătul
piriitului
lin
al ceramicii-ncinse

suflet îndrăgostit
o prins parcă
afară

și între noi doar
ceaiul
botul și apa

unde ne inmuem buzele
de parcă-ar fi un templu
în care nu pătrunzi
decît lăsîndu-l pe celălalt
să pătrundă

maestru
pentru că trebuie să mori

tot așa ceaiul
ignoră cu desăvîrșire
ceaiul

și unghiile lui
acopereau lucrurile toate
șițe dintr-un acoperiș

mina
ca o casă
nu cuprindea nimic

maestre și încă

de ce-ai pecețlui
un plic fără adresă
ce nu cuprinde nimic

cel ce deschide știe de mult timp

umbra acestei crengi
lingă perete
de parcă inima
ar încerca să se așeze

maestre
ar trebui
să te numesc așa

nu știam să dăruiesc
nici măcar să aparțin

și iată acum ridem
cînd avem chef
să folosim cuvinte

(din Maeștri și case de ceai)
Prezentare și traducere
de Constantin Abăluță



Urmare din pag. a 16-a

Dialog

Nocturn cu un om josnic

sub guvernările anterioare. O execuție prilejua o desfășurare de ceremonii: asista judecătorul, procurorul, avocatul apărării; în unele cazuri, ziaristi și curioși, toți în haine negre; uneori se bătea chiar toba, ca să dea mai multă solemnitate actului final. Atunci merita osteneala condamnatului pentru a rosti un discurs injurios, care-l indigna pe procuror și îl făcea să-și muște buzele. Acum însă, totul e diferit. Mor între patru ochi, singuri cu mine. Nici măcar un preot nu asistă la execuție; nu li se face pomana unei judecăți. Cum mă disprețuiesc, acum nu mai vorbesc, și în acest caz moartea este o eroare, fiindcă socoteala nu este justă și osînditul pierde. Așa că mor ca vitele, indiferenți, și nici asta nu are vreun merit. Citeodată statul are nevoie și de un proces, și cînd apar procurorul și apărătorul, osînditul a și devenit un om învins, care se lasă să i se facă orice. Este o moarte tristă. Vremurile s-au schimbat, domnule.

Omul: Vremurile s-au schimbat! Pînă și călăul își dă seama!

Celălalt: Nu-mi explic ce se petrece cu adevărat în lume.

Omul: Călăul colindă în voie, prietene! Și eu aș fi dorit să mor ca un erou. Iar acum sînt singur cu tine.

Celălalt: Singur cu mine, în tăcerea acestei nopți.

Omul: Nici mie nu-mi rămîne altă soluție decît să mor ca o vită.

Celălalt: Există și altă moarte, domnule.

Omul: Explică-mi cum se poate muri, în epoca noastră, într-un mod diferit de animale.

Celălalt: Murînd cu umilință, domnule.

Omul: Înțelepciunea demnă de un călău! În epoca aceasta nu trebuie să fii umil, mizerabil! Astăzi, această virtute este imorală. Pînă la ultimul suspin, trebuie să protestezi contra crimelor comise împotriva umanității.

Celălalt: Asta este misiunea celor vii; dar a celor care urmează să moară, este alta.

Omul: Misiunea celor care urmează să moară e aceeași. Eu trebuie să mor în noaptea aceasta, în această încăpăre, înconjurat de cărțile mele, rodul spiritului meu, ucis de miinile unui om josnic, înainte de ivirea zorilor. Trebuie să mor fără acuzație nici judecată, fără apărare, nici sen-

tință, și chiar fără un slujitor al bisericii lipsit de tot ce se acordă inculpaților. Trebuie să mor în taină, cum spune ordinul, fără să știe nici măcar persoanele care dorm în această cameră. Și pretinzi că trebuie să fii umil! Necugetatule, infamia acestei epoci, care prefăce pe asasinii în oameni de stat și pe călăii în judecători, îi obligă pe cei dreپți să moară ca niște criminali! Tu ai spus că criminalii luptă. Bine ai spus, călăule! Voi lupta cu tine!

Celălalt: Nu are rost să lupti cu mine.

Omul: Însăși zădărnicia luptei cu călăul caracterizează barbaria epocii noastre.

Celălalt: De ce vă îndreptați spre ferestra?

Omul: Moartea mea nu trebuie să se scufunde în bezna nopții, ca o piatră, în tăcere, fără un strigăt. Lupta mea va trebui să fie auzită. Vreau să strig pe fereastră, în inima acestui oraș încătușat. Ascultați, cetățeni, aici un om luptă cu călăul său!

Aici un om este sacrificat ca o vită! Cetățeni, ieșiți din paturile voastre! Veniți să priviți în ce stat trăim astăzi! (tăcere deplină).

Nu mă împiedici să strig?

Celălalt: Nu.

Omul: O să strig pînă la capăt.

Celălalt: Cum doriți.

Omul (ezitînd): Nu vrei să lupti cu mine?

Celălalt: Lupta va începe cînd brațele mele te vor încercui.

Omul: Acum văd! Pisica se joacă cu șoarecele. Ajutor! (tăcere).

Celălalt: Strada rămîne tăcută.

Omul: Ca și cum nici n-aș fi strigat.

Celălalt: Nu vine nimeni.

Omul: Nimeni.

Celălalt: Nici măcar în această casă nu se aude nimic.

Omul: Nici un pas (tăcere).

Celălalt: Puteți striga din nou dacă doriți.

Omul: Este inutil.

Celălalt: În fiecare noapte cineva strigă, ca dumneavoastră, în străzile acestui oraș, și nimeni nu-i vine în ajutor.

Omul: În țara noastră se moare în singurătate.

Teama este prea mare.

moda, altfel

...Și au fost primele timpuri feudale

Să le înghesuim între anii 888 și 1090, ca să le recunoască toți. Personajul cel mai important este marele senior, stăpin al pămîntului și războinic de temut: Cavalerul, cu echipamentul războinic complet, metalizat și metalic pînă în virful nasului, piesa care-l proteja pe acesta din urmă numindu-se chiar **nasal**. Cartea de vizită a Cavalerului? O lance ornată de un **gonfalon** — steag (francicul **gundfano**) care-i anunța heraldica și un scut „olong” care-l putea acoperi de la picioare la gît, sînd țeapăn sau mîndru, după posibilități, călare. Cei ce mergeau pe jos n-aveau dreptul la armură și purtau, între cele două tunici, materiale groase care le tapetau coastele, **gambais** iar o căciulă de blană era tocmai bună în locul coifului cavaleresc.

În ciuda mizeriei care poate domina timpurile, întotdeauna au existat oameni foarte bogați care să-și extindă puterea asupra folosirii obiectelor prețioase. Așadar, Seniorul — Cavaler, la Curte, cu barbă (foarte la modă!) sau fără, se împodobește cu o tunică de „desubt”-chainse, din pinză albă și una „de deasupra”-blaud, din lînă sau mătase. Încep să apară buzunarele, ca decorație și ca utilitate. Tunicile erau

scurte căci cavalerii erau fuduli și țineau să-și arate pantalonășii bufanți, chiar dacă depășiseră vîrsta băieților în „spielhosen”. Și chiar dacă din pantolonășii ieșeau picioare subțiri — „asta parcă merge-n mîini” sau grăsulii — „asta merge în butoaie”, strimbe — „asta a crescut călare pe cal”, femeile încercau să atragă atenția, să înfrumusețeze **Curtea Cavalerului** cu un **bliaud** ce cădea pînă la pămînt, strîns pe piept și pe pîntece, apoi eliberîndu-se în pliuri și cute. Mîncele lungi, foarte largi la încheietura mîinii, lăsau să se vadă plîseurile mărunte ale cămășii, manșetele de aur, brățările cu zornăit tanderu. O bucată de țesătură fină, moale, învelea capul și gîtul frumoaselor feudale, unduind ademenitor de-a lungul brațului stîng.

Dar dacă la femei te puteai uita la „fețele religioase” ba! De la simplitatea inițială s-a ajuns la ornamente grele, pretențioase, brocarte bogate, strălucitoare, gulere albe, scrobite, mitre cu pietre scumpe. Toți preoții purtau sandale și mînuși, mitra și crucea erau obligatorii. Costumele liturgice ap lau la mătase, în special la țesătura **cedal**, la culori vii-roșu, purpuriu, verde, bleu, la franjuri, perle, galbene, dantele, etole și pelerine scurte care să lase liberă mișcarea brațelor.

În secolele 12 și 13, ordnele religioase s-au înmulțit, costumele s-au diferențiat, nuanțele preferate rămînînd albul și negrul.

Sub semnul crucii sau al sabiei, nevoia de podoabe n-a dormit niciodată.

Corina Cristea

FRIEDRICH DÜRRENMATT

DIALOG NOCTURN CU UN OM JOSNIC

O lecție pentru contemporaneitate

— fragment dintr-o piesă într-un act —

(Miezul nopții, într-o casă
din centrul marelui oraș)

Celălalt: Vă puteți considera norocos fiindcă totul se petrece discret, în această noapte.

Omul: Mă socotesc extraordinar de privilegiat.

Celălalt: Sinteți scriitor.

Omul: Și ce-î cu asta?

Celălalt: Trebuie să fii partizan al libertății.

Omul: Ei, da...

Celălalt: Toți cei pe care trebuie să-l ucid acum sint și ei.

Omul: Ce înțelege un călău despre libertate?

Celălalt: Nimic, domnule. V-ați stins tigara?

Omul: Sint cam nervos.

Celălalt: Vreți să muriți acum?

Omul: Încă o țigară, dacă-mi îngădui.

Celălalt: Fumați. Majoritatea fumează o țigară și încă una. Acum sint americane și englezești. Înainte, rusești și franțuzești (îi oferă un foc).

Omul: Lesne de înțeles. Două țigări înainte de a muri și o conversație cu tine — n-as vrea să pierd astea.

Celălalt: Cu toate că mă disprețuieți?

Omul: Se obișnuiește omul și cu ce e vrednic de dispreț. Dar apoi va sosi clipa de a muri.

Celălalt: Tuturora le e puțin frică.

Omul: Da, outin.

Celălalt: Și nimănu-l nu-i place să părăsească viața.

Omul: Cînd nu mai există dreptate, e ușor să renunți la viață. Dar ce poți pricepe tu și ce e dreptatea.

Celălalt: Da, nici asta nu pricep, domnule.

Omul: Te asigur că niciodată nu am presupus contrariul.

Celălalt: Îmi închipui că dreptatea e treaba celor aflați aici, afară. Tare încurcată. Niciodată nu e aceeași. De cincizeci de ani trăiesc într-o fortăreață. Doar în ultima vreme mă trimit afară, și atunci doar noaptea. Din cînd în cînd citesc un ziar, ascult radioul. Atunci sint informat despre rapiditatea cu care se desfășoară evenimentele, despre prăbușirea și înălțarea celor puternici și glorioși, des-

pre pasul tunător al suitelor lor, dispariția tăcută a celor slabi; dar pentru mine, totul se scurge la fel. Mereu aceleași ziduri cenușii, același iz de umezeală, același colț mușcălit, sub tavan, care are cam forma Europei din atlas; același traseu pînă în curte, prin largile și întunecatele coridoare, în lumina lividă a zorilor; mereu aceleași siluete palide, cu un pantalon și o cămașă, minate spre mine, mereu aceeași tremurare cînd mă văd, lovind fără deosebire vinovați și nevinovați. Să lovesc, să lovesc ca un ciocan, ca o secure care nu e întrebată nimic.

Omul: Pentru asta ești călău.

Celălalt: Pentru asta sint călău.

Omul: Ce poate avea importanță pentru un călău?

Celălalt: Felul de a muri al osinditului, domnule.

Omul: Vrei să spui, felul de a crăpa.

Celălalt: Sint martorul unor deosebiri uriașe.

Omul: Explică-mi aceste deosebiri.

Celălalt: Vreți, cumva, să cunoașteți arta de a muri.

Omul: Se pare că este singura artă pe care o putem învăța astăzi.

Celălalt: Nu știu dacă această artă se poate învăța, nici cum. Văd doar că unii o stăpînesc, iar mulți, nu; vin la mine mulți care o ignoră, dar și citiva mari maștri. Uitați-vă, domnule: poate că mi-ar fi mai ușor să înțeleg aceste lucruri, dacă aș cunoaște mai bine oamenii, felul cum se comportă ei în viață, ce fac în realitate, pînă cînd vin la mine; ce înseamnă să ai nevastă, copii, să faci afaceri, să ai onoare, să sofezi, să joci și să bei, să arzi cu plugul, să te ocupi de politică, să te sacrifici pentru niște idei sau pentru o patrie; să lupti pentru putere și toate celelalte. Pot fi indivizi buni sau răi, vulgari sau distinși, după împrejurările trăite, după origine, religie sau banii de care dispun, ori după tăria omului. Așa se face că nu cunosc întregul adevăr despre om ci doar adevărul meu.

Omul: Ia să vedem, înfățișează-mi adevărul tău de călău.



Celălalt: La început, totul îmi părea foarte simplu, eram doar ceva mai mult decît un animal nesimțitor, o forță brută, destinată funcției de călău. Atunci m-am gîndit: Ce poți pierde mai mult decît viața, devreme ce altceva nu ai? Iar cel care pierde această viață este un biet nenorocit. De asta m-am făcut călău, acum cincizeci de ani, ca să redobîndesc viața pe care, fiindcă trăisem ca o bestie, mi-o pierdusem în fața tribunalului. În schimbul gratierii, mi s-a cerut să mă transform în călău profesionist. Trebuia să-mi merit viața. M-am făcut călău așa cum oricare dintre voi, cei care vă aflați în libertate, vă faceți brutari sau generali: pentru a trăi. Și viața mea a devenitucidere, spinzurare. Oare nu era o intenție laudabilă?

Omul: Fără îndoială.

Celălalt: Nimic nu-mi părea mai firesc decît ca un ins ce urma să moară să se apere; să pornească o luptă aprigă cu mine, pînă ajung să-i pun capul pe butuc. Așa au murit tinereii sălbatici care uciseseră într-o pornire de minie, ori ca să fure banii necesari cumpărării unei rochii roșii pentru micuța lor prietenă. Îi înțelegeam și le înțelegeam pasiunile, și o iubeam, fiindcă eram unul dintre ei. Acțiunile lor erau criminale, dar felul în care îi ucideam era drept. Sototeala era clară. Cădeau răpusi de o moarte salutară.

Omul: Te înțeleg.

Celălalt: Apoi au venit alții, care au murit altfel — deși uneori mă gîndesc că, la urma urmei, moartea era tot aceeași. Aceștia mă tratau cu dispreț și mureau trufași, domnule, nu înainte de a fi rostit admirabile discursuri despre libertate și dreptate, după ce stigmatizau guvernul și atacau pe bogați sau pe tirani într-un mod care îți stîrnea fiori. Îmi închipui că mureau așa deoarece credeau că au dreptate — poate o și aveau — și voiau să dovedească nepăsarea lor față de moarte. Și aici sototeala e clară și justă, iar eu, infuriat, le deam lovitura mortală. Cred că și ei, și eu, slujeam justiția. Moartea lor era maiestuoasă.

Omul: Cădeau vitejește! De-ar mai putea muri mulți așa, și azi!

Celălalt: Da, domnule, tocmai asta e uimitor. Astăzi nimeni nu mai moare în felul acesta.

Omul: Ce spui, mizerabile? Oricine moare astăzi de mina ta este un răzvrătit.

Celălalt: Și eu cred că mulți ar dori să moară așa.

Omul: Fiecare este liber să moară cum vrea.

Celălalt: Nu, cu această categorie de moarte, domnule. Pentru așa ceva e nevoie de public. Asta se întîmplă

In românește de
Eugen B. Marian

Continuare în pag. a 15-a

șah

Turneul internațional

feminin

de la Eforie

În perioada 22 mai — 02 iunie 1990 a avut loc la Eforie-Sud Turneul Internațional feminin de senioare, un criteriu de selecție pentru cel de-al 4-lea loc în echipa olimpică a României, celelalte 3 fiind reținute de marea maestră Dana Nutu, respectiv maestrele internaționale Gaoriela Stanciu și Cristina Foișor, clasate la egalitate pe primul loc la ultimul campionat național.

Au participat: marea maestră Margareta Mureșan, maestrele internaționale Joanna Jagodzinska (Polonia), Iudît Chiricuță, Ligia Jicman, Smaranda Lupu, maestrele F.I.D.E. A. Safranska (Letonia), Tatiana Voronova (Letonia), Mădălina Boțan (pînă foarte recent Mădălina Stroe), Ingrid Lauterbach (R.F.G.), Mălina Nicoară, Luiza Ionescu și Maria Petraki (Grecia). Dintre pretendentele la echipa olimpică au absentat Eugenia Ghindă, Gertrude Baumstark, Luminița Radu.

Clasamentul final foarte strîns (numai 4 jucătoare terminînd „pe plus“) nu a fost, cum s-ar putea crede, rezultatul unor prelungite tatonări sau a tentativeilor de menținere a unor mici avantaje de punctaj prin remize mai mult sau mai puțin planificate, ci a survenit după o dispută extrem de animată. Un exemplu al combativității în acest turneu este și faptul că ambele jucătoare din Letonia, venite pentru a obține norma de maestră

internațională, au ratat-o la jumătate de punct în ultima rundă.

Ziua liberă, care a marcat trecerea în a doua jumătate a turneului (după runda a 6-a), a marcat totodată și începutul unei răsturnări cvasi-generale în clasament, dovedind încă o dată importanța finish-ului și faptul că între dorința de a juca la victorie și preocuparea pentru rezultatul general trebuie găsită linia de plutire...

Campioana ultimelor cinci runde a fost Iudît Chiricuță, cu 4 p. din 5, după 50% în prima parte. Maestra internațională cîștigă astfel concursul în mod cu totul meritat, confirmînd și rezultatul bun obținut la ultima finală națională.

Tot 4 p. din ultimele 5 a realizat jucătoarea din Grecia, Maria Petraki... evitînd astfel să ocupe singur ultimul loc!

La polul opus se pot găsi, de asemeni, exemple elocvente. Mădălina Boțan, cu 4 din 6 la început, va termina concursul cu 5 p. Smaranda Lupu care conducea „comfortabil“ cu 5 p. din 6 (fiindu-i suficient un punctaj) de 50% în ultimele 5 runde pentru a termina învingătoare obține pînă la sfîrșit 6 p.

Clasamentul final a fost următorul:

1. Iudît Chiricuță 7 p. 2-3. Anda Safranska, Tatiana Voronova (ambele Letonia) 6½ p. 4. Smaranda Lupu 6 p. 5-7. Margareta Mureșan, Ligia Jicman, Joanna Jagodzinska (Polonia) 5½ p. 8-9. Mădălina Boțan, Ionescu Luiza 5 p. 10-12. Mădălina Nicoară, Maria Petraki (Grecia), Ingrid Lauterbach (R.F.G.) 4½ p.

Prezentăm o frumoasă realizare a învingătoarei:

Mălina Nicoară — Iudît Chiricuță
1. d4—Cf6 2. c4—e6 3. Cc3—d5 4. Ng5—Cb7 5. e3—Nb4 6. cd—ed 7. Cf3—e5 8. Nd3—Da5 9. Dc2—c4 10. Nf5—00 11. 00—Te8 12. Cd2—g6 13. Nh3—Nc3 14. bc—Ce4 15. Ce4—de 16. Nh4—Cb6 17. Nc8—Tae8 18. f3—f5 19. Ne1—Te6 20. F4—Cd5 21. Nd2—Da3 22. Tfb1—b6 23. Tb5—Td6 24. Rf2—a6 25. Tbb1—b5 26. Db2—Db2 27. Tb2—b4 28. Tc1—Tdc6 29. Re2 a5 30. Ne1—Rf7 31. Tbb1—Tb6 32. a3—b3 33. Tb2—h6 34. h4—Tg8 35. Nf2—g5 36. hg—hg 37. fg—Tg5 38. g3—Th6. 0—1

Smaranda Lupu

bridge

Cacialmaua

deși reprezintă o modalitate strategică a altor jocuri, mai ales de cărți, cacialmaua poate fi înfîlînită și în bridge, fie în cel competițional fie în partidă liberă. Înțelesul termenului nu diferă prea mult de cel pe care-l atribuim păcălelii, fără a fi însă chiar totuna. Cacialmaua e o inducere în eroare a adversarului prin procedeu salvării aparențelor, mai exact al promovării unor aparențe care ascund contrariul a ceea ce se afirmă. E practicabilă relativ ușor la nivelul licitației și ceva mai greu la nivelul jocului de levată, producînd, în cazul că reușește, deliciul privitorilor și perplexitatea celor ce cad sub efectul ei. Așa, bunăoară, la următoarea distribuție de puncte într-o donă: Nord-7, Est-12, Sud-9, Vest-12, presupunînd că licitația începe la Nord cu „pas“, urmat tot de „pas“ la Est, Sud licitează 1 FA, cu doar 6 puncte, pe care Vest, din prudență îl pasează, Nord așîderea iar Est, pentru a nu relansa licitația cu urmări rele pentru axa lui, face la fel. Și astfel Sud rămîne să joace, cu 16 puncte pe linie, 1 FA pe care, proba-

bil, nu-l va reuși în vreme ce axa Est-Vest, cu 24 de puncte pe linie, pierde ocazia de a realiza ea un contact superior. Cum se vede chiar din acest exemplu minimal factorul psihologic (prudența, teama, nesiguranța) joacă rolul de prim solist în concertul de motivații al cacialmalei. În fața unei declarații care semnifică, teoretic vorbind, altceva decît realitatea pe care se bazează, interlocutorul, vreau să spun adversarul, ba, uneori, și partenerul, se lasă dominat psihologic de moment și ezită să pună informația declarantului într-o ecuație logică. În genere, rostul cacialmalei în bridge e de a bloca accesul adversarilor la un contract mare, ce ar putea duce la finalizarea unui rober prin, de ce nu?, licitarea unui șlem. Dar tocmai pentru că e fundamentată în primul rînd psihologic, de nu cumva exclusiv psihologic, cacialmaua are puține șanse de reușită cînd adversarii sint, cum se spune, tari de rinză, situație în care cel ce o produce riscă să se acopere de ridicol iar pe deasupra, să și faciliteze găsirea de către adversar a celui mai convenabil contract, altminteri, poate, greu de aflat. Din păcate, printre jucătorii de bridge, cei realmente echilibrați și nesperioși sint la fel de rari ca și pe stradă, de unde și frecvența relativ mare a cacialmalelor reușite. N-ar fi nimic rău în asta dacă, în esența ei, cacialmaua n-ar reprezenta o denaturare a jocului, o abolire a fair-play-ului în favoarea minciunii care, oricît de abilă sau inteligentă ar fi, tot minciună rămîne.

Laurențiu Ulici